

ONTWIKKELING VAN EEN STUDIEKOSTENMONITOR

Coomans, S. & Groenez, S., Kuppens S.

Projectleiding: Steven Groenez

Onderzoek in opdracht van Departement Onderwijs en Vorming

Gepubliceerd door
KU Leuven
HIVA ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR ARBEID EN SAMENLEVING
Parkstraat 47 bus 5300, 3000 LEUVEN, België
hiva@kuleuven.be
www.hiva.be

D/2016/4718/typ het depotnummer – ISBN typ het ISBN

OMSLAGONTWERP typ de naam van het ontwerpbureau
OMSLAGILLUSTRATIE typ de bronvermelding

© 2016 HIVA KU Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.
No part of this book may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

Inhoud

Inleiding	5
1 Onderzoeksubject: Private studiekosten van opleidingen voor verschillende onderwijsniveaus	9
1.1 Doel van het onderzoek	9
1.2 Private studiekosten – what's in a name?	10
1.3 Hoe kan de kost van een opleiding bepaald worden?	11
1.4 Welke factoren beïnvloeden de mogelijke bevragingmethoden?	13
1.4.1 Heterogeniteit in opleidingen en opleidingstrajecten	13
1.4.2 Zwaartepunt van de kosten in het opleidingstraject	14
1.4.3 Type studiekosten in het opleidingstraject	15
1.4.4 Kenmerken van de populatie	15
2 Onderzoeksvoorgang	17
2.1 Verkenningsfase	17
2.2 Verdiepingsfase	20
2.2.1 Leerplichtonderwijs	24
2.2.2 Niet-leerplichtonderwijs	26
2.2.3 Doelgroepen	27
2.3 Ontwikkelingsfase	28
2.3.1 Bestaande gegevens: bruikbare elementen maar geen substituuat voor de ouderbevraging	28
2.3.2 Bijdrageregelingen in het basis en- secundair onderwijs	29
2.3.3 Ontwikkeling van de vragenlijsten	29
2.4 Testfase	30
2.4.1 Omvang van de vragenlijsten	31
2.4.2 Taalgebruik en toegankelijkheid van de vragenlijsten	32
2.4.3 Gebruik en aankoop van schoolmaterialen en nieuwe praktijken binnen onderwijsinstellingen	33
2.4.4 Technische functionaliteiten die de bevraging kunnen ondersteunen	34
2.4.5 Timing van bevraging	35
2.4.6 Eigenheid van HBO5 en diplomagerichte opleidingen in het SVWO	35
2.4.7 Personen met een functiebeperking	36
2.4.8 Achtergrondinformatie van het gezin	37
3 Voorgestelde keuzes mbt de dataverzameling en de bevragingsinstrumenten	38
3.1 Bevragingstechniek naar aard van de studiekosten	38
3.2 Comparatieve classificatie van studiekostenrubrieken	40
3.3 Kosten meten in modulaire opleidingen	43
3.4 Inhoudelijke opbouw van de vragenlijsten	47
3.4.1 Doelgroep: personen met een functiebeperking	47
3.4.2 Technische vereisten verbonden aan de inhoudelijke uitwerking	49
3.5 Mogelijkheden voor dataverzameling	50
3.5.1 Voor- en nadelen van verschillende methoden van steekproeftrekking	50
3.5.2 Voor- en nadelen van verschillende bevragingmethoden	52
3.6 Voorgestelde keuzes naar dataverzameling voor een studiekostenmonitor	56
3.6.1 Gewoon voltijds basis en secundair onderwijs	59
3.6.2 Buitengewoon basis en secundair onderwijs	64
3.6.3 Hoger onderwijs en Hoger beroepsonderwijs	66
3.6.4 Deeltijds secundair beroepsonderwijs en de diplomagerichte opleidingen in het secundair volwassenenonderwijs	70

Beleidssamenvatting	74
Bibliografie	78
- BIJLAGE	79
bijlage 1 Classificatie studiekostrubrieken	81

Inleiding

Jaarlijks worden er door de gemeenschap aanzienlijke bedragen aan het onderwijs besteed. Nochtans is het voor ouders geenszins gratis om hun kinderen te laten deelnemen aan onderwijs. Zo werd voor het schooljaar 2005-2006 geschat dat de gemiddelde studiekosten in het gewoon basisonderwijs in Vlaanderen circa 327 euro bedroegen (Bollens & Poesen-Vandeputte 2007). Voor het schooljaar 2006-2007 werden de gemiddelde studiekosten in het gewoon secundair onderwijs in Vlaanderen geschat op 979 euro (Poesen-Vandeputte, M. & Bollens 2008). In het Eurostudent onderzoek tenslotte werden de kosten voor studenten hoger onderwijs in 2008-2009 geschat op meer dan 6000 Euro per jaar (Wartenbergh 2009).

Wanneer men deze bedragen vergelijkt met de geschatte studiekosten in vroeger onderzoek (Francken e.a. 1983; Denys & Cossey 1987; Van Hooreweghe e.a. 1989; Bollens e.a. 2000; Fripont & Bollens 2001; Groenez & Bollens 2001) blijkt bovendien dat gedurende de beschouwde periode de studiekosten aanzienlijk sneller toenamen dan wat kon worden verwacht op basis van de stijging van het algemeen prijspeil. De evolutie van de studiekosten kende gedurende deze periodes met andere woorden een geheel eigen dynamiek. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn wijzigingen in technologische evoluties (ICT, telecommunicatie, ...), wijzigingen in de welvaart en veranderingen in didactische inzichten. Dit betekent dat een loutere indexering van de laatst beschikbare schatting van de studiekosten na verloop van een aantal jaren mogelijk leidt tot een aanzienlijke onderschatting van de werkelijke studiekosten.

Daarnaast hebben zich sindsdien ook belangrijke wijzigingen voorgedaan in het onderwijslandschap en de relevante regelgeving. In het hoger onderwijs was er naast de invoering van de bachelor-master structuur ook sprake van een flexibilisering van de toegang, het curriculum, de leeromgeving en de organisatie. In een creditsysteem worden de studietoelagen gekoppeld aan behaalde studiepunten en -voortgang. In het academiejaar 2013-2014 werden de academische bachelor - en masteropleidingen geïntegreerd in de universiteiten (met uitzondering van een aantal opleidingen). Wat het HBO5 betreft, werd recent de samenwerking tussen hogescholen en centra voor volwassenonderwijs (CVO's) verankerd. Voorlopig blijft de financiering van het hoger beroepsonderwijs echter binnen het kader van het volwassenenonderwijs, waar geen studietoelagen mogelijk zijn.

Binnen het basisonderwijs werd met het decreet kostenbeheersing van 2007 een concrete invulling gegeven aan het principe van de kostenloosheid. Vanaf het schooljaar 2007-2008 geldt een limitatieve lijst (OD/ET-lijst) van onderwijskosten die gepaard gaan met het nastreven van de ontwikkelingsdoelen en het bereiken van de eindtermen en die dus kosteloos ter beschikking moeten zijn voor de kinderen. Om scholen toe te laten aan kostenbeheersing te werken, werd een belangrijke verhoging van de werkmiddelen van scholen doorgevoerd. Tegelijk werd hieraan een maximumbijdrage voor ouders gekoppeld, de zogenaamde dubbele 'maximumfactuur'. Kosten die buiten de kostenloosheid en de dubbele maximumfactuur vallen, kunnen door de school aan ouders doorgerekend worden, mits opname in de bijdrageregeling en mits de kostprijs voor de ouder in verhouding is tot de geleverde prestatie door de school. Bovendien kunnen ouders, met de

invoering van het nieuwe decreet studiefinanciering, ook een beroep doen op studietoelagen in het basisonderwijs.

Als sluitstuk werd in het decreet op de studiefinanciering van 2007 gestipuleerd dat de Vlaamse Regering minstens om de vijf jaar onderzoekt of de werkelijke kosten voor het onderhoud van de leerling en de student in het door hem gevolgde onderwijs aansluiten bij de uitgekeerde bedragen van de toelagen.

De overheid speelt een belangrijke rol bij het bepalen van de hoogte van de private studiekosten. Enerzijds bepaalt ze door de hoogte van de publieke financiering, het residu dat de instellingen zullen aanrekenen aan de gebruikers. Anderzijds kan de overheid d.m.v. regulering bepalen binnen welke marges dit kan of moet. Met de invoering van consortia en de “1 euro per lesuur” inschrijvingsgeld in het volwassenenonderwijs kwam de spanning tussen de publieke en de private kostenverdeling duidelijk tot uiting. Indien geoordeeld wordt dat dit residu voor bepaalde maatschappelijke groepen nog te hoog is, of omdat men de participatie van deze groepen wil bevorderen, zijn er tenslotte nog een aantal tweedelijnsinstrumenten ter compensatie van de private directe en indirecte kosten (plafonneren van inschrijvingsgelden, (gedeeltelijke) vrijstellingen, studietoelagen, premies, opleidingscheques, opleidingskrediet en loopbaankrediet, betaald educatief verlof, ...).

De studiekostenmonitor wil naast reeds bestaande beleidsinitiatieven rond kostenbeheersing en kostentransparantie, beleidsmakers toelaten om ook de studiekosten meer nauwkeurig op te volgen. Periodieke informatie over de studiekosten vanuit het perspectief van de individueel lerende kan informatief zijn voor tal van beleidsinstrumenten binnen het onderwijs. Het beleid kan zo immers beter afgestemd worden op de werkelijke studiekosten. Verschillende opeenvolgende onderzoeken geven immers aan dat studiekosten sneller stijgen dan wat kan verwacht worden op basis van de stijging van het algemeen prijspeil. De evolutie van studiekosten kent dus een geheel eigen dynamiek, wat ertoe leidt dat louter een indexering van bijvoorbeeld studietoelagen, leidt tot onderschattingen van de werkelijke studiekosten. De Vlaamse overheid heeft bovendien de decretale verplichting om minstens om de vijf jaar te onderzoeken of de werkelijke studiekosten aansluiten bij de uitgekeerde bedragen van de toelagen.

Op basis van dit onderzoek zal een instrumentarium en een methode worden aangereikt die toelaat om de studiekosten voor de verschillende onderwijsniveaus in Vlaanderen op te volgen. De resultaten van de studiekostenmonitor kunnen uiteindelijk dienen als input ter ondersteuning van het beleid met betrekking tot de werkingsmiddelen, het beleid met betrekking tot de kostenbeheersing en de kostenloosheid, en het beleid met betrekking tot de private studiefinanciering.

Zo kan men aan de hand van de resultaten van het instrument nagaan in welke mate de grote spreiding die op het niveau van individuele leerlingen in studiekosten bestaat, kan worden toegewezen aan elementen waar beleidsmatig in te grijpen valt, zoals het niveau van de opleiding, het studiegebied, de studierichting en de instelling, dan wel aan andere factoren zoals smaakverschillen, waar beleidsoptreden overbodig is. Anderzijds geven de verschillen in studiekosten die toegewezen kunnen worden aan de studiegebieden en opleidingen ook informatie voor een eventuele bijsturing van de werkingsmiddelen die aan de respectievelijke onderwijsniveau's/studiegebieden/-richtingen worden toegekend.

De verschillen in studiekosten die toegewezen kunnen worden aan instellingen leveren verder informatie op voor de kostenbeheersing en het principe van de redelijke kostprijs voor de

bijdrageregeling. Een opsplitsing van de studiekosten naar rubrieken levert dan weer nuttige informatie op voor een actualisering van de OD/ET-lijst en voor de evaluatie van de omvang van de dubbele maximumfactuur, de bijdrageregeling en de basisuitrusting. De kennis van de evolutie in de studiekosten is ook van belang voor de kostenheersing in het secundair onderwijs. Zo is kennis van de studiekosten in de 1° graad van het secundair onderwijs nuttig in de discussie over de invoering van een maximumfactuur voor de 1° graad.

In het niet-leerplichtonderwijs kunnen studiekosten een rol spelen in de participatiebeslissing en de studiekeuze van de individuen. Daarbij kunnen ze als input dienen voor het bijsturen van (of de basis leggen voor) studiefinanciering op diverse onderwijsniveaus. Zo kan er worden bekeken of de huidige schooltoelages volstaan, en kunnen ze in de toekomst ook beter gedifferentieerd worden naar de gevolgde opleiding of studierichting. Daarnaast is informatie over de studiekosten in het HBO5 en TKO noodzakelijk om de beleidsintentie om hiervoor studietoelagen in het leven te roepen, waar te maken. De studiekostenmonitor moet in deze gezien worden als een startpunt dat de fundering kan leggen voor de verdere uitbouw van het toekomstig onderwijsbeleid.

1 | Onderzoeksubject: Private studiekosten van opleidingen voor verschillende onderwijsniveaus

1.1 Doel van het onderzoek

Op basis van dit onderzoek krijgt men een instrumentarium en een methode aangereikt die toelaat om de studiekosten voor de verschillende onderwijsniveaus in Vlaanderen op te volgen en zo te voldoen aan de decretale verplichting om minstens om de 5 jaar te onderzoeken of de werkelijke kosten voor het onderhoud van de leerling en de student en het door hem gevolgde onderwijs aansluiten bij de bestaande beleidsinstrumenten, zoals studietoelagen. De huidige scope van de studiekostenmonitor omvat de studiekosten voor het kleuter -en lager onderwijs (gewoon en buitengewoon), secundair onderwijs (gewoon en buitengewoon, voltijds en deeltijds), hoger onderwijs (inclusief HBO5) en de diplomagerichte opleidingen in het secundair volwassenenonderwijs.

Het betreft hier een ontwikkelingsstudie; dit impliceert dat voor dit onderzoek voor de diverse onderwijsniveaus aangepaste instrumenten zullen worden ontwikkeld, getest en gevalideerd. De afname van dit instrument op de verschillende onderwijsniveaus maakt geen deel uit van de scope van de onderzoeksopdracht. Om de toekomstige beleidsrelevantie van de resultaten van de studiekostenmonitor voor beleidsmakers te maximaliseren zal reeds van bij de eerste ontwikkeling rekening gehouden met de verschillende typen kosten die deelnemers aan het onderwijs kunnen maken. Daarnaast wordt er maximaal rekening gehouden met de specifieke regelgeving op de verschillende onderwijsniveaus (bv. ODET-regelgeving in het basisonderwijs). Ten slotte zal er ook rekening worden gehouden met de verschillende doelgroepen van onderwijsgebruikers (personen met een beperking, financieel kwetsbare personen, etc.).

Met een performant monitoringsinstrument zal de overheid beter als voorheen in staat zijn om de omvang van studiekosten van onderwijsniveaus, studiegebieden of opleidingen in kaart te brengen, waardoor een beter onderbouwd en ondersteunend beleid voor onderwijsgebruikers mogelijk wordt.

Dit onderzoek start zonder enige voorafnames naar inhoud en methode, en wil een antwoord bieden op de volgende onderzoeksvragen:

1. Op conceptueel niveau, dient een studiekostenmonitor een beschrijvend of normatief karakter te hebben? Als studiekosten de kostprijs zijn van bepaalde hoeveelheden van goederen en diensten, gaat het dan om de feitelijke korf van goederen en diensten van de participanten of gaat het eerder om een normatieve korf: bv. de minimale korf, de verplichte of de noodzakelijke en voldoende korf opdat iemand volwaardig kan participeren aan het onderwijs?
2. Hoe kan deze korf van goederen en diensten herleid worden tot relevante kostenrubrieken en hoe kunnen studiekostenrubrieken afgebakend worden voor een zinvolle vergelijking van studiekosten tussen verschillende onderwijsniveaus, studiegebieden en opleidingen?

3. Wat zijn de verschillen in de kostenstructuur van verschillende opleidingen en wat zijn de kostendrijvers die de omvang van de kosten aansturen?
4. Hoe dient een monitor ontworpen te worden om een antwoord te geven over heterogeniteit van studiekosten in functie van:
  - de opleidingskenmerken zoals bv. het niveau, de studiegebieden en –opleidingen en leerjaren?
  - specifieke instellingskenmerken zoals bv. de instellingsgrootte, verstedelijkingsgraad, net, het aanbod en de socio-economische samenstelling van de schoolbevolking?
  - gezinskenmerken zoals bv. de sociaal-economische status, aantal kinderen, rang van het kind in het gezin, één-oudergezinnen versus twee-oudergezinnen?
5. Hoe kan een monitor ontworpen worden die toelaat om de evolutie van de studiekosten over de tijd te volgen, maar ook om wijzigingen in het opleidingsaanbod over de tijd op te nemen?
6. Welke bestaande administratieve databronnen, gegevens op het niveau van de instellingen of surveys kunnen gebruikt worden om de elementen van de studiekostenmonitor in te vullen?
7. Welke elementen van een studiekostenmonitor dienen ingevuld te worden met een survey?
8. Indien surveys nodig zijn om elementen van de studiekostenmonitor in te vullen, welk design laat toe om op een kostenefficiënte manier de nodige gegevens te verzamelen?

1.2 Private studiekosten – what's in a name?

Binnen dit onderzoek wordt er gepeild naar de studiekosten vanuit het perspectief van de individueel lerende. Dit impliceert dat de private en niet de publieke bestedingen zullen worden meegenomen in deze studie. Onder private studiekosten verstaan we **alle kosten die een onderwijsgebruiker zelf maakt in het kader van het volgen van het onderwijs**. Grosso modo kunnen private studiekosten worden ingedeeld worden in 4 verschillende categorieën, al naargelang de aard van de studiekost: directe kosten, ruime studiekosten, leefkosten en indirecte kosten.

Strikte studiekosten: Het gaat hier om goederen en zaken die niet uit de gewone werkingsmiddelen van het onderwijs worden gefinancierd en waarover er (nochtans) binnen de onderwijswereld een ruime consensus bestaat dat ze nodig zijn om op een correcte, volwaardige manier deel te nemen aan het onderwijs. Als een kind geen schriften heeft, kan het niet leren schrijven, als het geen boekentas heeft, kan het zijn/haar boeken niet mee naar school brengen.
Voorbeelden: duurzame en niet-duurzame schoolartikelen, kleding specifiek nodig voor de studie, inschrijvingsgeld,...

Ruime studiekosten: Ruime studiekosten zijn kosten die men niet zou maken als men niet zou deelnemen aan het onderwijs maar die anderzijds toch niet nodig zijn om de studie te kunnen volgen en soms zelfs niets te maken hebben met de studie zelf. Ruime studiekosten omvatten onder meer kosten met een facultatief karakter of kosten die het gevolg zijn van een sociale verplichting.
Voorbeelden: facultatieve uitstappen, opvang, kranten, ...

Leefkosten: Leefkosten komen grosso modo neer op de volgende rubrieken: kosten voor voeding, onderdak/huisvesting, ontspanning, medische kosten, en

vervoerskosten. Dit type kosten wordt doorgaans ook gemaakt wanneer men niet deelneemt aan het onderwijs.

Indirecte kosten¹: De indirecte kost in het niet-leerplichtonderwijs² bestaat uit de opportuniteitskost van de gespendeerde uren zoals de bijgewoonde lessen, de studie-uren, de verplaatsingsuren, de combinatie met de werksituatie (minder gaan werken) en het belang van alternatieve tijdsbesteding.

Voor elk van de onderwijsniveaus wordt ook een **studiekostenrubricering** uitgewerkt. De studiekostenrubricering is een meer verfijnde oplijsting van de verschillende **typen studiekosten** die een onderwijsgebruiker zou kunnen maken op een bepaald onderwijsniveau. Aan de hand van de studiekostenrubrieken en voorbeelden, wordt binnen de studiekostenrubricering een zo exhaustief mogelijk overzicht gegeven van de **korf van goederen en diensten** waarvoor onderwijsgebruikers op een bepaald onderwijsniveau studiekosten zouden kunnen maken. Deze studiekostenrubrieken worden in de studiekostenrubricering ook gekoppeld aan bovenstaande typologie. De classificatie van studiekosten onder studiekostenrubrieken en categorieën, is van belang voor de studiekostenmonitor, gezien ze zinvolle vergelijkingen van bepaalde typen kosten tussen verschillende onderwijsniveaus, studiegebieden en opleidingen mogelijk maakt.

Onderwijskorf van goederen en diensten: een beschrijvende of normatieve benadering?

Indien de studiekostenmonitor de kostprijs van bepaalde goederen en diensten dient in kaart te brengen, betreft het hier dan de **feitelijke** korf van goederen en diensten die onderwijsgebruikers consumeren in het kader van het onderwijs, of betreft het hier een **normatieve** korf; nl. welke goederen/diensten acht men ‘noodzakelijk’ en ‘voldoende’ opdat iemand volwaardig kan participeren aan het onderwijs?

In dit onderzoek wordt vertrokken van de maximale korf van goederen en diensten, waarvoor onderwijsgebruikers studiekosten kunnen maken, om te vermijden dat een te enge normatieve afbakening in de beginfase van dit onderzoek zou leiden tot een vertekening van de werkelijke studiekost. Met deze aanpak is er meer informatie voorhanden om de normatieve korf van goederen en diensten na verloop van tijd af te bakenen. Door het opvolgen van de frequentie waarmee een bepaald goed of dienst vermeld wordt in de studiekostenmonitor door respondenten, kan dan bepaald worden (middels een quorum) of een bepaald goed of dienst behoort tot de normatieve korf of niet voor de onderwijsgebruikers van een bepaald onderwijsniveau. Zo krijgen de goederen of diensten die door een voldoende aantal cursisten worden aangeschaft, dan de status dat ze noodzakelijk zijn voor een opleiding. Bovendien is de inhoud van de korf onderhevig aan evoluties binnen het onderwijs; daarom zal ook moeten bekeken worden met welke regelmaat de korf van goederen en diensten periodiek zal herzien worden.

1.3 Hoe kan de kost van een opleiding bepaald worden?

De studiekostenmonitor zal in de eerste fase ontwikkeld worden voor de volgende onderwijsniveaus : basisonderwijs (bao), buitengewoon basisonderwijs (bubao), secundair onderwijs

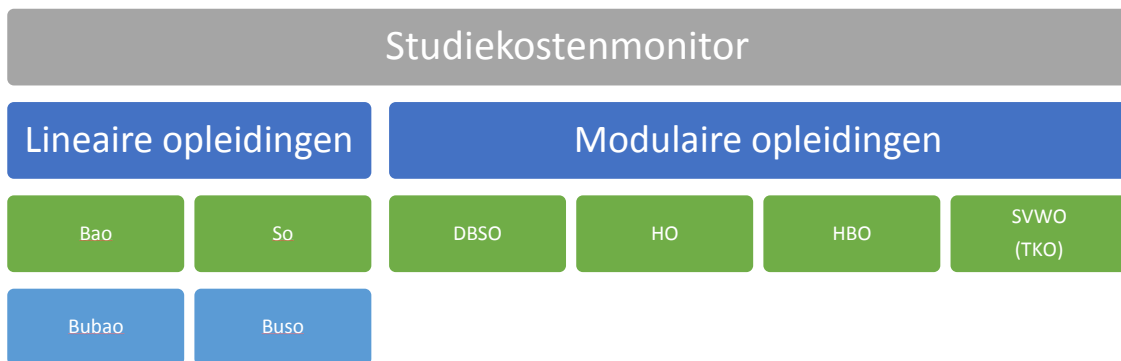
---

² Indirecte kosten zijn ook hoog voor bij ouders die beslissen om hun kind met een functiebeperking school te laten lopen in een inclusieve setting, en daardoor beslissen om bijvoorbeeld over te schakelen naar deeltijds werk, om meer zorgtaken te kunnen opnemen ter attentie van hun kind.

(so), buitengewoon secundair onderwijs (buso), deeltijds beroepssecundair onderwijs (dbso), hoger onderwijs (ho), hoger beroepsonderwijs (hbo5) en de diplomagerichte opleidingen binnen het secundair volwassenenonderwijs (svwo). De opbouw van de onderwijsniveaus is hierin van belang. Terwijl het bao en het so lineair zijn opgebouwd, is het dbso, ho, hbo5 en het svwo eerder modulaair opgebouwd (figuur 1.1). Daarbij moet opgemerkt worden dat binnen het dbso en het svwo de modularisering nog niet volledig is uitgerold; er bestaan dus nog enkele opleidingen met een lineaire opbouw³.

De verschillende opbouw in de opleidingsstructuur van de onderwijsniveaus heeft een impact op de ontwikkeling van de studiekostenmonitor. Voor onderwijsniveaus die lineair georganiseerd zijn (opeenvolgende leerjaren) kan de kost per jaar bevroegd worden. De kost van de opleiding is dan de som van de kosten verbonden aan de verschillende jaren, voor een onderwijsgebruiker de opleiding voor de eerste keer aanvat.

Figuur 1.1 Scope van de studiekostenmonitor

Modulaire onderwijsniveaus zijn opgebouwd uit verschillende opleidingsonderdelen of modules. De trajecten die onderwijsgebruikers volgen zijn flexibel en individueel. Voor modulaire opleidingen wordt de kost van een opleiding bepaald aan de hand van som van de kosten van de individuele opleidingsonderdelen in het normatieve modeltraject. Daarbij wordt uitgegaan van een hypothetische student die een eerste maal de opleiding aanvat en **alle** opleidingsonderdelen van de opleiding éénmaal opneemt en aflegt (dus geen vrijstellingen en geen herhaling van opleidingsonderdelen).

Om per onderwijsniveau een meetinstrument te ontwikkelen dat de kost van een opleiding kan bepalen, worden tijdens dit onderzoek vijf verschillende fasen doorlopen.

1. **Verkenningfase:** conceptuele verduidelijking en afbakening van de studiekostenmonitor
2. **Verdiepingsfase:** welke kennis is nodig voor een studiekostenmonitor?
3. **Ontwikkelingsfase:** Hoe kunnen de kenniselementen ingevuld worden?
4. **Testfase:** zijn de ontwikkelde instrumenten bruikbaar?
5. **Eindrapportage:** suggesties voor data-verzameling-en verwerking

Deze fasen worden in hoofdstuk 2 verder toegelicht.

³ Het lineaire onderwijssysteem is op deze onderwijsniveaus echter uitdovend. Binnen dit onderzoek wordt de studiekostenmonitor voor deze onderwijsniveaus toegespitst op de modulaire opleidingen.

1.4 Welke factoren beïnvloeden de mogelijke bevragingmethoden?

Het ontwikkelen van de juiste bevragingmethode binnen het onderzoeksdesign van de studiekostenmonitor is een methodologische uitdaging. Er bestaan immers verschillende methodes naar optie en kost. Bovendien kan het meest optimale design van de bevragingmethode al naargelang de specificiteiten van elk onderwijsniveau, verschillen. Gezien een adequate bevragingmethode cruciaal is voor het genereren van betrouwbare en nauwkeurige resultaten en een hoge respons, staan we in dit hoofdstuk even stil bij de specifieke elementen per onderwijsniveau die deze keuze beïnvloeden:

- a) Heterogeniteit in opleidingen en opleidingstrajecten
- b) Zwaartepunt van de kosten in het opleidingstraject
- c) Type studiekosten in het opleidingstraject
- d) Kenmerken van de populatie

1.4.1 Heterogeniteit in opleidingen en opleidingstrajecten

De heterogeniteit in opleidingen leidt tot een sterke variatie van studiekosten tussen de verschillende onderwijsniveaus, maar ook binnen onderwijsniveaus tussen studiegebieden, en binnen studiegebieden tussen opleidingen. Binnen opleidingen bestaan er dan weer verschillende leerwegen voor studenten of cursisten om éénzelfde diploma te behalen.

De grote diversiteit aan opleidingen en opleidingstrajecten vereist een duidelijke afbakening van de opleidingstrajecten en een adequate afstemming van het onderzoeksdesign op deze heterogeniteit. Daarbij zal een afweging moeten gevonden worden tussen enerzijds het aantal opleidingstrajecten waarover men als beleidsmaker uitspraken wil doen en anderzijds het beheersbaar houden (in termen van de scope) van de studiekostenmonitor.

Ook het lineaire of modulaire karakter van een opleiding heeft een impact op de bevragingmethode. De flexibiliteit van modulaire opleidingstrajecten leidt ertoe dat het bepalen van de gemiddelde studiekost voor deze trajecten op basis van het opvolgen van een student of cursist doorheen een studiejaar een vertekend beeld geeft van de kost van de opleiding.

Opleidingsonderdelen worden binnen de modulaire onderwijsniveaus, immers vaak ook los van hun plaats in het modeltraject/opleidingsaanbod opgenomen. Daarbij komt ook dat binnen opleidingen verschillende keuzetrajecten (opties/ keuzemodules) bestaan om een diploma te behalen. De studiekosten voor een opleiding kunnen ook daardoor tussen studenten binnen dezelfde opleiding sterk onderling verschillen.

De toekomstige valorisatiemogelijkheden voor het beleid zijn ook afhankelijk van bepaalde keuzes bij de uitzet van de monitor. Wordt de studiekostenmonitor uitgezet bij de gehele populatie of via een steekproef (al dan niet met selectie van specifieke opleidingstrajecten)? Het resultaat van de keuze bepaalt de bevragingzinhoud van het instrument. Terwijl bij steekproeftrekking soms bepaalde informatie reeds gekend is (bv. instellingskenmerken), moet deze informatie bij een populatiebevraging wel bij de respondent bevroegd worden. In sommige gevallen kan dit gevoelig liggen, waardoor de resultaten van de monitor mogelijk niet de gewenste betrouwbaarheid hebben om hier uitspraken over te doen.

1.4.2 Zwaartepunt van de kosten in het opleidingstraject

Het zwaartepunt van de kosten kan sterk verschillen tussen de verschillende onderwijsniveaus. Daarom dient de bevragingmethode rekening te houden met de **timing en de bevragingfrequentie van het instrument**. Een optimale timing en bevragingfrequentie kan de respons en de betrouwbaarheid van de resultaten gevoelig verhogen.

Meestal concentreert het merendeel van de studiekosten zich immers niet op 1 tijdstip, maar op bepaalde momenten in het jaar. Om de kwaliteit van de respons te verbeteren, worden respondenten idealiter bevroegd wanneer de kosten recent gemaakt zijn (om de kans op over- of onderschattingen te reduceren). Met betrekking tot de **bevragingfrequentie**, zijn er verschillende bevragingmethodes mogelijk: de permanente kostenstaat, de éénmalige bevraging en de meervoudige bevraging.

Voor verschillende onderwijsniveaus ligt het zwaartepunt van de studiekosten immers niet exclusief in het begin van het schooljaar (aankoop van de studieboeken, investeringen in materialen, etc.), maar is het kostenpatroon meer gespreid over de tijd bv. door stages, uitwisselingen of meerdaagse uitstappen die op het einde van het jaar plaatsvinden.

De meest nauwkeurige manier om studiekosten in kaart te brengen is door het bijhouden van een kostendagboekje (permanente kostenstaat). Hierbij registreren de respondenten gedurende de hele duur van de opleiding, de gemaakte kosten chronologisch of volgens bepaalde categorieën op de moment dat ze zich voordoen. Uit vorige onderzoeken blijkt echter dat het moeilijk is om de respondenten over een heel jaar te engageren voor dit type van bevraging, waardoor (selectieve) uitval vaak onvermijdelijk is, en ook de resultaten minder betrouwbaar worden.

Een tweede bevragingwijze is de éénmalige bevraging, waarbij zich meteen de vraag opwerpt wanneer deze bevraging het best gebeurt. Men kan daarbij zowel prospectief als retrospectief tewerk gaan. Een bevraging in het begin van het schooljaar (prospectief) heeft het voordeel dat men vaak op dat moment het merendeel van de strikte studiekosten heeft gedaan. Bovendien heeft men dan ook al een goed zicht op de terugkerende kosten zoals vervoer-, voeding- en eventuele verblijfskosten. Nadeel is daarbij dat sommige kosten op het bevragingsmoment nog niet gekend zullen zijn. In vorig studiekostenonderzoek werden deze kosten dan prospectief bevroegd: bijvoorbeeld 'Hoeveel denkt u te zullen uitgeven aan bijvoorbeeld meerdaagse schooluitstappen?' Echter, schattingen over dit type studiekosten kunnen soms weinig nauwkeurig zijn. Het is immers niet altijd even gemakkelijk om de kosten die op het einde van het jaar gemaakt worden (zoals ook eindwerken en stagekosten) op voorhand correct in te schatten.

Dit probleem kan enigszins ondervangen worden door de éénmalige bevraging in de tweede helft van het studiejaar te organiseren (retrospectief). Op dat moment is het grootste deel van uitgaven immers gebeurd, of kan men alleszins een betere inschatting maken van de kosten die nog zullen gemaakt moeten worden. Bij een retrospectieve bevraging van de studiekosten in het begin van het schooljaar, loopt men echter tegen de beperking aan dat de antwoorden over de uitgaven in het begin van het jaar minder nauwkeurig zullen zijn. In beide gevallen (retrospectief/prospectief) kan wel minder uitval verwacht worden dan bij de permanente kostenstaat, gezien er slechts een éénmalige tijdsinvestering wordt gevraagd van de respondenten.

Een derde optie is de meervoudige bevraging, waarbij we een hogere respons kunnen verwachten dan bij de permanente kostenstaat (maar wel een lagere nauwkeurigheid), en bovendien een hogere nauwkeurigheid als de eenmalige bevraging (maar een lagere respons). Bij het kiezen van de

optimale bevragsfrequentie blijkt er dus een afweging te zijn tussen het verhogen van de respons van de bevraging (door de frequentie van de bevraging zo laag mogelijk te houden) en het verhogen van de nauwkeurigheid van de resultaten (door de frequentie van bevraging zo hoog mogelijk te houden). Onderstaande tabel 1.1 geeft een overzicht van de verschillende voor-en nadelen van de diverse bevragsmethodes.

Tabel 1.1 Voor-en nadelen van diverse bevragsmethodes

Enmalige bevraging	Meervoudige bevraging	Permanente kostenstaat (kostendagboekje)
<ul style="list-style-type: none"> • Wanneer? Prospectief of retrospectief • Lage nauwkeurigheid respons = onder-of overschattingen omdat studiekosten op moment van bevraging niet gekend zijn • Hoge(re) respons 	<ul style="list-style-type: none"> • Verschillende tijdstippen: éénmaal na zwaartepunt studiekosten+ follow-up • Hogere nauwkeurigheid van respons (dan éénmalige bevraging) • Hogere respons (dan kostenstaat) 	<ul style="list-style-type: none"> • Registratie studiekosten gedurende hele opleiding • Hoge nauwkeurigheid respons (volledigheid) • (selectieve) uitval is hoog, dus follow-up voorzien + belonen van respondenten

1.4.3 Type studiekosten in het opleidingstraject

De bevragsmethode verschilt ook naar de aard van de studiekosten die zich voordoen op de verschillende onderwijsniveaus.

Bepaalde studiekosten, zoals strikte studiekosten of leefkosten worden idealiter in het begin van het opleidingsjaar bevragd. Regelmatig terugkerende studiekosten zoals vervoer, eten en drinken op school, buitenschoolse opvang, huisvestingskosten, etc. hoeven immers – gezien hun voorspelbaar karakter- niet voor het gehele jaar in kaart gebracht te worden. Ze kunnen eenmalig bevragd worden in het begin van het jaar van zodra men een goede inschatting kan maken van dit kostenpatroon.

Voor sommige andere studiekosten, zoals de ruime studiekosten of de kosten verbonden aan stages of uitwisselingen, is het aangewezen om deze later te bevragen. Welke studiekostenrubrieken wanneer bevragd worden is een afweging van enerzijds de meest optimale timing voor bevraging van bepaalde studiekostenrubrieken en anderzijds het evenwichtig maken van de bevragsmomenten (om de bevragslast voor respondenten te minimaliseren).

Voor bepaalde studiekostenrubrieken waarvan de hoogte weinig of niet beïnvloed wordt door de gekozen studie of opleiding, zoals leefkosten en kosten verbonden aan stages of uitwisselingen, kan ook de keuze gemaakt worden om deze in **aparte bevragsamples** aan de respondenten voor te leggen. Zo kan de bevragslast voor respondenten van de hoofdenquête lichter gemaakt worden.

1.4.4 Kenmerken van de populatie

Een bevragsmethode dient ook afgestemd te worden op het beoogde doelpubliek. De toegankelijkheid van het bevragsinstrument heeft een directe impact op de potentiële respons. Daarvoor dient men in het te ontwikkelen bevragsinstrumentarium voldoende rekening te houden met de populatie die de bevraging uiteindelijk zal invullen (leerlingen/cursisten/studenten/ouders). Voor de meeste onderwijsniveaus is dit vanzelfsprekend, maar voor sommige onderwijsniveaus zoals het DBSO of de diplomagerichte opleidingen in het secundair volwassenenonderwijs, met een erg heterogene populatie van zowel jonge als oudere studenten ligt het minder voor de hand wie het best geplaatst is om de studiekosten in kaart te brengen.

Voor moeilijk bereikbare groepen is het belangrijk de bevraging zo laagdrempelig mogelijk te houden om representativiteit van de resultaten te garanderen. Uit vorige studiekostonderzoeken is immers gebleken dat respondenten met een hogere sociaal –economische positie, zich gemakkelijker engageren voor tijdsintensieve bevragsmethodes⁴⁵. Dit kan mogelijk leiden tot een systematische vertekening van de surveyresultaten.

Het onderzoeksdesign dient dus aandacht te hebben voor zowel de **contact- als de bevragswijze** (digitaal, papier, face to face) **van de respondenten**. De contactkanalen waarmee men respondenten wil mobiliseren dienen gekozen te worden in functie van de doelgroep om de respons zo hoog mogelijk te houden. Uit vorig onderzoek blijkt dat voor sommige onderwijsniveaus, zoals het hoger onderwijs, de vraag voor deelname het best kan uitgaan van de instelling, om de respons te verhogen.

Ook de bevragswijze is cruciaal. Terwijl voor het hoger onderwijs een digitale bevraging weinig problematisch is en bovendien erg kostenefficiënt, is dit niet voor alle onderwijsniveaus even haalbaar. Niet iedereen beschikt immers over dezelfde digitale vaardigheden, waardoor men zich minder snel zal engageren binnen onderwijsniveaus waar deze groepen sterker vertegenwoordigd zijn. In deze gevallen zal de respons laag liggen en bovendien een vertekend beeld geven van de gemiddelde studiekost. Beter is om in deze gevallen gebruik te maken van een schriftelijke of mondelinge enquête. Ook praktische aspecten zoals leesbaarheid en helderheid van de bevraging zijn belangrijk om bepaalde specifieke doelgroepen (anderstaligen, personen met een functiebeperking, etc.) voldoende te mobiliseren en dus ook de representativiteit van de resultaten te garanderen.

Het verhogen van de toegankelijkheid van het bevragsinstrument kan zorgen voor een extra kost in de ontwikkeling, afname en de verwerking van de resultaten. Om tegemoet te komen aan de heterogeniteit in het publiek kan er ook gedacht worden aan een combinatie van verschillende bevragsmethodes om zo kostenefficiënt, maar accuraat mogelijk te werken.

---

4 Studiekosten in het basisonderwijs (Bollens, 2000)

5 Studiekosten in het secundair onderwijs (Cel ouderbetrokkenheid)

2 | Onderzoeksvoortgang

Het onderzoek bestaat uit 5 onderling gerelateerde luiken: de verkenningsfase, de verdiepingsfase, de ontwikkelingsfase, de testfase en de eindrapportage (figuur 2.1). Dit hoofdstuk schetst de onderzoeksvoortgang aan de hand van de doorlopen onderzoeksfasen. Elke fase wordt kort toegelicht aan de hand van de stappen die gezet zijn en de beslissingen die genomen zijn.

Figuur 2.1 Fasen binnen het onderzoeksproject

2.1 Verkenningsfase

In de verkenningsfase werden de contouren van het onderzoek verder scherp gesteld door de conceptuele verduidelijking en afbakening van de studiekostenmonitor. In overleg met de stuurgroep werden keuzes gemaakt met betrekking tot de **afbakening van de onderzoekspopulatie**. Centraal staat hierbij de vraag welke uitspraken we later met de studiekostenmonitor willen kunnen doen. Wat zijn de opleidingstrajecten waarover we een uitspraak willen kunnen doen? Welke variatie in opleidingstrajecten willen we hierbij meenemen? Komen alle onderwijsgebruikers in aanmerking om de studiekosten in kaart te brengen of willen we bepaalde onderzoekspopulaties uitsluiten?

De variatie in studiekosten die de studiekostenmonitor moet kunnen detecteren bepaalt de afbakening van de onderzoekspopulatie en heeft ook een impact op de inhoud van de vragenlijst. Deze stap moet dus in een eerste fase gezet worden vooraleer kan overgegaan worden naar de ontwikkeling van de vragenlijsten.

Een eerste stap daarbij is een verdere **afbakening van de opleidingstrajecten**. Deze afbakening is belangrijk, omdat de studiekosten volgens tal van dimensies kunnen variëren:

- tussen de verschillende onderwijsniveaus
- binnen onderwijsniveaus tussen studiegebieden en binnen studiegebieden tussen opleidingen
- binnen opleidingen naar de gevolgde leerwegen (leerjaren, gevolgde vakken, modules, ..)
- binnen opleidingen naar instellingen
- binnen opleidingen naar studenten (bv. naar de genoten vooropleiding, (niet-) kotstudenten, personen met een functiebeperking, sociaal- economisch statuut,..)

Sommige onderwijsniveaus, zoals het hoger onderwijs hebben een bijzonder breed pallet aan opleidingstrajecten (bachelor, master, banaba, manama, schakeltrajecten, voorbereidingsprogramma's,..). Het is daarom belangrijk duidelijk te stellen voor welk opleidingstrajecten de studiekosten in kaart zullen worden gebracht. Van belang hierbij is de nood aan een goede mix: kwantitatief belangrijke opleidingen, typische en atypische opleidingen, verwacht dure en goedkope opleidingen,..

Een tweede afbakening betreft de **afbakening van de groep van onderwijsgebruikers** waarover we uitspraken willen doen. Willen we de studiekosten kennen voor alle personen of voornamelijk voor zij die voor de eerste maal een opleiding aanvatten? Daarnaast zal ook moeten bekeken worden welke variatie de studiekostenmonitor nog zal moeten detecteren: individuele en gezinskenmerken: (afstand tot de lesplaats, sociaal-economisch profiel, gezinstype,..), instellingskenmerken (de instellingsgrootte, verstedelijkingsgraad, net, het aanbod en de socio-economische samenstelling van de schoolbevolking,..) en bepaalde doelgroepen (personen met een beperking, toelagerechtigden/ financieel kwetsbare gezinnen,...)

In overleg met de stuurgroep werd de scope van de studiekostenmonitor verder afgebakend.

In de eerste plaats vond een **afbakening plaats naar het type onderwijsgebruiker**. Hierbij volgen we een normatieve benadering; we willen de studiekosten kennen van leerlingen/studenten die voor het eerst een opleidingstraject traject aanvatten (geen zittenblijvers, geen herhaalde opname van eenzelfde opleidingsonderdeel, geen vrijstellingen). Voor de leerlingen/studenten die een traject/opleidingsonderdeel voor de tweede keer afleggen, ligt de studiekost immers lager gezien men reeds bepaalde studie-investeringen (boeken, duurzaam materiaal) gedaan heeft.. Dit kan op twee wijzen in het instrument ingebracht worden. Bij lineaire opleidingen kan dit zowel ex ante als ex post gebeuren. Bij de uitnodiging tot deelname aan het onderzoek kan aangegeven worden dat we deze leerlingen niet willen bevragen. Dit kan ook ex post gebeuren door in de bevraging een vraag naar zittenblijven op te nemen die toelaat deze leerlingen ex post uit te sluiten. Voor het daadwerkelijk uitsluiten van zittenblijvers lijkt het ons aangewezen om de beide methodes te combineren.

Voor de modulaire opleidingen kan enkel ex post gewerkt worden. Naast een zorgvuldige registratie van welke opleidingsonderdelen een gebruiker volgt dient dan ook geregistreerd te worden voor welke opleidingsonderdelen een vrijstelling werd bekomen en welke opleidingsonderdelen herhaaldelijk worden opgenomen.

Vervolgens worden **de types opleidingstrajecten** afgebakend die worden meegenomen in de studiekostenmonitor. Voor het hoger onderwijs opteren we ervoor om enkel die opleidingsonderdelen te bevragen die deel uit maken van het definitieve curriculum van studenten (dus na goedkeuring van de onderwijsinstelling). Onderstaande tabel 2.1 geeft een syntheseoverzicht van de huidige afbakening.

Tabel 2.1 Afbakening van de studiekostenmonitor

	Onderzoekspopulatie onderwijsgebruikers	Onderzoekspopulatie Opleidingstrajecten⁶
Basisonderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen van het basisonderwijs die het jaar voor de eerste keer aanvangen. - Internen en externen 	<ul style="list-style-type: none"> - Leerjaren binnen het basisonderwijs
Buitengewoon basisonderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Internen en externen 	<ul style="list-style-type: none"> - Types beperking: type basisaanbod, type 1-9
Secundair onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Leerlingen van het secundair onderwijs die het jaar voor de eerste keer aanvangen. - Internen en externen 	<ul style="list-style-type: none"> - Leerjaren binnen het secundair onderwijs
Buitengewoon secundair onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Internen en externen 	<ul style="list-style-type: none"> - Types beperking: type basisaanbod, type 1-9 - Opleidingsvorm (1 t.e.m 4)
Deeltijds beroepssecundair onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Kosten verbonden aan herhaaldelijke opname van opleidingsonderdelen worden niet meegenomen 	<ul style="list-style-type: none"> - Niet Syntra-leertijd
Hoger onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Kotstudenten en niet-kotstudenten - Geen meervoudige inschrijvingen - Kosten verbonden aan herhaaldelijke opname van opleidingsonderdelen worden niet meegenomen 	<ul style="list-style-type: none"> - Diplomacontracten, voorbereidingsprogramma's en schakelprogramma's (geen examencontracten, creditcontracten) - Professionele bachelor, bachelor en masteropleidingen (geen banaba, manama) - Definitieve studieprogramma (effectief opgenomen opleidingsonderdelen)
Secundair Volwassenenonderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Kosten verbonden aan herhaaldelijke opname van opleidingsonderdelen worden niet meegenomen 	<ul style="list-style-type: none"> - Diplomagerichte opleidingen binnen het secundaire volwassenenonderwijs
Hoger beroepsonderwijs	<ul style="list-style-type: none"> - Kotstudenten en niet kotstudenten - Kosten verbonden aan herhaaldelijke opname van opleidingsonderdelen worden niet meegenomen 	<ul style="list-style-type: none"> - Ook HBO5 verpleegkunde

De studiekostenmonitor wil ook uitspraken doen over de meerkost van (inclusief) onderwijs voor **personen met een functiebeperking**. De evolutie naar meer inclusief onderwijs vraagt om extra aandacht voor lerenden met een beperking die onderwijs volgen in het reguliere onderwijs, in het bijzonder omdat deze leerlingen vaak niet van dezelfde ondersteuning kunnen genieten als de leerlingen uit het buitengewoon onderwijs.

Om deze kosten in kaart te brengen wordt een extra kostenrubriek toegevoegd worden die de meerkost van studeren voor personen met een beperking in het reguliere onderwijs zal kunnen in kaart brengen. Deze informatie zal gedetailleerd worden tot op het niveau van het type beperking. Zo kunnen de studiekosten tussen personen met een beperking in het reguliere onderwijs, personen met een beperking in het buitengewoon onderwijs en onderwijsgebruikers zonder beperking met elkaar vergeleken worden.

2.2 Verdiepingsfase

Na de afbakening van de onderzoekspopulatie van opleidingstrajecten en gebruikers wordt onderzocht welke kennis nodig is voor de opbouw van de studiekostenmonitor. Daarbij wordt vertrokken vanuit de noden van de kennismatrix (**zie onderstaande tabel**). De kennismatrix beschrijft de bouwstenen die nodig zijn voor het construeren van de studiekostenmonitor op de verschillende onderwijsniveaus. Voor elk van de onderwijsniveaus werd getracht om kennis te verwerven over alle velden van de kennismatrix. Per onderwijsniveaus werden daarbij volgende stappen doorlopen:

Stap 1: Korf goederen en diensten

Stap 2: Recurrentie in uitgaven

Stap 3: Kostendrijvers

Stap 4: Gegevens die beschikbaar zijn zonder bijkomende survey

Stap 5: Gegevens die op basis van de survey moeten verzameld worden

Stap 6: Hoe kunnen deze data verzameld en verwerkt worden?

De kennismatrix geeft eveneens een schematisch overzicht van de opeenvolgende onderzoeksfasen. De **verdiepingsfase** heeft betrekking op de stappen [1] t.e.m. [3]. De hoofddoelstelling van deze fase was om per onderwijsniveau te komen tot een overzicht dat aangeeft [1] welke type van uitgaven gemaakt worden; [2] wat de recurrentie is in die uitgaven; en [3] wat de belangrijkste kostendrijvers zijn.

De **ontwikkelingsfase** heeft betrekking op de stappen [4] en [5]. Daarbij wordt onderzocht welke (administratieve) databronnen kunnen gebruikt worden om de elementen die geïdentificeerd zijn in stap [1] tem [3] in te vullen zonder bevraging in de survey [4]. In stap [5] wordt bepaald welke elementen dan wel ingevuld dienen te worden met de survey, omdat er geen bijkomende gegevens over beschikbaar zijn. Voor elk van de 8 onderwijsniveaus werd in deze stap een specifiek instrument uitgewerkt dat moet toelaten om zicht te krijgen op alle uitgaven zoals geïdentificeerd in stap [1], maar die na stap [4] nog onbekend zijn.

Na stap [5] wordt een **testfase** ingelast om de ontwikkelende instrumenten in het veld te testen. In stap [6] zal er vervolgens verder worden nagedacht over concrete modaliteiten voor dataverzameling en verwerking. Deze suggesties zullen in de eindrapportage verwerkt worden.

KENNISMATRIX STUDIEKOSTENMONITOR

	Leerplichtonderwijs					Niet-leerplichtonderwijs		
	Lineaire opleidingen				Modulaire/Flexibele opleidingen			
	Beperkte heterogeniteit van opleidingen		Heterogeniteit van opleidingen is groot					
Onderwijsniveaus	KO/LO	BUKO/BLO	SO	BUSO	DBSO	SVWO (diplomagerichte opleidingen)	HBO	HO
		types	studiegebieden/matrix	types/studiegebieden	studiegebieden/matrix		studiegebieden	Pba,Aba,Ma,Bnb, Mnm, ...
			richtingen	richtingen	richtingen	richtingen	richtingen	richtingen
[1] Korf van goederen en diensten (hoeveelheden q)								
[2] Recurrentie in uitgaven								
[3] Kostendrijvers								
[4] Gegevens die beschikbaar zijn zonder bijkomende survey								
[5] Gegevens die op basis van survey moeten verzameld worden								
[6] Hoe kunnen deze data verzameld en verwerkt worden?								

Tijdens de verdiepingsfase werden alle mogelijke goederen en diensten waarvoor onderwijsgebruikers in het kader van het onderwijs, kosten kunnen maken, in kaart gebracht. Dit resulteerde uiteindelijk in de **ontwikkeling van een studiekostenrubricering** per onderwijsniveau, waarin alle mogelijke studiekosten gecategoriseerd werden in relevante kostenrubrieken (**bijlage 1**). Op basis van de feedback van onderwijsgebruikers en experts werd deze rubricering tijdens de verdiepingsfase verder verfijnd zodat ze in de latere fase als basis kon dienen voor de ontwikkeling van de vragenlijsten.

Er werd gebruik gemaakt van verschillende kanalen om de kennismatrix verder aan te vullen. Via verschillende contacten (vertegenwoordigers van de onderwijsinstellingen, doelgroepen, studentenverenigingen,...) op de diverse onderwijsniveaus werd een eerste verkenningsronde van gesprekken gevoerd.. Daarbij werd ook gebruik gemaakt van instellingsinformatie (bijdrageregelingen, websites,..) en informatie uit vorige studiekostonderzoeken om beter zicht te krijgen op de kostenstructuur en de specificiteiten van de verschillende onderwijsniveaus.

Om het huidige kostenpatroon bij onderwijsgebruikers beter te begrijpen werden verschillende **focusgroepen** georganiseerd. Daarbij werden zowel de ouders, lerenden als vertegenwoordigers van instellingen uitgenodigd om hun ervaringen rond studiekosten te delen. Bij de selectie van deelnemers werd waar mogelijk gestuurd op deelnemers met kennis van eerder atypische opleidingen en verwachte dure opleidingen om zo de verschillen in de kostenstructuur tussen de verschillende opleidingen zo veel mogelijk bloot te leggen. De nodige contacten voor de focusgroepen werden gelegd via de ouderkoepels, de schoolnetten en de bilaterale contacten op de verschillende onderwijsniveaus.

Bij de focusgroepen werd de onderzoeksthematiek verder opengetrokken om de dynamiek van studiekosten binnen het onderwijskader beter te begrijpen. De topiclijst die besproken werd was afhankelijk van de samenstelling van de focusgroep. Volgende thema's maakten deel uit van de topiclijst tijdens de focusgroepen:

- Specificiteiten van studierichtingen en onderwijsniveaus
- Kostendrijvers en beïnvloedende factoren, verborgen kosten, ...
- Praktijken van kostenbeheersing
- Suggesties voor bevragingmethode doelpubliek

In totaal werden 8 focusgroepen georganiseerd: Bao (1), So (3), HO(1), SVWO (1), Netwerk tegen Armoede (1), Ouders voor Inclusie (1). Voor bepaalde onderwijsniveaus was het geen evidentie om onderwijsgebruikers te mobiliseren (SVWO, DBSO,...). Daarom bevelen we aan om de bevragingmethode bij deze onderwijsniveaus af te stemmen op het beoogde doelpubliek.

Tabel 2.2 Focusgroepen en bilaterale contacten per onderwijsniveau

	Beoogd	Feitelijk
Basisonderwijs	2	1 (ouders, directie)
Buitengewoon basisonderwijs	2	Bilaterale contacten (directie, ondersteunend personeel)
Secundair onderwijs	3	3 (ouders, directie, onderst. pers)
Buitengewoon secundair onderwijs	2	Bilaterale contacten (directie, ondersteunend personeel)
Deeltijds Beroeps Secundair Onderwijs	1	Bilaterale contacten (directie, coördinatoren, onderst. pers)
Hoger Onderwijs	3	1 (studenten, vertegenwoordigers, ondersteunend personeel)
SVWO (diplomagerichte opleidingen)	1	1 (cursisten, onderst. personeel)
HBO 5	1	Bilaterale contacten (directie, coördinatoren, cursisten)
Extra focusgroep (ouders, vrijwilligers, stafleden)		3 Netwerk tegen armoede Ouders voor inclusie SOS schulden VZW
Totaal	15	9 (+/- 60 deelnemers in focusgroepen) Aantal extra contactnames: 87 (naast onderwijsnetten en ouderkoepels)

Initieel was een meer uitgebreide ronde van focusgroepen voorzien. Het was echter moeilijk om de vooropgestelde doelstelling te behalen, zowel naar aantal als naar samenstelling. Via verder bilateraal overleg met experts op de diverse onderwijsniveaus, werd de studiekostenrubricering verder afgetoetst met het veld tot het punt van verzadiging van informatie werd bereikt. Voor het secundair onderwijs werd parallel, via de ouderverenigingen een survey uitgezet bij 200 ouders om te peilen naar hun uitgavenpatroon en het kostenbeleid in de school van hun kind. Deze survey genereerde een netto-respons van 12 ouders.

Uit de focusgroepen blijkt een grote diversiteit van kostenpraktijken en type studiekosten op de verschillende onderwijsniveaus. Onderstaande figuur 2.2 toont een synthese van de belangrijkste studiekost-beïnvloedende factoren die uit de gesprekken naar voor gekomen zijn. Ze worden onderverdeeld in (beleidsmatige) macro-factoren, instellingskenmerken, opleidingskenmerken en individuele of gezinskenmerken.

Figuur 2.2 Studiekost-beïnvloedende factoren

In wat volgt verzamelen we enkele inzichten en opmerkingen die tijdens de focusgroepgesprekken ter spraken kwamen; en waarvan de input verder werd meegenomen in de ontwikkeling van het bevragsingsinstrument.

2.2.1 Leerplichtonderwijs

2.2.1.1 Basisonderwijs

In het basisonderwijs geldt sinds 2007 het principe van kosteloos onderwijs, dat wil zeggen dat alle onderwijsgebonden uitgaven die noodzakelijk zijn voor het bereiken van de eindtermen (lager onderwijs) of het nastreven van de ontwikkelingsdoelen (kleuteronderwijs) kosteloos zijn. Uit de focusgroepen blijkt echter dat er zich soms nog praktijken voordoen die in strijd zijn met wat het decreet kostenloosheid voorschrijft (bv. cash meebrengen voor aankoop knutselmateriaal of activiteiten). Ouders zijn vaak niet op de hoogte van wat kan en wat niet kan.

Het gebruik en nut van tijdschriften en werkboeken was een discussiethema. Door de deelnemers werd er vaak getwijfeld aan de toegevoegde waarde van tijdschriften en werkboeken. De onderzoekers vinden het belangrijk om te bevragen of tijdschriften verplicht aan te kopen zijn, gebruikt worden in de klas of een facultatieve aankoop zijn. Afhankelijk van deze criteria behoren ze immers tot een andere-categorie van de OD/ET regelgeving. Door de deelnemers aan de focusgroepen werd aangegeven dat in de praktijk dit onderscheid niet altijd even helder is. Ook voor kledij die voor gebruik op school aangekocht wordt, wordt gesuggereerd om de vraagstelling af te stemmen op de categorieën van de OD/ET regelgeving.

Daarnaast werd ook ander drukwerk vermeld: verhalenboekjes, werkboekje Frans, Paasboeken, Kerstboeken. Er werden vragen gesteld bij de sociale en commerciële druk die van deze artikelen uitgaat om tot aankoop over te gaan. Ook studiekosten na schooltijd blijken belangrijker te worden. Er werd hier de voorbeelden gegeven van studie na schooltijd (huiswerkbegeleiding) en activiteiten die na schooltijd

worden gegeven. De deelnemers geven aan rekening te houden met wie de inrichter is van deze activiteiten na schooltijd en wat de finaliteit ervan is. Voor de rubriek studiebegeleiding wordt er idealiter een verschil gemaakt tussen de bijlessen die op school gegeven worden tijdens of na de school en de privé bijles waarvoor de ouder betaalt. Omwille van het dwingende karakter van het middagtoezicht of het reftergeld wordt door de ouders ook de vraag gesteld of dit niet zou moeten deel uitmaken van de maximumfactuur.

Directeurs geven aan dat het aantal activiteiten niet opmerkelijk is gedaald sinds het invoeren van de maximumfactuur. Er wordt wel meer gezocht naar creatieve uitstappen die de kosten kunnen drukken. De participanten geven aan, dat scholen in verstedelijkte gebieden een voordeel hebben tegenover de scholen die landelijker gelegen zijn, gezien de vervoerskosten sterk doortellen bij activiteiten. In elk geval zijn ze het erover eens dat het binnen het huidige beleidskader steeds moeilijker wordt om de “financiële puzzel” te leggen, en vaak toevlucht moest genomen worden tot erg creatieve oplossingen omdat de bewegingsruimte met de huidige werkingsmiddelen nu eenmaal beperkt is.

2.2.1.2 Secundair onderwijs

In het secundair onderwijs werd extra informatie ingewonnen via focusgroepen en een survey bij de ouders. Voor de contactname van de survey werd beroep gedaan op de ouderkoepels die een vraag tot deelname uitstuurden naar de deelnemers van een eerdere studie rond schoolkosten. De vragenlijst peilde naar het type uitgaven in het secundair onderwijs en het kostenbeleid van de school.

Ouders geven aan dat ook buiten de schoolfacturen vaak nog verplichte kosten gemaakt worden voor de school (of kosten met een sociaal verplicht karakter). Men verwees daarbij naar maaltijden op school, deelname aan wedstrijden, bijdrages voor themadagen zoals sinterklaasfeest, materialen verbonden aan de geïntegreerde proef. De directeurs melden dat in vele scholen steeds meer taken worden uitbesteed aan derden (al dan niet uit financiële overwegingen). Het gaat hier bijvoorbeeld over het verhuur of de aankoop van boeken via externe boekenleveranciers of de catering binnen scholen. Deze kosten hebben een verplicht karakter maar verdwijnen daarmee ook uit de schoolfactuur, omdat ze apart aan de ouder gefactureerd worden.

Daarnaast blijkt uit de bevraging en de focusgroepen dat buiten de schoolfacturen ook nog veel niet-verplichte kosten gebeuren in het kader van het onderwijs. Hierbij wordt verwezen naar studiekostrubrieken zoals studiebegeleiding, logopedie, de aankoop van een fiets of pc en toebehoren, meerdaagse uitstappen.

Ouders verwijzen ook naar het toenemende gebruik van printkosten thuis. Het gebruik van digitale platformen (zoals Smartschool), heeft er volgens de meeste deelnemers niet voor gezorgd dat de kost van ander drukwerk gedaald is. Integendeel, naast de reeds bestaande kost van studieboeken, werkboeken en invulboeken, wordt van de leerlingen nu ook verwacht om thuis bepaalde zaken af te printen, waardoor printkosten, zoals papier en inktpatronen, verder toenemen. Men suggereert om deze mee op te nemen in de bevraging, gezien ze de laatste jaren sterk in omvang zijn toegenomen. Een discussiethema tijdens de focusgroepen was de opname van voeding en drank in de studiekostenrubricering. Er werd geargumenteed dat het hier niet om een extra onderwijskost ging.

Gezien de vele specificiteiten voor het nijverheidstechnisch onderwijs werd er voor deze studierichtingen samengezeten met de technische coördinatoren van secundaire scholen om zowel voor de harde als de zachte nijverheidstechnische studierichtingen informatie te kunnen inwinnen. In de scholen blijkt een grote diversiteit te bestaan naar kostenpraktijken. Al naargelang de school, het jaar en de studierichting, wordt er gebruik gemaakt van andere systemen voor huren, aankoop en huurkoop. Dit blijkt in het

bijzonder het geval te zijn voor persoonlijke beschermingsmiddelen. De studiekostenmonitor zal met deze diversiteit rekening moeten houden. Er werd ook verwezen naar kosten verbonden aan bepaalde attesten of certificaten en kosten verbonden aan de geïntegreerde proef.

De geïntegreerde proef wordt ingericht in de derde graad bso, kso en tso. Uit de gesprekken blijkt dat de kosten verbonden aan de geïntegreerde proef divers zijn en snel kunnen oplopen. De kosten kunnen zich bovendien spreiden over meerdere leerjaren (5de/6de leerjaar). Afhankelijk van de studierichting en de school staan leerlingen zelf in voor de kosten verbonden aan de geïntegreerde proef. Het betreft hier dan voornamelijk kosten voor verbruiksmateriaal, druk-en kopieerwerk of de aankoop van andere duurzame materialen of literatuur. In sommige gevallen zijn er voor de leerling geen kosten verbonden aan de geïntegreerde proef, omdat de school de materialen aankoopt. In dit geval behoort het uiteindelijke werkstuk ook toe aan de school.

Ouders wijzen bovendien op dat voor sommige schoolartikels meerdere exemplaren worden aangekocht uit praktische overwegingen. Dit gebeurt onder meer in het kader van een stage (gereedschap of persoonlijke beschermingsmiddelen) of wanneer leerlingen op internaat zitten (kleding). In de vragenlijsten moet hiervoor aandacht zijn.

Ook in het secundair onderwijs wordt het nut van invulboeken en ander drukwerk (zoals atlanten) in vraag gesteld en wordt gesteld dat hier nog verder op bespaard kan worden. Voor het gebruik van schoolboeken, maar ook voor duurzame schoolartikelen (vb rekenmachine, tablets, ...) wordt er voorgesteld om nog meer gebruik te maken van huursystemen of het organiseren van een tweedehandscircuit binnen de school om de kosten voor leerlingen te drukken. Enkele respondenten geven ook duidelijk aan de kosten voor (meerdaagse) uitstappen veel te hoog te vinden, en stellen voor om net zoals in het basisonderwijs te werken met een maximumfactuur.

Er wordt ook opgemerkt dat sommige facturen onvoldoende gedetailleerd zijn om een compleet beeld te krijgen van de kosten die gemaakt worden. Soms is het immers voor ouders niet altijd even duidelijk voor welk (aantal) goederen ze nu precies betalen. Zo wordt het voorbeeld van de gefactureerde kopiekosten vermeld, waarbij de ouders aangeven dat ze geen indicatie hebben of dit bedrag klopt. Bij andere kostenposten, is er soms onvoldoende opsplitsing, wat het voor respondenten moeilijk maakt om deze kosten op te splitsen in een bevraging.

Tijdens focusgroepen werd duidelijk dat de deelnemers vaak de werkelijke studiekosten onderschatten. Bij het totaalplaatje van de studiekosten komt immers meer kijken dan alleen maar de strikte studiekosten. Dit werd nogmaals verduidelijkt tijdens de survey. Bij de vraag welke type kosten het zwaarst doorwegen, wordt voornamelijk verwezen naar de kosten verbonden aan het drukwerk (handboeken, kopieën) en de kosten verbonden aan meerdaagse uitstappen. Opvallend hierbij was dat geen van de ouders vervoerskosten aanduidde als grote kostenpost. Uit vorig onderzoek blijkt dit nochtans wel het geval te zijn.

2.2.2 Niet-leerplichtonderwijs

Binnen het niet-leerplichtonderwijs werden focusgroepen georganiseerd voor het hoger onderwijs en het secundair volwassenenonderwijs. Deze focusgroepen verkenden de heterogeniteit van type kosten die zich op deze onderwijsniveaus binnen de verschillende studierichtingen kunnen voordoen. De input van deze feedbackronde is geïntegreerd binnen de vragenlijsten.

2.2.3 Doelgroepen

2.2.3.1 Financieel kwetsbare ouders

Om beter zicht te krijgen op de studiekosten van kinderen in financieel kwetsbare gezinnen, werd er samengewerkt met het Netwerk tegen armoede voor de organisatie van een focusgroep. Daarnaast werden ook contacten gelegd met de VZW SOS schulden op school.

Uit de gesprekken bleek dat voornamelijk de verborgen kosten een belangrijk pijnpunt zijn voor deze gezinnen. Omdat men vaak over minder basisuitrusting bezit als andere gezinnen, moet er bij uitstappen soms tot aankoop worden overgegaan van bepaalde artikelen die voor de meesten als gemeengoed beschouwd worden (fiets, aankoop van laarzen, slaapzak, toilettas,...). Ook toegang tot een pc en internet zijn niet altijd even vanzelfsprekend voor deze gezinnen. Om dit op te vangen wordt een extra vraag gesteld in de rubriek van de ééndaagse of meerdaagse activiteiten: “Leidt de deelname van uw kind aan bepaalde schoolactiviteiten tot de aankoop van uitrusting/ goederen waarvan de school verwacht dat u dit al heeft?”

Daarnaast zijn er ook heel wat kosten die worden gevoeld als een sociale verplichting. Sommige ouders geven aan dat ze de facultatieve kosten zoveel mogelijk tot een minimum beperken, maar men vermeldt dat financieel kwetsbare personen soms net heel gevoelig zijn voor deze type kosten (tombola, tijdschriften, etc.) en hier toch voor betalen. Bovendien werd hier vermeld dat je als ouders assertief moet zijn, gezien scholen bepaalde facultatieve kosten soms gewoon op de schoolfactuur plaatsen (vb. schooltijdschrift), zonder voorafgaandelijke toestemming.

Een ouder gaf aan dat het hebben van minder middelen soms ook indirect kan meespelen bij de schoolprestaties. Hierbij werd het voorbeeld gegeven van een geïntegreerde proef in het secundair onderwijs, waarin veel minder kon geïnvesteerd worden dan bij andere leerlingen, waardoor kwaliteitsverschillen duidelijk waren. Deze opmerking kwam ook terug op andere onderwijsniveaus.

Tijdens de focusgroep wordt duidelijk dat kostentransparantie erg belangrijk is voor deze doelgroep. Indien men op tijd weet welke aankopen wanneer zullen gebeuren kan men zich financieel beter organiseren om de aankopen beter te plannen (vb soldenperiode, etc.). Het tijdig communiceren van de bijdrageregeling is hierbij van belang. Uit de meeste gesprekken bleek wel dat er binnen de scholen een vast aanspreekpunt was voor ouders die het financieel moeilijk hadden om de schoolfacturen te betalen. Er kon ook vaak beroep gedaan worden op ondersteunende maatregelen (gespreide betaling, sociale kas,...)

2.2.3.2 Personen met een beperking

Lerenden met een beperking worden vaak geconfronteerd met grote kosten. Via Ouders voor Inclusie en contacten met het onderwijsveld werd meer inzicht verworven in de specificiteiten van deze extra studiekosten. De hoogte van de studiekosten voor ouders van kinderen in het inclusieve onderwijs blijkt sterk af te hangen van de omkadering en de ondersteuning die scholen zelf bieden aan deze leerlingen. Naast de directe kosten, worden ouders die ervoor kiezen om hun kind onderwijs te laten volgen in een inclusieve setting ook vaak geconfronteerd met grote indirecte kosten, in de vorm van extra tijdsinvesteringen. In lijn met het M-decreet en de trend naar meer inclusie binnen het onderwijs, werd er ook vanuit deze hoek gesuggereerd om te opteren voor een geïntegreerde, eerder dan een aparte bevraging.

Uit deze gesprekken werd de input gehaald voor de opbouw van het luik van de vragenlijsten die betrekking hebben op de verschillende ondersteuningsvormen voor personen met een beperking (zie sectie 3.4.1).

2.3 Ontwikkelingsfase

In de ontwikkelingsfase werden twee verschillende stappen doorlopen. In stap [4] werd nagegaan welke bestaande administratieve databronnen of gegevens op het niveau van de instellingen kunnen gebruikt worden om de elementen van de studiekostenmonitor, die in de vorige stappen zijn in kaart gebracht, in te vullen. Des te minder elementen bevroegd worden in de survey, des te lichter de bevragsingslast voor respondenten. Vervolgens zal in stap [5] dan uiteindelijk beslist worden welke elementen dienen ingevuld te worden met de survey. Voor elk van de 8 onderscheiden onderwijsniveaus werd vervolgens een specifiek studiekosten-survey-instrument uitgewerkt. Binnen de ontwikkelingsfase werden ook meer specifieke keuzes gemaakt met betrekking tot de bevragsingsmethode.

2.3.1 Bestaande gegevens: bruikbare elementen maar geen substituuut voor de ouderbevraging

Voor verschillende kostenrubrieken werd nagegaan of er beschikbare en betrouwbare informatie aanwezig was bij administratieve databronnen of instellingen die op termijn kan gebruikt worden voor het aanvullen van het kostenplaatje. We overlopen enkele kostenrubrieken die in principe zouden kunnen geïntegreerd worden binnen de studiekostenmonitor.

Vervoerskosten: Vervoerskosten kunnen in principe berekend worden op basis van de afstand woonplaats-onderwijsinstelling, die kan afgeleid worden uit de informatie die beschikbaar is bij verschillende onderwijsdatabanken. Vervoerskosten zijn doorgaans een studiekost die zwaar doorweegt in de totale onderwijskost en bovendien hangt de totale kost ook samen met de vervoersmodi die men gebruikt. Bij het volgen van deze methode zal er daarom ook gebruik moeten gemaakt worden van bepaalde aannames die bepalen voor welke afstanden (cut-off points) we aannemen dat een bepaald vervoersmiddel gebruikt worden. Daarnaast bestaan er ook onderwijstrajecten waarbij de vervoerskosten worden terugbetaald (bv OKOT-trajecten, buitengewoon onderwijs). Om deze nuances mee te nemen wordt ervoor geopteerd om deze rubriek toch binnen de vragenlijst te behouden.

Huisvestingskosten: Op het niveau van het hoger onderwijs bleken sommige instellingen ook informatie te verzamelen over de prijzen verbonden aan het huren van een kot. We mogen er echter niet automatisch van uitgaan dat deze informatie bij alle instellingen wordt bijgehouden. Geografische prijsverschillen, diverse kostenpraktijken onder verhuurders, maar ook extra kosten (bijvoorbeeld voor de kotinrichting, internet/tv), maken het moeilijk om correcte aannames te doen over de prijsevolutie van huisvestingskosten, waardoor het ons veiliger lijkt om deze kosten alsnog te bevragen bij de respondenten.

Inschrijvingsgelden: Binnen het volwassenenonderwijs (diplomagerichte opleidingen SVWO en HBO5) worden er diverse data verzameld op het niveau van de cursist via de DA VINCI databank. Uit deze informatie blijkt het mogelijk om de inschrijvingskost af te leiden van cursisten. Het bestaan van de verschillende uitzonderingsmaatregelen die een impact hebben op de hoogte van de inschrijvingskost, maakt het gebruik van deze informatie echter minder nauwkeurig, waardoor we aanbevelen om deze informatie in de monitor te bevragen.

Kosten voor cursussen en handboeken: Binnen het hoger onderwijs bleken er kleinschalige initiatieven te bestaan om de kosten voor cursussen en handboeken op bepaalde tijdstippen in kaart te brengen, maar dit gebeurde niet systematisch en ook niet voor de totale “papierkosten”. Uit de afstemming met het hoger onderwijs bleek immers dat ook print -en kopiekosten een groot aandeel innemen. Gezien de grote heterogeniteit van deze kostenrubriek lijkt het ons ook meer aangewezen om deze kosten te bevragen bij respondenten.

2.3.2 Bijdrageregelingen in het basis en- secundair onderwijs

In het kader van het benutten van bestaande informatie over studiekosten, werden enkele bijdrageregelingen onder de loep genomen in het basis-en secundair onderwijs. Daarbij werd onderzocht of goed uitgewerkte bijdrageregelingen in de toekomst deel kunnen uitmaken van de studiekostenmonitor door het aanleveren van studiekosteninformatie in het basis-en secundair onderwijs. Uit eerder onderzoek bleek dat gemiddeld ongeveer 71.2% van alle studiekosten in het basisonderwijs vallen onder de bijdrageregeling.

De bijdrageregeling is de lijst met alle onkosten die ouders in de loop van het schooljaar zullen moeten betalen voor het onderwijs van hun kinderen. De school is in het kader van kostentransparantie wettelijk verplicht een dergelijk overzicht aan te bieden. De meeste scholen bieden het overzicht per leerjaar of studierichting samen met hun schoolreglement aan. In het kader van kostentransparantie, is een volledige en duidelijke bijdrageregeling belangrijk. Het geeft niet alleen aan ouders een goed beeld van wat ze op het gebied van studiekosten kunnen verwachten, het kan scholen ook meer bewust maken van de totaalsom die ze aan de ouders vragen. Als blijkt dat de huidige goede praktijken onder de bijdrageregelingen voldoende betrouwbaar zijn, zouden deze op termijn de ouderbevragingen over studiekosten (althans gedeeltelijk) kunnen vervangen.

In dit onderzoek werd de informatie op bijdrageregelingen vergeleken met de feitelijke studiekosten die ouders maakten. De klemtoon lag hier op goed uitgewerkte bijdrageregelingen met voldoende detail. De ouders en scholen werden gecontacteerd via de ouderkoepels die de nodige contacten aanleverden. Aan de ouders werd gevraagd om hun gefactureerde kosten te registreren in een invuldocument. Deze informatie werd nadien vergeleken met de officiële bijdrageregeling van dat leerjaar in een bepaalde school. Voor 14 van de 25 respondenten (die hun deelname hadden bevestigd), beschikten we uiteindelijk over het kostenoverzicht en de bijdrageregeling van de school om een vergelijking te kunnen maken. Uit de vergelijkende analyse blijkt dat de bijdrageregeling een wisselvallige operationalisering kennen:

- Ouders worden nog onvoldoende door de scholen op de hoogte gebracht dat ze recht hebben op een correct en transparant kostenplaatje voor het onderwijsjaar van hun kind.
- Uit de analyse bleek dat er tijdens het schooljaar kosten gefactureerd werden die niet initieel op de bijdrageregeling vermeld staan.
- De inschattingen van de kostprijzen in het begin van het jaar blijkt niet altijd gelijk te zijn aan de uiteindelijk gefactureerde kosten (vb uitstappen).
- Terwijl sommige bijdrageregelingen een totaalkost vermelden, doen anderen dit niet. In sommige scholen wordt hierbij gebruik gemaakt van de leerlingfacturen van het voorbije jaar. Andere bijdrageregelingen vermelden wel de eenheidsprijzen van de variabele kostenrubrieken.
- De bijdrageregeling werd in sommige gevallen uitgewerkt tot op het niveau van een jaarrichting, maar niet op het niveau van een studierichting (secundair onderwijs)

Het gebruik van de bijdrageregeling binnen de studiekostenmonitor lijkt ons dan ook nog niet aangewezen. Voor het benutten van het instrument van de bijdrageregeling in het kader van de studiekostenmonitor zal er moeten geëvolueerd worden naar meer gestandaardiseerde bijdrageregelingen die volledig, duidelijk en ondubbelzinnig zijn opgesteld.

2.3.3 Ontwikkeling van de vragenlijsten

Vervolgens werd er overgegaan naar de ontwikkeling van een studiekosten-survey-instrument per onderwijsniveau. De toelichting bij deze bevragsinstrumenten volgt in hoofdstuk 3. De bevragsinstrumenten werden zo compleet en exhaustief mogelijk opgesteld, om in een testfase alle mogelijke kostenrubrieken te kunnen testen.

2.4 Testfase

In de testfase werd nagegaan of de ontwikkelde meetinstrumenten bruikbaar zijn in het veld en toegankelijk, ondubbelzinnig en volledig zijn voor het doelpubliek. De surveyvragen werden in de testfase beoordeeld op hun leesbaarheid, begrijpelijkheid en beantwoordbaarheid. Daarnaast werd ook naar inhoudelijke input gevraagd. Deze fase had niet als doel om de omvang van de studiekosten te berekenen. Op vraag van de stuurgroep werden zo veel mogelijk studiekostrubrieken meegenomen in de testfase.

De rekrutering gebeurt via de reeds gekende contacten (via instellingen, ouderkoepels, etc.). Bij de selectie van deelnemers werd zoveel mogelijk gestuurd op een divers testpubliek om zoveel mogelijk feedback te verzamelen voor de verdere verfijning van de vragenlijsten. Onderstaande tabel 2.3 biedt een overzicht van de samenstelling van het testpubliek.

Tabel 2.3 Samenstelling testpubliek

	Contact -names		Feitelijke respons
Bao	56	Ouders, directie, ondersteunend personeel via ouderverenigingen, instellingen, onderzoekscontacten	14
Bubao	24	Ouders, directie, ondersteunend personeel Via ouderverenigingen, instellingen, onderzoekscontacten	4
So	130	Ouders, directie, technische coördinatoren, ondersteunend personeel, via ouderverenigingen, instellingen, onderzoekscontacten	36
Buso	24	Ouders, directie, ondersteunend personeel via ouderverenigingen, instellingen, onderzoekscontacten	4
Dbso	25	Directie, coördinatoren, ondersteunend personeel	5
Hbo5	27	Directie, coördinatoren HBO5 opleidingen, cursisten	10
Svwo (dipl. opl.)	25	Coördinatoren, ondersteunend personeel, cursisten	6
Ho	120	Studenten, vertegenwoordigers, stafmedewerkers, ook ouders	42

De respondenten kregen het document in digitale vorm aangeleverd (word-document). Deze manier van werken bood de respondenten veel flexibiliteit om de vragenlijst zelf in te vullen en ook op het niveau van de vragen of items de knelpunten aan te geven. Aan de respondenten werd gevraagd om de vragenlijst te benaderen alsof men de vragenlijst echt zou invullen. Daarbij gaven we een overzicht (tabel 2.4) met vragen die de respondenten in het achterhoofd konden houden bij het testen van de vragenlijst.

Tabel 2.4 Checklist respondenten studiekostenmonitor

Inhoud	<ul style="list-style-type: none"> - Dekt de vragenlijst alle bestaande praktijken af op het onderwijsniveau? - Ontbreken er items in de vragen/ antwoordmogelijkheden? - Zijn de gegeven voorbeelden bij de vragen duidelijk? Heeft u nog betere voorbeelden? - Kunnen de kosten gemakkelijk ondergebracht worden in de kostenrubrieken? Kan dit makkelijker? - Ontbreken er bepaalde kostenrubrieken in de survey?
--------	---

	<ul style="list-style-type: none"> - Hoe kunnen we nog beter rekening houden met de heterogeniteit van studiekosten op het onderwijsniveau?
Vorm	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn de vragen leesbaar, begrijpelijk en beantwoordbaar? - Zijn de doorverwijzingen (verwijzingspatroon) van vraag naar vraag in de vragenlijst, accuraat en duidelijk? - Zijn de instructies bij de vragenlijsten voldoende duidelijk? - Zit de volgorde van de vragenlijst goed? - Zijn de overgangen vlot? - Is de vragenlijst niet te lang?
Onderzoeksopzet	<ul style="list-style-type: none"> - Is het onderzoeksopzet logisch? - Is de timing van de bevraging ok? - Waarbij moet rekening gehouden met het uitzetten van de survey bij het doelpubliek? - Is de timing van de bevraging van de verschillende rubrieken logisch? - Via welke kanalen kan de survey het best uitgezet worden?

De testfase heeft geleid tot verschillende aanpassingen van het bevragingsinstrument en het onderzoeksopzet. Op basis van de feedback van de respondenten bundelen we enkele aandachtspunten en verbetervoorstellen.

2.4.1 Omvang van de vragenlijsten

Uit de testfase bleek dat de bevraging erg omvangrijk is en tijdsintensief voor de respondenten. Deze opmerking kwam reeds naar voor in de stuurgroep. De onderzoekers kwamen tegemoet aan deze kritiek door de verschillende kostentabellen verder in te korten en voor bepaalde items (zoals schrijfgierief) de geaggregeerde kost te bevragen in plaats van de aparte kost van de verschillende items (pennen, potlood, stiften, etc.). Hier dienen enkele kanttekeningen bij geplaatst te worden.

Voor bepaalde goederen (bv investeringsgoederen) is het niet mogelijk om gelijkaardige kosten te clusteren. Voor sommige items is immers informatie nodig op het niveau van het goed zelf om de exacte kostprijs te kunnen berekenen (bv. jaar van aankoop). Ook voor bepaalde onderwijsniveaus zijn we gelimiteerd in het clusteren van gelijkaardige type kosten. Voor de analyse van de studiekosten in het basisonderwijs is het interessant om de kost van de verschillende rubrieken met betrekking tot de regelgeving van kostenloosheid en kostenbeheersing te kunnen identificeren. Gelijkaardige items behoren soms tot verschillende categorieën van de OD/ET-regelgeving (**bijlage 1**), waardoor ze ook niet kunnen geclusterd worden in de bevraging.

Het rationaliseren van de vragenlijst dient dus omzichtig te gebeuren in functie van de verwachte toepassingsmogelijkheden van de studiekostenmonitor. Het aggregeren van verschillende items in één kostenrubriek bleek ook bij sommige testers lastig om in te vullen. Men wees erop dat het berekenen van een geaggregeerde kost veel meer denkwerk vraagt, wat de kans op non-respons of foute rapportering doet toenemen.

De afname van de studiekostenmonitor kan later gebeuren via websurvey, wat de omvang van de vragenlijsten verder reduceert. Respondenten krijgen zo een veel kortere vragenlijst te zien door de filtervragen en routingsstructuur van de bevraging. Ook de afname van de bevraging verloopt sneller digitaal door de technologische mogelijkheden (dropdownmenu's, help-functionaliteiten, etc.). Door

bovendien gebruik te maken van een dubbel bevragsingsmoment wordt ook de bevragsingslast bij respondenten verder verdeeld over deze twee registratiemomenten.

De studiekostenmonitor omvat momenteel alle kostenrubrieken waartoe de stuurgroep besliste om deze mee te nemen in het instrument, dus na uitfiltering van bepaalde “overbodige” rubrieken. Het schrappen van bepaalde kostenrubrieken behoort tot de mogelijkheden om de vragenlijsten verder in te korten. Dit impliceert echter dat de “totale” kost van de opleiding niet langer kan berekend worden.

Het verder rationaliseren van de vragenlijsten is mogelijk, maar impliceert dus zeker niet dat de bevraging gemakkelijker wordt voor de respondenten of de registratie van de gegevens nauwkeuriger. Bovendien kan het ook verdere analysemogelijkheden achteraf beperken. Het beleid dient hierbij dan te beslissen wat echt noodzakelijk is en wat thuis hoort in vervolgonderzoek. Omwille van de inspanning die wordt gevraagd van respondenten is het bovendien van belang hen goed in te lichten over het doel en de plannen van de studiekostenmonitor om hun blijvend engagement doorheen het onderzoek te verzekeren.

2.4.2 Taalgebruik en toegankelijkheid van de vragenlijsten

Bij enkele onderwijsniveaus zoals het DBSO en de diplomagerichte opleidingen in het SVWO werd het **taalgebruik** in de vragenlijsten aangepast in functie van de doelgroep. Uit de testfase bleek dat de vragenlijsten ook bij andere onderwijsniveaus soms nog een te moeilijke taal hanteert om ze begripbaar te maken voor iedereen, en dus extra aandacht verdient.

De testfase toonde aan dat sommige respondenten moeite hadden met het invullen van de tabellen waarbij verschillende gegevens over de kostenitems tegelijk bevroegd worden. Er werd opgemerkt dat er vaak te veel informatie bevroegd werd, waardoor de tabellen onoverzichtelijk werden en het risico liepen om foutief ingevuld te worden.

Deze opmerking dient ook gezien te worden in het licht van de huidige afname (nl. digitale vragenlijsten in een wordbestand). Het klopt dat voor bepaalde kostenitems verschillende gegevens bevroegd worden om later de precieze kostprijs te kunnen berekenen (vb investeringsgoederen). Bij digitale afname via websurvey kan de format van de vragenlijst echter veel toegankelijker worden gemaakt (door het ontdebelen van de tabellen, makkelijker doorverwijzen, etc.), waardoor het risico op foutief invullen van deze tabellen sterk afneemt.

Uit de testfase kwamen verschillende suggesties voor het verbeteren van de bevragingservaring van de respondenten. Er is gewerkt aan het verder uniform maken van de vragenlijsten zowel naar structuur als naar antwoordmogelijkheden en het consequent taalgebruik doorheen de vragenlijsten om verwarring te vermijden. Dit reduceert de bevraginginspanning van de respondenten. Daarnaast werd bij verschillende vragen ook de suggestie gedaan om bepaalde antwoordcategorieën toe te voegen (bv antwoordcategorie niet van toepassing). Er dient ook rekening gehouden te worden dat respondenten voldoende ruimte hebben om alle studiekosten in te vullen, gezien het type kosten al naargelang de aard van de opleiding of de onderwijsinstelling sterk kan verschillen.

Om de toegankelijkheid van de vragenlijsten verder te verbeteren is het perspectief van de doelgroep ook van belang. Zo weten ouders vaak niet dat hun kind in 2A of 2B zit of kennen ze de onderwijsvorm niet, maar weten ze wel dat hun kind moderne wetenschappen of een technische richting volgt. Ouders blijken ook niet vertrouwd met het concept van de bijdrageregeling. In vele scholen zit dit immers vervat in een schoolreglement dat vaak niet meer op papier aan de ouders wordt meegegeven, en enkel digitaal kan geraadpleegd worden.

2.4.3 Gebruik en aankoop van schoolmaterialen en nieuwe praktijken binnen onderwijsinstellingen

Het invullen van de kosten voor investeringsgoederen bleek soms moeilijkheden op te leveren voor de testers. Investeringsgoederen zijn goederen die mogelijk niet dit opleidingsjaar werden aangekocht, maar wel dit jaar worden gebruikt in lesverband (vb. atlassen, gereedschap, kledij, persoonlijk beschermingsmiddelen, ...). Deze kosten worden afgeschreven over verschillende jaren vanaf het moment van aankoop (zie sectie 3.1). Uit de testfase bleek dat weinig respondenten vertrouwd zijn met het exacte moment waarop ze deze aankoop hebben gedaan. Enkelenszins wezen erop dat er soms gebruik gemaakt wordt van materialen die reeds lange tijd voorheen werden aangekocht bv. materiaal dat ook voor zussen/broers wordt gebruikt, of ouders die dit nog zelf hebben gebruikt.

Respondenten wezen ook op het verschil tussen het gebruik en de aankoop van bepaalde goederen. Het aankopen van een goed betekent niet per definitie dat dit goed ook gebruikt wordt. De initiële bevragingwijze liet weinig ruimte voor deze nuance. Van de respondenten wordt verwacht dat ze de goederen aankruisen vooraleer ze de precieze kostprijs van dit goed opgeven. Het aankruisen van dit goed impliceert echter ook dat het goed gebruikt wordt. Dit kan echter voor verwarring zorgen voor goederen die aangekocht werden, maar niet gebruikt werden in de onderwijsomgeving. Respondenten kunnen dan van mening zijn dat het gebruik van een goed een noodzakelijke voorwaarde is, vooraleer ze het als kost kunnen opgeven. Dit is niet correct: voor de studiekostenmonitor is de aanschaf van het goed in de context van het onderwijs voldoende om het mee te nemen (ook al wordt het niet gebruikt in de onderwijscontext).

Het gebruik van een goed levert de studiekostenmonitor informatie op over de 'normatieve korf van goederen en diensten' (zie sectie 1.2). Door het opvolgen van de frequentie waarmee een bepaald goed of dienst vermeld wordt in de studiekostenmonitor kan (middels een quorum) bepaald worden of een bepaald goed of dienst behoort tot de normatieve korf van onderwijsgebruikers van een bepaald onderwijsniveau of niet.

De studiekostenmonitor is ook verder aangepast in functie van de nieuwe praktijken die in de verschillende onderwijsinstellingen ingang vinden zoals bv systemen van boekenverhuur, digitalisering (Ipad), etc.

De testfase heeft ons geleerd dat er in de praktijk verschillende systemen bestaan om aan onderwijsgebruikers het noodzakelijk drukwerk aan te leveren: eigen verhuur boeken, boekenbeurzen, elektronische systemen met privéfirma of externe diensten, etc.. De vragenlijst dekte deze praktijken nog niet voldoende af. Voor de respondenten bleek het vaak onduidelijk wanneer een school tussenkomt in de organisatie van de boekensystemen en wanneer niet.

Het bevragen van deze informatie is interessant omdat de kost van het drukwerk een grote aandeel inneemt in de totale kost van onderwijsgebruikers. Het is daarom voor beleidsmakers nuttig om een inschatting te kunnen maken welke systemen voor de onderwijsgebruiker, de kost beter onder controle kunnen houden voor onderwijsgebruikers. Veel ouders geven echter aan dat keuze voor het ene of het andere systeem vaak vakafhankelijk is of een persoonlijke keuze. Binnen scholen zelf bestaan er bovendien verschillende systemen langs elkaar en zullen respondenten in de bevraging dus ook een combinatie van systemen aanduiden. Dit maakt het moeilijk om bij de analyse van de resultaten de meerkost van het ene systeem ten opzichte van het andere in kaart te kunnen brengen. De informatie registreren tot op het niveau van het drukwerk (boek) kan een oplossing bieden, maar lijkt ons een stap te ver voor de studiekostenmonitor.

2.4.4 Technische functionaliteiten die de bevraging kunnen ondersteunen

In de huidige kostentabellen worden verschillende voorbeelden van goederen opgenomen om aan de respondent aan te geven welke goederen thuis horen in de rubriek. Respondenten kunnen de lijst van goederen verder aanvullen met eigen voorbeelden onder de rubriek “andere”. Hoewel het werken met voorbeelden in de bevraging bij de respondent zorgt voor een beter begrip van het type goederen dat bevraagd wordt, limiteert het anderzijds ook de respondent: bv. Beperkt de lijst zich enkel tot de praktijkvoorbeelden of niet? Wat indien er meerdere exemplaren van een bepaald goed gekocht zijn? Moeten deze kosten samengevoegd worden of niet? Uit de testfase bleek dat de opsommingen soms tot verwarring kunnen leiden bij de respondenten.

Veel verwarring kan vermeden worden door gebruik te maken van een **dropdown menu**, met een lijst van items (atlas, vademecum, handboek,..) die behoren tot één kostenrubriek (drukwerk). Zo wordt vermeden dat de respondent zelf veel gaat moeten invullen in deze tabellen maar tegelijk toch een duidelijk zicht heeft op welk type kosten precies bevraagd worden (figuur 2.3). Door een item te selecteren maakt men duidelijk dat het dit opleidingsjaar gebruikt werd. Via deze werkwijze kan een respondent ook meerdere records van eenzelfde item (bv 2 keer schrijfgierief) opgeven zonder daar zelf de geaggregeerde kost te berekenen. Wanneer blijkt dat bij afname vaak dezelfde items worden ingevuld omdat ze niet in de standaardlijst staan, kan deze lijst verder geüpdatet worden om de gebruikservaring voor toekomstige respondenten te verbeteren. Deze manier van bevragen maakt het ook mogelijk om op een lager niveau uitspraken te doen over bepaalde studie-uitgaven omdat de registratie van gegevens op een meer gestandaardiseerde manier verloopt.

Figuur 2.3 Voorbeeld dropdown-menu per kostenrubriek

Drukwerk	Kleding	Schoolmateriaal
☒ atlas	☒ schooluniform	☐ schrijfgierief
☐ vademecum	☒ werkkledij	☐ schoolagenda
☐ handboek	☐ beschermingskledij	☐ kaftpapier
☐ andere, nl...	☐ turnkledij	☐ knutselmateriaal
	☐ andere, nl...	☐ schriften en schrijfpapier

Door verschillende vertegenwoordigers van schoolinstellingen werd ook gewezen op de noodzaak voor een **help-functionaliteit**. Dit maakt de bevraging beter hanteerbaar doordat bepaalde informatie uit de vragen kan gehaald worden, en enkel wordt opgeroepen indien de respondent daar nood aan heeft. Deze functie kan ook aangewend worden om de bevraging laagdrempeliger te maken voor het beoogde doelpubliek. In sommige gevallen dient er gebruik gemaakt te worden van “jargon” taal om duidelijk te maken wat precies bedoeld wordt (bijdrageregeling, gemotiveerd verslag, ...) Een pop-up met bijkomende uitleg kan in deze gevallen interessant zijn om ervoor te zorgen dat respondenten mee zijn met de vraagstelling. Ook het aanbieden van de praktijkvoorbeelden van kostenitems bij vragen kan geoperationaliseerd worden via een help-functionaliteit die geïntegreerd wordt in de webbevraging. Binnen de huidige vragenlijsten is deze functie geïntegreerd via extra opmerkingen bij die vragen waar het aangewezen is om te werken met een hulp-functionaliteit.

2.4.5 Timing van bevraging

Uit de testfase kwam nuttige feedback over de optimale timing van de bevragingsmomenten. Er werd opgemerkt dat voor bepaalde onderwijsniveaus het **bevragingsmoment** beter later kon gebeuren. Deze feedback is meegenomen binnen de monitor (zie sectie 3.6).

- Binnen het leerplichtonderwijs gebeurt de eerste afrekening van het drukwerk (boeken, etc.) soms pas eind oktober, waardoor in het initiële opzet van de bevraging, het bevragingsmoment te vroeg kwam om deze gegevens mee te nemen.
- Ook voor het hoger onderwijs werd er opgemerkt dat de individuele studieprogramma's vaak pas definitief vast liggen midden november. **Gezien de studiekostenmonitor enkel de kosten meeneemt van de definitief opgenomen opleidingsonderdelen kan de bevraging pas hierna gebeuren⁷.**
- Bij de afname van de kosten verbonden aan de uitwisselingsprogramma's moet er rekening mee gehouden worden dat vele studenten bij de afloop van hun uitwisseling het exacte bedrag van de aan hen toegekende beurs nog niet kennen⁸. De uitbetaling van een beurs gebeurt doorgaans in twee schijven: een eerste uitbetaling voor of bij aanvang van de uitwisseling en een tweede uitbetaling na de uitwisseling.

Daarnaast werden ook enkele suggesties gedaan voor het **verschuiven van de timing van de bepaalde kostenrubrieken**.

- Studietoelagen in het hoger onderwijs zijn nog niet definitief toegekend in het begin van het jaar, waardoor ze ook dan nog niet kunnen geweten zijn door de respondenten.
- Door de flexibilisering van het hoger onderwijs is het in het begin van het opleidingsjaar moeilijk exact te bepalen hoeveel men zal moeten betalen voor het opleidingsjaar. Studenten betalen daarom een vast bedrag⁹. Omdat studieprogramma's ook nog in het tweede semester kunnen wijzigen, gebeurt er in de loop van het jaar een herberekening op basis van de reële studiepunten. Het is mogelijk dat studenten op dat moment een terugbetaling krijgen of een extra bedrag moeten bijbetalen. Deze rubriek wordt ter controle opnieuw meegenomen in de vervolgebefraging.
- Wat betreft huisvestingskosten werd opgemerkt dat de extra kosten op de privémarkt vaak niet transparant worden meegedeeld, zodat studenten hiervan pas op het einde van de huurperiode op de hoogte van zijn. Ook deze rubriek zal ter controle opnieuw worden meegenomen in de vervolgebefraging.

2.4.6 Eigenheid van HBO5 en diplomagerichte opleidingen in het SVWO

Uit de testfase bleek dat de vragenlijst nog beter kan aangepast worden aan het modulaire karakter en de eigenheid van het volwassenenonderwijs. Door cursisten binnen het volwassenenonderwijs wordt niet gedacht in opleidingsjaren en opleidingen, maar in modules. En ook de modules kunnen hernomen worden of doorheen het jaar intensiever worden, en bovendien op meerdere lesplaatsen gegeven worden (bv verschillende centra voor de aanvullende algemene vorming en de beroepsopleiding, of VDAB centra bij OKOT-trajecten). Deze elementen zijn beter geïntegreerd binnen de bevraging.

⁷ Kosten verbonden aan opleidingsonderdelen (vb aanschaf van boeken) die uiteindelijk geen deel zullen uitmaken van het curriculum van onderwijsgebruikers zullen niet worden meegenomen in de studiekostenmonitor.

⁸ Het maandelijks beursbedrag dat studenten krijgen hangt af van het land van bestemming (hoe duurder het gastland, hoe hoger de beurs) en het inkomen van de ouders. Studenten die verminderd inschrijvingsgeld betalen (beursstudenten, bijna beursstudenten of beurstariefstudenten) krijgen veel gevallen een hogere beurs dan andere studenten.

⁹ De hoogte van het inschrijvingsgeld hangt af van het soort inschrijvingscontract, het aantal werkelijk opgenomen studiepunten en het feit of men al dan niet gerechtigd is op een studiebeurs. Studenten met onvoldoende leerkrediet betalen bij inschrijving verhoogde studiegelden.

Er werd ook gewezen op de **verschillende groepen van cursisten** binnen deze onderwijsniveaus. Verschillende doelgroepen hebben recht op een vrijstelling (75%-100%) van het inschrijvingsgeld bij een CVO. Daarnaast volgen verschillende cursisten een OKOT-traject (onderwijskwalificerend opleidingstraject). OKOT trajecten¹⁰ zijn opleidingstrajecten voor werkzoekenden die geïnitieerd worden vanuit de VDAB binnen de knelpuntberoepen. De VDAB betaalt voor deze werkzoekenden het inschrijvingsgeld, het leermateriaal en de vervoerskosten naar het opleidingscentrum. Deze opleidingstrajecten kunnen volledig doorgaan bij een onderwijsinstelling of mixed zijn, waarbij een deel van de opleiding ook bij de VDAB wordt gegeven. Via de opname van extra filtervragen zullen deze type respondenten kunnen geïdentificeerd worden in de bevraging waardoor vergelijkingen mogelijk worden met reguliere cursisten.

2.4.7 Personen met een functiebeperking

De studiekostenmonitor wil ook uitspraken doen over de meerkost van (inclusief) onderwijs voor **personen met een functiebeperking**. Uit de testfase bleek dat de gebruikte typologie van functiebeperkingen verder kon verfijnd worden, zodat ze beter aansloot bij de leefwereld van personen met een beperking. De huidige typologie maakt een onderscheid tussen ontwikkelingsstoornissen die eigenlijk leerstoornissen of concentratiestoornissen zijn en andere ontwikkelingsstoornissen zoals bv. autismespectrumstoornis of ADHD. Uit de opmerkingen bleek immers dat personen met leer- of concentratiestoornis zich niet snel identificeren met functiebeperkingen zoals bijvoorbeeld het syndroom van Gilles de la Tourette, terwijl beide wel ontwikkelingsstoornissen zijn. De gebruikte classificatie van functiebeperkingen werd daarom verder aangepast in functie van deze commentaren (zie sectie 3.4.1).

Er dient bovendien een onderscheid gemaakt te worden tussen personen met leerstoornissen en personen met leermoeilijkheden. Niet alle personen met leermoeilijkheden kampen hiermee als gevolg van een leerstoornis (= aandoening die inherent is aan de persoon zelf). Leerproblemen kunnen ook optreden in een omgeving waar er onvoldoende stimulatie is, zoals in sociaal kwetsbare gezinnen. Deze groep kan geconfronteerd worden met facultatieve meeruitgaven (bv. studiebegeleiding, assertiviteitstraining, logopedie, taallessen,...) om hun kind in het onderwijs te laten slagen. Binnen de bevraging wordt een extra rubriek opgenomen waarin de respondenten deze meeruitgaven voor studiebegeleiding kunnen vermelden.

Bij de respondenten bleek enige verwarring te bestaan over de vragen die peilen naar de aanwezigheid van documenten die afgeleverd worden door het CLB en toegang geven tot het buitengewoon onderwijs of toegang geven tot GON-begeleiding in het gewoon onderwijs. Deze vraag is verfijnd in lijn met de nieuwe regelgeving rond het M-decreet. Binnen de vragenlijsten wordt toegelicht wat bedoeld wordt met de verschillende verslagen/attesten.

- ✓ **Verslag of attest (dat toegang geeft tot het buitengewoon onderwijs):** Een verslag opgemaakt door het CLB dat recht geeft op het buitengewoon onderwijs. Een kind kan enkel naar het buitengewoon onderwijs met dit verslag/attest.
- ✓ **Gemotiveerd verslag (voor GON-begeleiding):** Een verslag opgemaakt door het CLB dat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften recht geeft op GON-begeleiding in het gewoon onderwijs.

---

¹⁰ Werkzoekenden kunnen via deze trajecten volgende diploma's behalen: diploma secundair onderwijs, secundair na secundair (Se-n-Se), hoger beroepsonderwijs (HBO5), professionele bachelor (PBA). Voor het HBO5 en PBA zijn de trajecten in het eerste jaar voltijds, maar wordt vanaf het 2de jaar wel de combinatie met deeltijds werk gestimuleerd via o.a. de integratie van werkplekleren in het opleidingstraject.

2.4.8 Achtergrondinformatie van het gezin

Respondenten beoordeelden dat de achtergrondinformatie in ruimere zin kan bevestigd worden en er beter dient rekening gehouden te worden met de realiteit van nieuwe gezinsvormen (nieuw samengestelde gezinnen, co-ouderschap, etc.). Dit kan van belang zijn om ook de hoogte van de studiekosten beter te verklaren. Deze rubriek werd aangepast in lijn met deze opmerkingen.

3 | Voorgestelde keuzes mbt de dataverzameling en de bevraginginstrumenten

In dit hoofdstuk brengen we de inzichten vanuit de verdiepingsfase en testfase samen en formuleren we voorstellen voor de praktische uitwerking van de dataverzameling. We verduidelijken hoe de aard van de studiekosten de **bevragingstechniek** aanstuurt en hoe de **kostenrubrieken** ingedeeld kunnen worden om zinvolle vergelijking van studiekosten te kunnen maken tussen opleidingen binnen en over de verschillende onderwijsniveaus. We geven toelichting bij de opbouw en structurering van de **ontwikkelde bevraginginstrumenten** en geven ook aan wat de **wenselijke technische vereisten** van een studiekostenmonitor zijn om de bevraging voor respondenten en onderzoekers zo gebruiksvriendelijk mogelijk te maken.

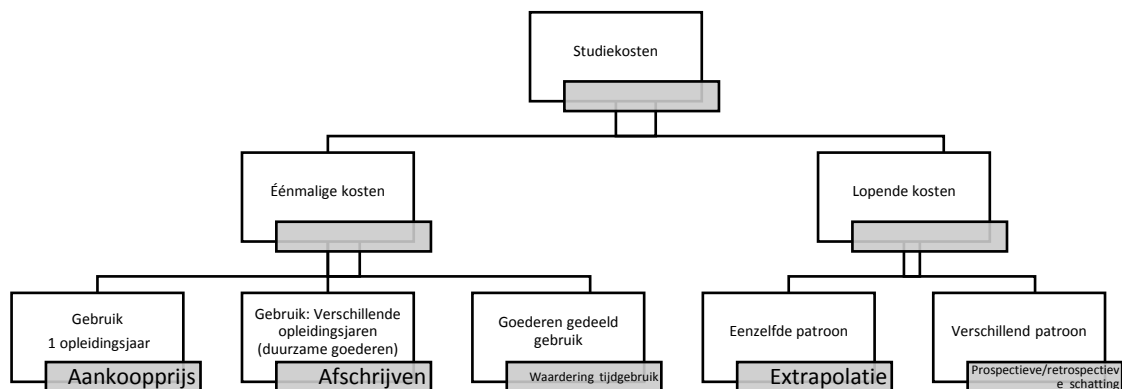
Vervolgens bespreken we de mogelijkheden voor dataverzameling. Zo wordt toegelicht welke methoden van **steekproeftrekking** het best geschikt zijn voor de verschillende onderwijsniveaus om representativiteit te garanderen en valide uitspraken over studiekosten mogelijk te maken. Er wordt verduidelijkt wat de voor- en nadelen zijn van een toevalssteekproef (zonder selectie van specifieke opleidingen) met weging nadien, versus een meertrapssteekproef waarin vb. een selectie van opleidingen wordt gemaakt. Er worden voorstellen geformuleerd m.b.t. de gewenste responsomvang per onderwijsniveau.

Er wordt verder nagedacht over een doelgerichte **bevragingmethode** van de studiekostenmonitor binnen het beleid zodat het instrument beleidsmakers kan voorzien van periodieke informatie over studiekosten. Tot slot werken we per onderwijsniveau een **concreet bevragingplan** uit. Hierbij worden ook strategieën geformuleerd voor de **rekrutering van de deelnemers**.

3.1 Bevragingstechniek naar aard van de studiekosten

Naast de categorisering die in hoofdstuk 1.2 aan bod gekomen is, kunnen studiekosten ook onderverdeeld worden naar de aard van de kost. De aard van de kost bepaalt de bevragingstechniek van een bepaalde kost in de studiekostenmonitor (figuur 3.1). Een eerste onderscheid wordt gemaakt tussen eenmalige en lopende kosten. Eenmalige kosten zijn kosten die slechts éénmalig gemaakt worden, zoals bv. de aankoop van een cursus of een uniform. Lopende kosten zijn terugkerende kosten gedurende het opleidingsjaar, het betreft hier goederen of diensten zoals opvang, voeding, etc.

Figuur 3.1 Typen kosten en bevragingstechnieken

Eénmalige kosten kunnen verder opgesplitst worden op basis van hun gebruik. Een eerste onderscheidingscriterium daarbij is of het aangekochte goed werd aangekocht voor gebruik tijdens 1 of voor verschillende opleidingsjaren. Het gaat daarbij om respectievelijk verbruiksgoederen of duurzame (investerings)goederen. Een ander onderscheidingscriterium is het al dan niet gedeeld gebruik van een goed; het betreft hier goederen die naast hun functionaliteit in het kader van het onderwijs ook voor andere functies gebruikt worden bv. een pc/laptop die naast de educatieve functie ook een recreatieve functie heeft. Meestal betreft het hier ook de goederen die gedurende verschillende jaren gebruikt worden.

Bij de lopende kosten is het criterium de voorspelbaarheid van de kost. Indien min of meer dezelfde kost met een bepaalde regelmaat (bv 2x per dag, of 3x per week) gedurende het opleidingsjaar terugkomt, betreft het een voorspelbare lopende kost (voorbeelden: vervoer, voeding,...) . Indien dit niet het geval, en de betreft het een onvoorspelbare lopende kost (voorbeelden: studiebegeleiding, beroepsinkomsten, ...).

De heterogeniteit in type kosten vraagt om een verschillende bevragingstechniek om ervoor te zorgen dat de studiekost zo accuraat mogelijk aan een opleidingsjaar of een opleidingsonderdeel kan toegeschreven worden. Daarvoor overlopen we in volgend overzicht hoe elk type kost zal bevragd worden:

Eénmalige studiekosten (gebruik 1 opleidingsjaar): Het betreft hier de goederen, diensten of activiteiten waarvoor de onderwijsgebruiker dit opleidingsjaar kosten maakte (omwille van het gebruik of deelname ervan *tijdens dit opleidingsjaar*). De prijs voor deze goederen, diensten of activiteiten wordt bevragd en integraal toegekend aan het opleidingsjaar of het opleidingsonderdeel.

Eénmalige studiekosten (gebruik gedurende verschillende opleidingsjaren): Het betreft hier de goederen die eerder werden aangekocht, maar ook dit jaar nog gebruikt worden in lesverband. De studiekost van deze goederen wordt bevragd evenals het moment van aankoop. De kost wordt afgeschreven over de verschillende jaren vanaf het moment van aankoop¹¹. Deze kosten worden doorgaans bevragd in de eerste bevraging. Deze goederen noemen we duurzame goederen of investeringsgoederen (vb. atlanten, gereedschap, kledij, persoonlijke beschermingsmiddelen, etc.).

Gedeeld gebruik (imputatie): Goederen die dit jaar, naast hun gebruik in het kader van het onderwijs, ook voor andere doeleinden gebruikt worden. Vaak betreft het dure goederen (pc, bromfiets,...) waar in principe een bepaalde studiekost aan verbonden is. Het is erg moeilijk om deze kost te preciseren. Daarom zullen sommige van deze kosten bepaald worden door imputatie en schattingen van het tijdsgebruik van

deze goederen in het kader van het onderwijs. Op basis van de gangbare afschrijftijd voor deze goederen kan er vervolgens een schatting van de kost gebeuren, en worden toegekend aan het opleidingsjaar of het opleidingsonderdeel. Deze kosten worden doorgaans bevraagd in de eerste bevraging.

Lopende studiekosten (voorspelbaar): De totale kost voor voorspelbare lopende kosten wordt dan berekend door de geregistreerde kost voor deze goederen of diensten gedurende een intervalperiode (dag, week, maand,..) te extrapoleren naar het gehele opleidingsjaar of de duur van het modeltraject¹². Hierbij maken we assumptie dat de geregistreerde kost gedurende de intervalperiode, representatief is voor alle andere periodes tijdens het jaar¹³. Het betreft hier voornamelijk de leefkosten: voeding, vervoer, huisvesting, etc. Deze kosten worden doorgaans bevraagd in de eerste bevraging.

Lopende studiekosten (niet-voorspelbaar): Het accuraat in kaart brengen van onvoorspelbare lopende kosten is lastiger. Gezien het grillige patroon van deze kosten, is extrapolatie hier niet mogelijk omdat dit zou kunnen leiden tot onder-of overschattingen. Daarom wordt aan de respondent een prospectieve of retrospectieve schatting gevraagd voor deze kostenposten voor het gehele opleidingsjaar. Voorbeelden bij deze kosten zijn studiebegeleidingskosten, beroepsinkomsten, etc. Deze kosten worden in de vervolvenquête bevraagd.

3.2 Comparatieve classificatie van studiekostenrubrieken

Om de heterogeniteit van studiekosten in kaart te brengen werd een kostenrubricering uitgewerkt per onderwijsniveau, waarin alle mogelijke studiekosten gecategoriseerd werden in relevante kostenrubrieken. Deze studiekostenrubricering geeft een zo exhaustief mogelijk overzicht van de korf van goederen en diensten waarvoor onderwijsgebruikers (op een bepaald onderwijsniveau) studiekosten zouden kunnen maken. Deze studiekostenrubricering werd tijdens de verdiepingsfase en de testfase voorgelegd aan de onderwijsgebruikers en experts en op basis van hun feedback verder ontwikkeld. Zo werd de rubricering verder verfijnd en afgebakend door het toevoegen van “typische voorbeelden” en het aanpassen of toevoegen van nieuwe rubrieken (studiebegeleidingskosten, internetkosten, kosten voor certificaten, medische kosten, kosten voor schoolactiviteiten na de schooluren...).

Onderstaande tabel (Tabel 3.1) licht toe welke kostenrubrieken zijn opgenomen in de studiekostenmonitor per onderwijsniveau. Voor die kostenrubrieken die bij verschillende onderwijsniveaus aanwezig zijn, zullen ook zinvolle vergelijkingen kunnen gemaakt worden tussen de verschillende onderwijsniveaus, studiegebieden en opleidingen. Zo is het bijvoorbeeld mogelijk om de prijsevolutie van de “papieren kost” tussen de verschillende onderwijsniveaus na te gaan. Dergelijk overzicht geeft ook ondersteuning bij het bepalen van de normatieve korf van goederen en diensten die men beschouwt als studiekosten.

Merk op dat de indeling in verschillende studiekostenrubrieken niet zonder meer doorgetrokken kan worden in de structuur van de bevragingen. De structurering van de bevraging houdt immers ook rekening met de types van studiekosten en de daaraan verbonden bevragingstechniek zoals besproken in sectie 3.1. Zo zal de summatieve “papieren kost” voor een opleiding berekend worden door informatie uit verschillende kostenrubrieken samen te brengen. Voor goederen die tijdens 1 opleidingsjaar/opleidingsonderdeel gebruikt worden (bv. cursussen), wordt de aankoopprijs gevraagd. Andere types drukwerk (naslagwerken, woordenboeken, ...) worden dan weer opgenomen in de categorie

¹² Er kunnen grote verschillen bestaan tussen het modeltraject, het traject waarop verwacht wordt dat de lerende zijn opleiding heeft afgerond en de reële duurtijd van een opleiding.

¹³ Deze techniek wordt voornamelijk toegepast bij leefkosten (voeding, vervoer, huisvesting, etc.). Uit de gesprekken met het veld bleek dat dit voor verschillende kostenrubrieken wel een sterke assumptie is. Zo zullen studenten doorheen het academiejaar niet steeds hetzelfde patroon voor leefkosten hebben. Periodes van blok, examens, en opleiding zorgen voor een verschillend consumptiepatroon waarmee de studiekostenmonitor moeilijk rekening kan houden. Gemakshalve zal er toch met extrapolatie gewerkt worden. Van belang hierbij is dat de intervalperiode waarvoor de studenten de kosten registreren zo representatief mogelijk is.

van duurzame uitrusting, omdat ze verschillende jaren kunnen gebruikt worden. Gezien het gaat om duurzame investeringsgoederen, waarvoor ook de periode van gebruik zal bevraagd worden, wordt dit drukwerk samen bevraagd met andere investeringsgoederen. Daarnaast vallen ook de print -en kopiekosten en de kosten voor de tijdschriften en abonnementen onder de ‘papieren kost’.

Een meer gedetailleerde uitwerking van deze kostenrubricering per onderwijsniveau zit in **Bijlage 1**. Deze kostenrubricering geeft per onderwijsniveau zicht op de volledige korf van goederen en diensten waarvoor onderwijsuitgaven kunnen gebeuren. Merk op dat er bij de uitwerking van de concrete bevraging mogelijk is een verdere uitsplitsing kan gebeuren om een groter niveau van detail te bereiken. Zo wordt voor het basisonderwijs de rubriek “kosten verbonden aan uitstappen” opgesplitst in 3 rubrieken (ééndaagse uitstappen/ meerdaagse uitstappen/ schoolzwemmen) om maximaal rekening te kunnen houden met de ODET-regelgeving.

Voor het basisonderwijs werd bovendien een specifieke rubricering uitgewerkt in lijn met de huidige ODET-regelgeving (bijlage 1). Deze rubricering wijst de verschillende kostenrubrieken toe aan één of meerdere van de volgende categorieën:

- Ontwikkelingsdoelen / Eindtermen (OD/ET)
- Scherpe maximumfactuur
- Minder scherpe maximumfactuur
- Bijdrageregeling
- Basisuitrusting

Deze opdeling maakt het mogelijk om de resultaten van de studiekostenmonitor te koppelen aan (naleving van) de principes in het kader van kostenloosheid en kostenbeheersing in het basisonderwijs.

Tabel 3.1 Classificatie van studiekostenrubrieken

	Bao	Bubao	So	Buso	Dbso	Ho	Hbo5	SVWO
Kosten voor schooldrukwerk	x	x	x	x	x	x	x	x
Print-en kopiekosten	x	x	x	x	x	x	x	x
Tijdschriften en abonnementen	x	x	x	x	x	x	x	x
Kosten voor ICT en toebehoren	x	x	x	x	x	x	x	x
Internetkosten	x	x	x	x	x	x	x	x
Kledingkosten specifiek voor school	x	x	x	x	x	x	x	x
Kosten voor duurzame uitrusting nodig voor studie	x	x	x	x	x	x	x	x
Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studie	x	x	x	x	x	x	x	x
Inschrijvingskosten						x	x	x
Stagekosten			x	x	x	x	x	x
Kosten verbonden aan certificaten en bewijzen nodig voor de opleiding			x	x	x	x	x	x
Medische kosten ten behoeve van de opleiding			x	x	x	x	x	x
Kosten verbonden aan eindwerk			x	x	x	x	x	x
Kosten verbonden aan uitstappen/ schoolzwemmen	x	x	x	x	x	x	x	x
Kosten verbonden aan de deelname aan uitwisselingsprogramma's						x	x	
Kosten voor (school)activiteiten NA de schooluren	x	x	x	x	x			
Kosten verbonden aan steunacties voor de school	x	x	x	x	x			
Kosten verbonden aan toezicht en opvang	x	x	x	x	x			
Kosten voor ontspanning / vrije tijd						x	x	
Vervoerskosten	x	x	x	x	x	x	x	x
Voedingskosten	x	x	x	x	x	x	x	x
Internaatskosten en huisvestingskosten	x	x	x	x	x	x	x	
Studiebegeleidingskosten	x	x	x	x	x	x	x	x
Meeruitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning als gevolg van een functiebeperking	x	x	x	x	x	x	x	x
Andere uitgaven	x	x	x	x	x	x	x	x

De kostenrubricering wijst vervolgens ook de verschillende kostenrubrieken toe aan een van de 4 verschillende categorieën van private studiekosten (directe kosten, ruime studiekosten, leefkosten, andere kosten en indirecte kosten) zodat ook zinvolle vergelijkingen van studiekosten tussen onderwijsniveaus op een algemener niveau mogelijk worden. Elk van de studiekostenrubrieken wordt ook toegelicht met enkele ‘typische voorbeelden’ voor een beter begrip van wat er onder de kostenrubrieken verstaan wordt.

De kostenrubriceringen werden gehanteerd als basis voor de verdere ontwikkeling van de vragenlijsten. Dit heeft geleid tot erg gedetailleerde en bijgevolg ook omvangrijke vragenlijsten, die wel het volledige kostenplaatje in kaart kunnen brengen, maar anderzijds ook een hoge bevragsingslast genereren bij de respondenten. Gezien een hoge bevragsingslast ook haar impact heeft op de respons, is het aan te raden om bij de effectieve bevraging de bevragsingslast voor de respondent verder te reduceren; bv. via het reduceren van het aantal opgenomen kostenrubrieken of via het clusteren van bepaalde items binnen de bevraging.

Bij het clusteren van bepaalde items dient steeds een afweging gemaakt te worden tussen maximale precisie en minimale bevragsingslast voor de respondenten. Door het samennemen van soortgelijke kosten onder éénzelfde vraag, kunnen de vragenlijsten korter en gebruiksvriendelijker gemaakt worden voor de respondent. Maar omdat respondenten de neiging hebben om bepaalde kosten te vergeten wanneer ze niet expliciet worden opgenomen als voorbeeld binnen de vragenlijsten, dient men bij het clusteren van bepaalde kosten wel op te letten voor onderrapportering. We raden daarom aan om ook dan te blijven werken met een goed gekozen selectie van voorbeelden (in de vraagstelling of via een dropdownmenu) om respondenten duidelijk te maken naar welke type kosten er precies gepeild wordt. We geven hier enkele principes mee volgens dewelke bepaalde type kosten kunnen geclusterd worden in de vragenlijsten:

Verbruiksgoederen: verbruiksgoederen worden doorgaans binnen éénzelfde jaar aangekocht en “verbruikt”. Het gaat daarbij om kosten zoals schrijfgierief, knutselgierief, notablokken, grondstoffen zoals hout, etc. Deze kosten zouden binnen de vragenlijsten kunnen geclusterd worden binnen een vraag die peilt naar de geaggregeerde kost voor deze materialen binnen deze periode.

Duurzame goederen: Bij duurzame goederen wordt de kost afgeschreven over de verschillende jaren waarvoor men het goed gebruikt. De vragenlijsten kunnen verder gereduceerd worden door bepaalde aannames te maken over de afschrijffperiode van bepaalde goederen (bv. 3/6 jaar). Deze informatie hoeft dan ook niet bevragd te worden bij de respondent. Duurzame goederen met eenzelfde afschrijffperiode kunnen ook in de bevraging geclusterd worden.

Welke kostenrubrieken in welke bevraging zijn opgenomen, wordt in sectie 3.6 toegelicht, dat een overzicht biedt van de timing van opname van de verschillende kostenrubrieken per onderwijsniveau. Afhankelijk van de aard van de studiekosten, worden ze ofwel in het begin of eerder op het einde van het jaar bevragd.

3.3 Kosten meten in modulaire opleidingen

In hoofdstuk 1.3 werd reeds gewezen op de modulariteit van bepaalde onderwijsniveaus (HO, HBO5, SVWO en DBSO). Binnen modulaire onderwijsniveaus wordt de totale studiekost van de

opleiding samengesteld op basis van de modulespecifieke studiekosten (kosten voor de aparte opleidingsonderdelen) en module-overschrijdende studiekosten¹⁴.

Voor de modulaire onderwijsniveaus dient de studiekostenmonitor de private studiekost dus te registreren tot op het niveau van de individuele opleidingsonderdelen. Binnen de bevraging krijgen de respondenten daarom de mogelijkheid om hun (module-specifieke) studiekosten te koppelen aan hun opgenomen opleidingsonderdelen. Daarvoor dient er binnen de bevraging een koppeling gemaakt te worden tussen de respondent en zijn opgenomen opleidingsonderdelen. De integratie van de individuele opleidingsonderdelen binnen de studiekostenmonitor kan gebeuren op verschillen wijzen en is afhankelijk van de informatie die reeds centraal bij de administratie of bij de onderwijsinstellingen aanwezig is. Onderstaande scenario's verkennen de volgende vraag: hoe kennen we het pakket van opleidingsonderdelen waarvoor de respondent zijn kosten zal gaan registreren?

Individueel opgenomen opleidingsonderdelen zijn centraal beschikbaar (first best)

In het ideale scenario zijn de opgenomen opleidingsonderdelen op individueel niveau geregistreerd en zijn ze centraal beschikbaar in een database. Op deze manier is een quasi rechtstreekse koppeling mogelijk tussen individueel opgenomen opleidingsonderdelen en de studiekostenmonitor. Door zichzelf te identificeren kan de respondent zijn opleidingsonderdelen in de bevraging oproepen.

Individueel opgenomen opleidingsonderdelen zijn beschikbaar op instellingsniveau (second best)

Wanneer de opgenomen opleidingsonderdelen niet op centraal niveau worden bijgehouden, maar wel op niveau van de onderwijsinstellingen, moet de bevraging ingebed worden op instellingsniveau. Er kan dan een koppeling gebeuren tussen de informatie die op instellingniveau verzameld wordt en de studiekostenmonitor.

Los van de vraag over hoe we het opgenomen pakket van opleidingsonderdelen kunnen kennen op individueel niveau, stelt zich de vraag hoe de individuele opleidingsonderdelen worden ingeladen in de bevraging om een koppeling tussen de private studiekost en de opgenomen opleidingsonderdelen mogelijk te maken. Wanneer de informatie centraal of bij de onderwijsinstellingen beschikbaar is en ook in real-time geconsulteerd kan worden, kan deze koppeling in de bevraging geïntegreerd worden. Deelnemers aan de bevraging zouden zich kunnen aanmelden met een identificatiecode (studentennummer, etc.) waarna men direct de opgenomen opleidingsonderdelen te zien krijgt.

Het is mogelijk dat deze informatie omwille van technische of privacyredenen **niet rechtstreeks** kan gekoppeld worden aan de bevraging. In dit geval zal een bevraging noodzakelijkerwijs in twee fasen moeten verlopen. In een eerste stap zullen de respondenten in de steekproef worden uitgenodigd (registratiefase). Respondenten die graag willen deelnemen aan de bevraging worden gevraagd die individuele gegevens aan te leveren die in staat moeten stellen om de koppeling te maken tussen de respondent en de opgenomen opleidingsonderdelen. Van zodra deze koppeling gebeurd is, wordt de respondent op de hoogte gebracht dat hij zijn persoonlijke bevraging kan invullen (deelname).

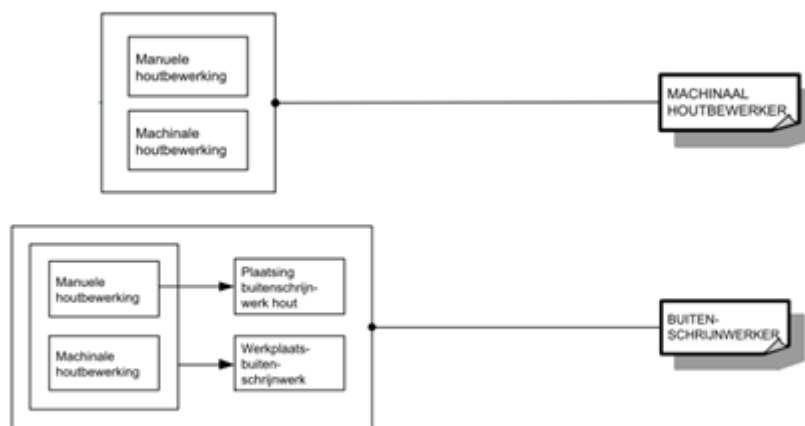
Vrije selectie van individueel opgenomen opleidingsonderdelen (third best)

¹⁴ Specifiek voor investeringsgoederen doet zich hier het risico voor op dubbeltellingen. Hiervoor dienen bij de verwerking van de resultaten voldoende checks ingebouwd te worden.

Wanneer de individuele opleidingsonderdelen niet gekend of onvolledig gekend zijn op individueel niveau dient deze informatie bevroegd te worden bij de respondenten zelf. Voor de opleidingen binnen de modulaire onderwijsniveaus bestaat er doorgaans een algemene opleidingsstructuur; dat is een schema dat de verschillende opleidingsonderdelen en hun plaats binnen het opleidingstraject weergeeft.

Voor het DBSO, SVWO en HBO5 is de structuur van de opleidingen vastgelegd in **structuurschema's**. De opleidingstrajecten over heel Vlaanderen bestaan uit dezelfde gestandaardiseerde opleidingsmodules. Onderstaande figuur 3.2 geeft bijvoorbeeld een overzicht van de modules die moeten doorlopen worden voor de opleiding machinaal houtbewerker en buitenschrijnwerker in het deeltijds beroepssecundair onderwijs.

Figuur 3.2 Structuurschema opleiding machinaal houtbewerker (DBSO)

Voor het hoger onderwijs is de structuur van opleidingen vastgelegd in de programmagids van de opleiding. De structuur van een opleiding kan verschillen tussen de onderwijsinstellingen, maar ook binnen onderwijsinstellingen tussen de verschillende vestigingen waar een opleiding gegeven wordt. Alle gekende opleidingschema's (met de daarin vastgelegde opleidingsonderdelen) die de studiekostenmonitor wenst te bevragen dienen dus op voorhand ingeladen te worden in de monitor.

Respondenten kunnen dan door het opgeven van hun opleiding en de locatie waar ze hun opleiding volgen, de lijst met opleidingsonderdelen oproepen die gekoppeld is aan hun opleiding. De respondent selecteert vervolgens manueel de opleidingsonderdelen die hij dit semester of opleidingsjaar volgt. Om de koppeling tussen het opleidingsonderdeel en de studiekost mogelijk te maken in de bevraging, moet deze lijst van opleidingsonderdelen bij het opgeven van de studiekosten kunnen opgeroepen worden (bv. in de vorm van een dropdown menu).

Deze werkwijze vraagt echter een intensieve voorbereiding gezien veel informatie op voorhand dient ingeladen te worden in de studiekostenmonitor. Doordat de respondent zijn opleidingsonderdelen vrij kan selecteren is de kans op een foutieve koppeling tussen de opgenomen opleidingsonderdelen en de respondent groter dan in de andere scenario's. Binnen het hoger onderwijs is het bijvoorbeeld mogelijk dat er binnen een opleidingstraject van een student, opleidingsonderdelen van verschillende studierichtingen of opleidingsfasen aanwezig zijn. De meeste opleidingsonderdelen hebben een vaste plaats in het aanbod, maar door de flexibiliteit van

de modulaire onderwijsniveaus wordt dat niet altijd weerspiegeld in de individuele trajecten. Er zal dus enige flexibiliteit moeten ingebouwd worden die toelaat dat studenten ook deze opleidingsonderdelen correct kunnen selecteren.

Het werken met voorgeprogrammeerde lijsten van opleidingsonderdelen is mogelijk voor alle modulaire onderwijsniveaus. Uit onze verkennende studie blijkt dat opgenomen opleidingsonderdelen op individueel niveau worden geregistreerd in de databanken van het hoger onderwijs (Datawarehouse Hoger Onderwijs 2.0) en die van het volwassenenonderwijs (HBO5 en diplomagerichte opleidingen binnen het secundair volwassenenonderwijs, Da Vinci databank). Echter, de centrale registratie van de individuele opleidingsonderdelen betekent niet dat deze ook in real-time in het bevraginginstrument kunnen geïntegreerd worden. Er dient nog verduidelijkt te worden in welke mate inschrijvingsgegevens direct beschikbaar kunnen zijn voor het jaar dat net gestart is (bv. inschrijvingsgegevens voor 2018-2019 in het hoger onderwijs zijn beschikbaar in november van zodra de student zijn individueel studieprogramma heeft gekozen).

Kortom de technische haalbaarheid van de first en second best oplossing is op dit moment hoogst onzeker. Een vrije opgave van opleidingsonderdelen is weliswaar technisch haalbaar maar impliceert vermoedelijk een te hoge programmeerkost.

Gebruik de modeltrajecten en de daarin opgenomen fasen

Een alternatieve, meer werkbare, werkwijze impliceert om te de uitgewerkte modeltrajecten voor de opleidingen en de daarin onderscheiden fasen als basis te nemen. Dan dient de respondent enkel aan te geven in welke fase van het traject hij/zij opleidingsonderdelen opneemt samen met het aantal studiepunten voor verplichte en keuzevakken (binnen elke fase). Daarnaast wordt de student ook gevraagd voor welke onderdelen hij/zij een vrijstelling heeft. Deze werkwijze vereist dat elke individuele deelnemer geïnformeerd is over de positie van de opleidingsonderdelen in het voor die opleiding uitgetekende modeltraject. Binnen de bevraging wordt de respondenten gevraagd om de strikte en ruime studiekosten toe te wijzen aan de fase waarin de opleidingsonderdelen behoren in het modeltraject, samen met het onderscheid of deze kosten gemaakt werden voor verplichte- dan wel keuzevakken. Studenten die opleidingsonderdelen herhalen, wordt gevraagd de kosten voor deze onderdelen niet te rapporteren, maar enkel de kosten van die opleidingsonderdelen die ze voor de eerste maal opnemen.

De kost van de opleiding wordt dan bepaald als de kost van de verschillende fasen in het modeltraject. De kost van een fase in het modeltraject wordt berekend op basis van de informatie die deelnemers hebben opgegeven over de kost per studiepunt van de opleidingsonderdelen die ze opgenomen hebben binnen deze fase. Voor sommige deelnemers kan dit de volledige fase zijn, voor andere deelnemers zal dit slechts een gedeeltelijke fase zijn.

Kunnen de studiekosten per fase dan niet vertekend zijn indien de opname van dure (of goedkope) opleidingsonderdelen door veel studenten wordt uitgesteld? Stel dat studenten die opleidingsonderdelen opnemen in fase 2 en fase 3 uit fase 3 vooral de minder dure opleidingsonderdelen opnemen. Dan zal de totale studiekost voor fase 3 onderschat worden, indien er relatieve ondervetegenwoordiging is van andere studenten die wel kosten rapporteren voor die duurdere opleidingsonderdelen.

Merk op dat generatiestudenten altijd fase 1 van het modeltraject opnemen. De kost van de eerste fase wordt dan ook uitsluitend op basis van de informatie van de generatiestudenten berekend.

Daarnaast wordt bij de verwerking ook rekening gehouden worden met de omvang van de opgenomen studiepunten in elke fase. Wanneer er voor bepaalde instellingen en opleidingen

voldoende respondenten zijn met een volledig traject, dan worden de kosten berekend op basis van de door hen verstrekte informatie. Tot slot willen we aangeven dat stagekosten en uitstappen aparte rubrieken zijn in de bevraging.

3.4 Inhoudelijke opbouw van de vragenlijsten

De vragenlijsten zijn volgens eenzelfde stramien opgebouwd. In sectie 3.6 lichten we toe waarom we voorstellen om de bevraginglast te spreiden over twee bevragingsmomenten, één gesitueerd kort na de start van het opleidingsonderdeel (schooljaar, module, ...) gevolgd door een tweede moment meer naar het einde van het opleidingsonderdeel. In de eerste bevraging wordt het onderzoek toegelicht, waarna de respondent gevraagd wordt om enkele persoonlijke gegevens in te vullen (onderwijspositie, studiefinanciering, functiebeperking, ...). Vervolgens worden de verschillende studiekostenrubrieken bevroegd. Als laatste kostenrubriek worden de meeruitgaven voor onderwijs als gevolg van een functiebeperking bevroegd. De bevraging sluit af met enkele vragen over de gezinssituatie van de respondent en met een uitnodiging voor de follow-up enquête.

In de tweede bevraging wordt voor de onderwijsniveaus waar dit relevant is, gevraagd naar de ontvangen schoolfacturen. Vervolgens vult de respondent de studiekosten in voor de studiekostenrubrieken die nog niet aan bod zijn gekomen in de initiële enquête en kan hij de kostenrubrieken die reeds aan bod zijn gekomen in de vervolgenquête verder aanvullen. Niet alle kostenrubrieken hoeven daarbij op beide bevragingsmomenten aan bod te komen. In sectie 3.6 verduidelijken we het bevragingsmoment van de verschillende kostenrubrieken voor elk van de onderwijsniveaus.

3.4.1 Doelgroep: personen met een functiebeperking

De studiekostenmonitor wil ook uitspraken doen over de meerkost van (inclusief) onderwijs voor **personen met een functiebeperking**. Om deze groep af te bakenen wordt een driedelige vraag gesteld:

1. Een vraag of er een functiebeperking is (ja/nee). Deze vraag is vrij te interpreteren door de ouders/respondent, dus het gaat hier niet alleen over gediagnosticeerden.
2. Een vraag of er een attest is of een gemotiveerd verslag (met betrokkenheid van het CLB) (ja/nee). Deze vraag geldt enkel voor leerlingen in het leerplichtonderwijs.
3. Een vraag rond al dan niet erkenning van de functiebeperking door het VAPH (ja/nee).

Voor de opdeling van functiebeperkingen baseren we ons op een classificatie van het VLOR (2009)¹⁵ die verder verfijnd werd op basis van de commentaren uit de testfase. We kiezen voor een categorisering van functiebeperkingen die niet gebaseerd is op het attest van de personen. Eerder onderzoek (Petry, 2013¹⁶) leert immers dat “ *wanneer we de omschrijving van de functiebeperking van een leerling vergelijken met het type attest dat toegekend werd, er weinig overlap is tussen beide.*” Onderstaande tabel 3.1. geeft weer welke functiebeperkingen vallen onder de verschillende hoofcategoriën. Door het aankruisen van verschillende categoriën geeft men aan dat het gaat over een meervoudige functiebeperking.

¹⁵ Vlaamse Onderwijsraad. (2009). Handleiding registratie studeren met een handicap en bijbehorende formulieren. Brussel, België. <http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/advies/rho-end002-0809.pdf>

¹⁶ Petry, K., Ghesquière, P., & Jansen, D.(2013).Eindrapport OBPWO 10.01. GON en ION anno 2012. Katholieke Hogeschool Leuven.

Tabel 3.2   **Classificatie functiebeperkingen**

1	<i>motorische functiebeperking</i>	<i>vb.: een student in een rolstoel of met spina bifida, verzwakte spraakmotoriek, verlaagd spierrendement, ...</i>
2	<i>visuele functiebeperking</i>	<i>slechtziendheid of blindheid</i>
3	<i>auditiële functiebeperking</i>	<i>slechtborendheid of doofheid</i>
4	<i>chronische ziekte</i>	<i>vb.: epilepsie of diabetes, astma, allergie,...</i>
5	<i>leerstoornissen</i>	<i>vb.: dyslexie of dyscalculie,...</i>
6	<i>ontwikkelingsstoornissen</i>	<i>vb.: autismespectrumstoornis of ADHD, stotteren, syndroom van Gilles de la Tourette,...</i>
7	<i>psychiatrische functiebeperking</i>	<i>vb. psychosen, stemmingsstoornissen, angststoornissen, slaapstoornissen, persoonlijkheidsstoornissen, ...</i>
8	<i>overige functiebeperking</i>	

Door de complexiteit van extra ondersteuning die personen met een functiebeperking behoeven werd er voor geopteerd om alle meeruitgaven die personen met een beperking maken, in één aparte rubriek onder te brengen achteraan de vragenlijst. Alleen respondenten die bevestigend hebben geantwoord op de filtervraag of de onderwijsgebruiker een functiebeperking heeft of niet, zullen deze extra rubriek invullen. Zij krijgen binnen de bevraging de boodschap te zien dat deze meeruitgaven moeten worden ondergebracht in de daarvoor voorziene rubriek achteraan de vragenlijst (en dus dienen uitgesloten te worden van de reguliere kostenrubrieken).

De studiekostenmonitor bevrage daarbij enkel de kosten die de respondenten zelf dragen. Kosten die de scholen of de overheid zelf draagt of kosten die worden terugbetaald (RVA, VAPH,..), worden niet meegenomen in de bevraging. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen personele ondersteuning (hulpverleners, vrijwilligers, therapeuten, ...) en de materiële hulpmiddelen (aangepaste laptop, software, omzetting naar braille, speciaal schrijfgerief, ander pedagogisch didactisch materiaal,..).

Personele ondersteuning: In vele gevallen wordt er ter ondersteuning beroep gedaan op externe hulpverleners, vrijwilligers en therapeuten ter ondersteuning voor het inclusief onderwijs.

- ✓ **Dagdagelijkse ondersteuning:** Vrijwilligers, persoonlijke assistenten ter ondersteuning van het schoollopen van het kind met een beperking (zowel op school, als buitenschools).
- ✓ **Gespecialiseerde ondersteuning:** Logopedie, kine, ergotherapie, psychotherapie of andere vormen van therapie ...etc.) ter ondersteuning van het schoollopen van het kind met een beperking.

Extra (leer)middelen: Extra materiaal dat wordt aangekocht in het kader van het schoollopen dat niet gefinancierd/gesubsidieerd wordt door het ministerie van onderwijs en vorming (aangepaste laptop, software, omzetting naar braille, speciaal schrijfgerief, ander pedagogisch didactisch materiaal, etc.)

3.4.2 Technische vereisten verbonden aan de inhoudelijke uitwerking

De inhoudelijke uitwerking van de vragenlijsten stelt ook enkele duidelijke technische vereisten wanneer de vragenlijsten via een online enquête worden uitgezet.

Nodige functionaliteiten in bevraging

- Routing op basis van filtervragen
- Navigatie-index of hulptool waarmee de respondent vlot doorheen de vragenlijst kan navigeren en van de ene kostenrubriek naar de andere kan springen.
- Hulpfunctionaliteit bij bepaalde woorden/vragen
- Werken met gepersonaliseerde links om dubbeltellingen te vermijden bij follow-up: Geïntegreerd overzicht van kosten die in de eerste bevraging aan bod geregistreerd werden (en eventueel mogelijkheid om deze gemaakte kosten ook te wijzigen (bv terugbetalingen in het kader van stages, etc.).
  - o Te integreren binnen de bevraging als één overzichtstabel of op niveau van de kostenrubrieken/vragen.
- Mogelijkheid bieden om de vragenlijst integraal af te drukken
- Tabellen die toelaten om verschillende typen antwoorden (radio buttons, aantikken, vrije velden) te registreren op het niveau van de items zonder de vragen te hoeven opsplitsen (zie voorbeeld)

Voorbeeld vraag: Duurzame schoolartikelen

U vindt hieronder een lijst met duurzame schoolartikelen die uw zoon/dochter misschien dit schooljaar gebruikt op school.

- ✓ *Duid in kolom 1 aan indien uw kind deze artikelen dit jaar heeft gebruikt.*
- ✓ *Vermeld of dit schoolartikel zelf heeft aangekocht. Vermeld ook de prijs die u ervoor betaald hebt. Indien u dit artikel niet heeft moeten aankopen maar bijvoorbeeld gratis kan gebruiken, vult u "0 euro in".*
- ✓ *Vermeld het moment van aanschaf. Wanneer u dit artikel eerder heeft aangekocht en uw zoon/dochter gebruikt het dit schooljaar nog, geef dan ook het schooljaar op waarin u dit artikel hebt aangekocht.*

duurzame schoolartikelen (generiek)	zelf aangekocht?		
	aankoop prijs?	moment van aanschaf	
		dit schooljaar	één van de vorige schooljaren
☐ rugzak, boekentas	.... EUR	☐	20../20...
☐ turnzak/zwemzak	.... EUR	☐	20../20...
☐ pennenzak	.... EUR	☐	20../20...
☐ nietjes-of rekenmachine, perforator	.... EUR	☐	20../20...
☐ rekenmachine	.... EUR	☐	20../20...
☐ passer, gradenboog, geodriehoek	.... EUR	☐	20../20...
☐ schaar	.... EUR	☐	20../20...
☐ computermateriaal (USB stick, software, , DVDs,...)	.... EUR	☐	20../20...
☐ andere, nl.....	.... EUR	☐	20../20...

3.5 Mogelijkheden voor dataverzameling

3.5.1 Voor- en nadelen van verschillende methoden van steekproeffrekking

Zelden is het in studies haalbaar om informatie te verzamelen over de volledige populatie; vaak omwille van budget- en tijdsrestricties. Daarom wordt er informatie verzameld over de populatie via een deel van die populatie, namelijk een steekproef die uit een steekproefkader of –lijst wordt getrokken. Er zijn veel manieren om een steekproef te trekken; waarbij de meest aangewezen manier is afhankelijk van de concrete situatie. Dit is voor een studiekostenmonitor niet anders.

Het basisprincipe van een steekproeffrekking impliceert dat de populatie zo goed mogelijk wordt benaderd. Wanneer via een steekproefmethode resultaten bekomen worden die op een systematische manier falen om de populatie te weerspiegelen, dan is er sprake van vertekening ('bias'). Als een steekproefmethode vertekend is, dan vormt het trekken van een grotere steekproef ook geen oplossing omdat dezelfde fundamentele fout simpelweg op een nog grotere schaal herhaald wordt. We gaan kort in op vertekening die gerelateerd is aan de manier waarop de eenheden van de steekproef bekomen worden ('sample selection bias').

- *Niet-toevalsgestuurde methoden:* Wanneer een selectiemethode niet gebaseerd is op een vooraf gekend toevalsmechanisme (selectie steekproeven), is de kans reëel dat de steekprofeenheden geen goed beeld geven van de populatie. Bij bijvoorbeeld vrijwillige of gelegenheidssteekproeven is opname in de steekproef te sterk afhankelijk van persoonlijke overwegingen of de beschikbaarheid van respondenten. Aangezien we beogen via statistische technieken de steekproefresultaten van de studiekostenmonitor te veralgemenen naar de populatie, is het aangewezen om vertekening bij selectie te vermijden of te minimaliseren door eenheden op toevalsbasis te selecteren.
- *Onvolmaakte steekproeflijst:* In theorie is een steekproeffrekking bijzonder simpel: men geeft alle elementen uit de populatie een nummer maakt dan via een steekproefmethode een selectie. Dit betekent uiteraard ook dat de steekproeflijst niet alleen absoluut noodzakelijk is, maar dat deze de populatie ook zo goed mogelijk moet weergeven. Vertekening kan dus optreden door een onvolledige of een verkeerde steekproeflijst te gebruiken. Dekkingsfouten ontstaan als bepaalde eenheden geen deel uitmaken van de steekproeflijst, zoals bijvoorbeeld typisch het geval is bij steekproeven op basis van telefoongegevens (niet iedereen heeft een telefoon of publiek toegankelijk telefoonnummer), belastingregisters (niet iedereen betaald belastingen), of kieslijsten (niet iedereen is stemgerechtigd).
- *Non-respons:* Bij bevestigingen is non-respons niet alleen problematisch omdat men daardoor veel informatie kan mislopen, maar de kans is ook groot dat de groep non-respondenten duidelijk verschilt van de groep respondenten. Zo is uit vorig studiekostenonderzoek gebleken dat respondenten met een hogere sociaal-economische positie zich gemakkelijk engageren. Naast non-respons omdat men niet op een uitnodiging ingaat, kan zich ook het probleem stellen dat respondenten de uitnodiging simpelweg niet ontvangen. Zo kunnen uitnodigingen via de post verloren gaan of digitale emailuitnodigingen in de vuilbak van emailtoepassingen terecht komen. Non-respons is ook erg afhankelijk van de gehanteerde rekruterings – en dataverzamelmingsmethode, waarop we in de volgende secties dieper ingaan.

In het kader van de studiekostenmonitor zal het essentieel zijn om bovenstaande vertekeningen omwille van steekproefselectie zo veel mogelijk te minimaliseren. Informatie omtrent de aard en omvang van de studentenpopulatie is in principe redelijk gedetailleerd voor handen via algemene registraties; al kan het noodzakelijk zijn om deze verder af te bakenen in functie van de concrete

onderzoeksvragen. Dergelijke afbakening kan vervolgens dienen als basis voor een steekproeflijst. Om vervolgens een steekproef te trekken uit deze populatie liggen er twee steekproefmethodes voor de hand: een enkelvoudige aselechte steekproef of een gestratificeerde steekproef. We bespreken onderaan de voor- en nadelen van beide alternatieven.

Bij een enkelvoudige aselechte steekproef (EAS) heeft elke eenheid van de populatie evenveel kans om geselecteerd te worden. De werkwijze is dus vergelijkbaar met een loterij waarbij elke populatie-eenheid één lotje heeft; op basis van een willekeurige methode wordt dan een lijst van lotennummers gegenereerd. Een moeilijkheid bij een EAS is dat ze een perfecte kennis van de populatie veronderstelt, m.a.w. elke populatie-eenheid moet op voorhand kunnen geïdentificeerd worden. Dit is voornamelijk interessant wanneer er een elektronische databank aanwezig is; zoniet dan vorm het vaak een erg kostelijke en tijdrovende aangelegenheid om de steekproeflijst samen te stellen. Voor de studiemonitor kan gesteld worden dat de studentenpopulatie voor handen is in digitale registraties van de Vlaamse Overheid. Een EAS is qua willekeur de beste methode, maar hierdoor is de afhankelijkheid van toeval ook het grootst. Neem bijvoorbeeld de schoolbevolking in het Vlaams secundair onderwijs van ruim 416 000 leerlingen. Als je hieruit lukraak een EAS van 100 leerlingen zou trekken, dan bestaat de kans dat deze steekproef geen of weinig leerlingen uit het Officieel Gesubsidieerd Onderwijs bevat omdat deze simpelweg minder voorkomen in de populatie. Elke populatie-eenheid heeft dan wel dezelfde kans tot opname in steekproef, de uiteindelijk steekproef is niet helemaal representatief voor de populatie. Om tot een volledig representatieve samenstelling van de steekproef te komen, dient er een grotere steekproef getrokken te worden hetgeen de hanteerbaarheid en betaalbaarheid niet ten goede komt.

Wanneer de eenheden in een populatie qua verhouding op een kenmerk nogal scheef verdeeld zijn, dan kan een gestratificeerde steekproeftrekking hiervoor corrigeren. Zoals eerder reeds aangeven is de schoolbevolking in het SO in Vlaanderen bijvoorbeeld redelijk scheef verdeeld over de onderwijsnetten. Bovendien leert eerder onderzoek dat onderwijsnet invloed had op de studiekost, waardoor het des te belangrijker wordt om een steekproef te bekomen waarbinnen de onderwijsnetten voldoende vertegenwoordigd worden. Om een gestratificeerde steekproef te trekken wordt de totale populatie eerst in niet-overlappende delen (strata) onderverdeeld; binnen elk stratum of subpopulatie wordt vervolgens een enkelvoudige aselechte steekproef getrokken of kan ook de volledige subpopulatie benadert worden. Dergelijke werkwijze vergroot de representativiteit van de steekproef en de onderlinge vergelijkbaarheid van subgroepen, maar een goede stratificatie vereist daarentegen voorafgaande kennis hebben over de kenmerken van de populatie en over de manier waarop deze kenmerken een invloed uitoefenen op het onderzoeksonderwerp.

Eerder studiekostenonderzoek identificeerden reeds belangrijke kenmerken, die niet alleen scheef verdeeld zijn in de populatie maar die tevens een invloed hadden op de studiekosten. Daardoor biedt een gestratificeerde steekproef de studiekostenmonitor een goed compromis tussen representativiteit, nauwkeurigheid en benodigde steekproefomvang, waarbij ook tijds- en kostenefficiënte niet te verwaarlozen zijn. In vergelijking met een EAS zal een gestratificeerde steekproef met eenzelfde omvang een lagere standaardfout hebben als de gehanteerde strata relevant zijn. Een stratificering kan dus aanzien worden als een middel om de steekproefomvang onder controle te houden (en dus de kosten te drukken). Met andere woorden wordt het toeval een handje geholpen. Als het aandeel van de subpopulaties (op basis van de strata) in de steekproef overeenkomt met het aandeel van de subpopulaties in de totale populatie, dan spreken we van een proportionele gestratificeerde steekproef. Indien de verschillende strata proportioneel getrokken worden, verkleint de kans dat een bepaalde subpopulatie onder- of oververtegenwoordigd is. Een disproportioneel karakter maakt het echter mogelijk om een beter zicht te krijgen op de eigenschappen van kleinere (maar toch belangrijke) subpopulaties doordat deze

oververtegenwoordigd worden. Hiermee wordt beoogd om een voldoende grote steekproef te bekomen om zinvolle conclusies te trekken binnen en over studierichtingen heen. Een disproportionele strategie kan ook toegepast worden wanneer er in een bepaalde subpopulatie meer of minder variatie in het onderzoeksonderwerp binnen de subpopulatie te verwachten valt. Merk op dat de resultaten van de verschillende subgroepen nadien herwogen moeten worden om uitspraken te doen over de totale populatie.

Aangezien informatie op het niveau van de scholen (bijvoorbeeld voor informatie over de schoolkenmerken en het schoolbeleid) en op het niveau van de leerlingen (bijvoorbeeld voor gezinskenmerken en appreciatie van het schoolaanbod en de schooluitgaven) beiden noodzakelijk zijn in het studiekostenvraagstuk is het aangewezen om tevens een twee-fase streekproeftrekking te hanteren. Hierbij wordt er eerst een steekproef van scholen getrokken en vervolgens wordt een steekproef van leerlingen getrokken. Hierdoor kan de clustering gecontroleerd worden, opdat er binnen elke school voldoende informatie van leerlingen beschikbaar zou zijn om betrouwbare uitspraken te doen. Bovendien werkt dit ook tijds- en kostenbesparend voor de rekrutering en dataverzameling (zie supra).

3.5.2 Voor- en nadelen van verschillende bevragingsmethodes

Eens de steekproef is samengesteld, dient er informatie verzameld te worden bij de steekprofeenheden. Ook wat betreft dataverzamelingsmethoden is er geen gouden standaard. De meest aangewezen keuze is afhankelijk van de aard van de informatie die men wenst te verzamelen, waar deze informatie verzameld kan worden, de complexiteit van de te verzamelen data, de frequentie van de dataverzameling en eventuele budget- of tijdsrestricties. Uit voorgaande secties werd reeds duidelijk dat er kwantitatieve informatie (namelijk studiekosten) bij verschillende respondenten (ouders, studenten, onderwijzend personeel) verzameld dient te worden. Ook werd benadrukt dat de studiekosten sterk kunnen variëren naargelang instellings-, opleidings- of studentenkenmerken waardoor het belangrijk is om informatie te verzamelen bij een groot aantal respondenten. Ook wordt er idealiter informatie verzameld op meerdere tijdsmomenten bij dezelfde respondenten om zodoende een totaalbeeld te bekomen van de totale studiekost. Uiteraard mag daarbij de kost-efficiëntie ook niet uit het oog verloren worden. Dit alles doet alvast besluiten dat een **bevraging of survey** een aangewezen methode is om deze kwantitatieve data, die a priori duidelijk in categorieën kan omschreven worden, te verzamelen binnen een grote steekproef van individuen die tevens duidelijk omschreven kan worden. Een survey is traditioneel een populaire bevragingmethode, maar hierbij dient ook opgemerkt te worden dat de non-responsgraad voor surveys over de jaren stelselmatig is gestegen. Sommige auteurs (Brick & Willams, 2013) suggereren enerzijds dat dit te wijten is aan een zekere survey-moeheid simpelweg omdat het aantal bevragingen aanzienlijk aangegroeid is. Anderzijds kan een veranderende tijdsgeest ook aan de basis liggen van de groeiende survey non-response, waar bij de communicatievoorkeuren van de individuen over de jaren sterk gewijzigd zijn. Dit laatste suggereert dat de manier waarop potentiële respondenten gecontacteerd en bevraged worden tevens een factor is die meegenomen dient te worden.

Er bestaan uiteenlopende manieren waarop de informatie via een survey bevraged kan worden. De keuze voor een bepaalde manier is letterlijk een afweging tussen de fouten die verbonden zijn aan een bepaalde modus en de kost. Een strategie om verschillende survey modi te vergelijken is dan ook een vergelijking van hun specifieke eigenschappen. In onderstaande tabel (tabel 3.3) wordt dergelijke afweging visueel weergegeven voor de vier meest gebruikte survey modi: postsurvey, online survey, face-to-face (individueel of in groep) en telefonische bevraging. In de volgende

paragrafen lichten we elke van de eigenschappen die relevant kunnen zijn in het kader van de studiekostenmonitor verder toe.

Tabel 3.3 Voor- en nadelen van verschillende survey modi

	Post/ papier	Online	Face-to-face	Telefoon
Streekproeflijst (scholen)	++++	++++	++++	++++
Streekproeflijst (respondenten)	++++	++++	++++	++++
Dekking (scholen)	++++	++++	++++	++++
Dekking (respondenten)	++++	+++	++++	+++
Responsgraad	++	+	++++	+++
Non-response bias	+	++	+++	+++
Kwaliteit van de gegevens				
Geen sociale wenselijkheid	++	++	+	+
Volledigheid	+	+(+)	++	++
Kostenefficiëntie				
Vaste kostenefficiëntie	++	+	++++	++++
Variabele kostenefficiëntie	++	++++	+	++

Een eerste aspect dat in overweging genomen moet worden is het **steekproeflijst**. Wanneer er bijvoorbeeld enkel telefoonnummers beschikbaar zijn, dan is een initieel telefonische contact voor de hand liggend. Ook hangt de dataverzamelmethode en de steekproeftrekking vaak samen. Eerder stelden we reeds dat een streekproeftrekking in twee fasen aangewezen is. In de eerste fase zullen scholen gecontacteerd worden. De contactgegevens voor deze scholen zijn standaard in verschillende formaten (o.a. adres, telefoonnummer, emailadres) beschikbaar, waardoor er voor dit aspect in kwantitatieve termen geen verschil tussen de modi kan vastgesteld worden. Wel dient opgemerkt te worden dat er meestal enkel algemene e-mailadressen van de desbetreffende school vermeld worden, terwijl een gepersonaliseerd e-mailadres, bijvoorbeeld van de directie, een positieve impact kan hebben op de responsgraad (zie supra). In de tweede fase worden de respondenten (d.i. ouders of studenten) benadert via de onderwijsinstelling. De steekproeflijst is hier dan gebaseerd op de administratieve gegevens die de scholen voor handen hebben. De informatiedoorstroom naar zowel de ouders als studenten kan in principe via verschillende kanalen verlopen al lijkt op papier (direct per post of indirect via de student), maar zeker digitaal de meest gangbare wijze. Ook een digitaal medium kan op zijn beurt verschillende vormen aannemen, zoals gepersonaliseerde e-mails, digitale platforms (bijvoorbeeld Smartschool, Toledo, Blackboard), digitale nieuwsbrieven of digitale tijdschriften of sociale media (bijvoorbeeld Facebook, Twitter).

De **dekkings**graad kan ook verschillen tussen modi en wordt ook mede bepaald door de steekproeflijst. Wanneer bijvoorbeeld de steekproeflijst enkel telefoonnummers bevat, dan zal via een telefonische contactname een deel van de populatie die niet over een telefoon beschikt dan ook niet bereikt worden. Aangezien de onderwijsinstellingen in Vlaanderen centraal geregistreerd

worden kunnen we stellen dat de dekking op dit niveau 100% zal zijn, ongeacht de modus. Op het niveau van de respondenten is de dekking wel sterker gelinkt aan de bevragingmethode. Voor online bevragingen is de internettoegang en digitale vaardigheden een zeer bepalende factor. In een regio waar de internettoegang hoog ligt, blijkt een fundamenteel nadeel van online-surveys, namelijk de representativiteit, te verdwijnen. Meer zelfs het internet wordt dan een waardvol middel om informatie te bekomen van respondenten die geografisch verspreid wonen op een eenvoudige manier en aan een lage kostprijs. Cijfermateriaal van de FOD Economie (2014) toont aan dat 84 % van de huishoudens in België in het bezit is van een computer en 83 % beschikt over een internetverbinding. De huishoudens met kinderen tonen met 94% een aanzienlijk hoger aandeel met internetverbinding. Op individueel vlak zijn leeftijd en kansarmoede sterk gelinkt aan een digitale kloof; zo maakte in 2014 slechts 72 % van de Belgische inwoners in kansarmoede regelmatig gebruik van het internet, terwijl slechts 3 % van de niet-internetgebruikers zich in de leeftijdsgroep van 16 tot 24 jaar bevinden. De globale cijfers omtrent internettoegang sluiten zelf nauw aan bij het mobiele telefoniegebruik dat voor 95% van de Belgen van 15 jaar en ouder opgaat (FOD Economie, 2014). De mobiele lijkt ook de vaste telefonie te hebben vervangen, hoewel dit medium toch nog door 74 % wordt gebruikt. Het gebruik van voorgaande technologieën staat in nauw verband met de leeftijd van de gebruikers, met een 100 % gebruik bij 15 tot 24 jarigen van mobiele telefonie en een 86% gebruik van vaste telefonie door 75-plussers. Merk op dat het de toegang tot internet of telefonie niet automatisch impliceert dat de eenheden ook daadwerkelijk bereikt kunnen worden omdat potentiële respondenten hun persoonlijke contactgegevens mogelijk niet steeds doorgeven. Ook de persoonlijke adresgegevens zullen voor de overgrote meerderheid van de respondenten in administratieve databanken binnen scholen bewaard worden, al is het mogelijk dat dit voor sommige potentiële respondenten niet opgaat (bijvoorbeeld dak- en thuislozen, vluchtelingen).

Niet alleen varieert de **responsgraad** zeer sterk voor de bevragingmodi, ook de redenen voor non-response kunnen verschillen. Algemeen (Groves e.a., 2011) kunnen we stellen dat de respons het hoogst is voor face-to-face bevragingen gevolgd door telefonische bevragingen. Daarna volgt de post-bevragingen en het rijtje wordt afgesloten door digitale bevragingen (email en web-gebaseerd). In de afgelopen decennia heeft de online-survey duidelijk aan populariteit gewonnen omdat er diverse voordelen aan verbonden zijn. Maar naar responsgraad toe stelde een meta-analyse van enkele jaren geleden dat de responsgraad bij een online bevraging gemiddeld genomen 10% lager lag dan bij een post-survey, maar dat er duidelijke verschillen waren tussen respondenten. Zo hadden hogeschoolstudenten een duidelijke voorkeur voor een online werkwijze over een post/papieren bevraging (Shih & Fan, 2008). Hierbij aansluitend dient vermeld te worden dat de jaarlijkse Studentemonitor georganiseerd in het hoger onderwijs in Nederland geen grote verschillen tussen de online resultaten en de resultaten van de schriftelijke bevraging kon vaststellen, waardoor er reeds meer dan een decennium uitsluitend online wordt gewerkt. In de literatuur wordt geopperd dat de interviewer (zij het fysiek of via de telefoon) een rol speelt in het verkleinen van de drempels te deelname in vergelijking met bevragingen die enkel door de respondent (zelf-administratie) worden ingevuld. Ook het gebruik van follow-up reminders bleek gelinkt te zijn aan de verschillen in respons tussen post- en online-bevragingen, waarbij er enige aanwijzing was dat deze minder effectief zouden zijn bij online-bevragingen (Shih & Fan, 2008). Het feit dat emailuitnodigingen om deel te nemen aan een online bevraging al snel verdwijnen in de vuilbak van emailtoepassingen speelt hierin ook zeker een rol.

Naast de responsgraad kunnen de redenen voor de non-respons ook sterk verschillen naargelang de modus. Zo maakt het naar mogelijke vertekening omwille van non-respons toe een verschil of een respondent niet bereikt kon worden; niet wenste deel te nemen omwille van redenen die losstaan van de inhoud van de bevraging; of redenen gelinkt aan de inhoud van de bevraging. Zo is de kans

bij zelf-administratie (papier of online) groter dat iemand niet deelneemt omwille van zijn/haar reactie op de inhoud omdat deze raadpleegbaar is voor men toestemt om te deel te nemen. Een online bevraging biedt daarbij wel het voordeel dat er informatie beschikbaar is over respondenten die voortijdig hebben afgebroken; bij het gebruik van email-uitnodigingen is het verder ook mogelijk om een onderscheid te maken personen die de uitnodiging en/of survey niet openen; die de survey openen maar niet starten; en die voortijdig afbreken. Deze informatie kan dan later worden meegenomen in de analyses om de eventuele **non-response bias** in te schatten.

De modus kan ook een impact hebben op kwaliteit van de verzamelde informatie of de meting. Ten eerste kan de modus de mate van **sociaal wenselijkheid** beïnvloeden. We spreken van sociaal wenselijk antwoorden wanneer de respondenten hun ware antwoord op een vraag aanpassen aan hetgeen zij denken dat sociaal wenselijk is. Bij een studiekostenmonitor zou dat zowel kunnen leiden tot onderrapportage als een overrapportage van de werkelijke kosten. Uit onderzoek blijkt dat bevragingen via zelf-administratie minder gevoelig zijn voor een sociaal wenselijke antwoordpatroon dan bevragingen waarbij een derde persoon betrokken is, zoals in een face-to-face of telefonische bevraging. Dit blijkt ook meer uitgesproken te zijn wanneer een inhoud wordt behandeld die gevoelig kan liggen. Niettegenstaande inkomen en uitgaven een gevoelige materie kan zijn, lijkt dit risico voor studiekosten minder uitgesproken gegeven de eerder objectieve aard van de kost. Ook de mate van **volledigheid** van de verzamelde gegevens is groter bij een bevragingsmethode waarbij een interviewer aan te pas komt, dan bij een schriftelijke bevraging. Een online tool heeft daarbij wel de mogelijkheid om kwaliteitscontroles in te bouwen. Zo kunnen fouten in de routing, logische fouten, onmogelijke antwoorden, en item non-respons tot een minimum beperkt worden.

Een laatste, maar zeker geen minder belangrijk, aspect is de **kostenefficiëntie** van een bepaalde bevragingsmodus. De kosten voor een bevraging kunnen algemeen onderverdeeld worden in vaste en variabele kosten, waarbij de bepalende factor de steekproefgrootte is. Zo is kost van een face-to-face bevraging sterk afhankelijk van de steekproefgrootte, maar ook geografie is hier erg bepalend. Zo wordt in de literatuur (Groves e.a., 2011) gesuggereerd dat een individuele face-to-face bevraging twee keer duurder is dan een telefonische bevraging, maar kan deze ratio oplopen tot 5 à 10 in nationale bevragingen waarbij een meer uitgestrekt gebied bewandeld moet worden. De verschillen in kostprijs tussen een telefonische en post-bevraging zijn met een ratio van 1,2 tot 1,7 minder uitgesproken. Niettegenstaande vaak verondersteld wordt dat een online bevraging sowieso goedkoper is dan een post-bevraging is dit ook er afhankelijk van de beoogde steekproefomvang en de complexiteit van de bevraging. Door de online werkwijze is de variabele kost om de data te verzameling beperkt(er) omdat er geen druk-, zend-, of interviewkosten aan de orde zijn. Hierdoor kan een groot aantal respondenten deelnemen aan een zeer beperkte kost. Een bijkomend voordeel van een online dataverzameling is dat er geen invoer van gegevens meer nodig, hetgeen ook kostenbesparend is. De vaste kost voor de opmaak is voor een papieren of postbevraging is algemeen lager dan bij een online tool; al maakt de huidige technologie het mogelijk om dit voor online bevragingen beheersbaar te houden. De variabele kost van een papieren of postbevraging is dan weer sterk afhankelijk van aantal te bevragen respondenten.

Samenvattend kunnen we stellen dat het bepalen van de meest aangewezen bevragingsmethode een afweging impliceert tussen de fouten en de kosten in functie van een specifieke bevragingscontext. Eerder stelde we reeds dat de studiekostenmonitor beoogt om vooraf te definiëren kwantitatieve informatie (namelijk categorieën van studiekosten) bij een groot aantal respondenten verspreid over het Vlaamse landschap te verzamelen op meerdere tijdstipmomenten. Op basis van bovenstaande vergelijking lijkt voor deze context bij een online bevragingsmodus de kosten en baten het meest in evenwicht. Naast de eerder geschetste eigenschappen, is een online applicatie ook flexibel in

gebruik waardoor het mogelijk wordt om een bevraging te personaliseren, bijvoorbeeld door enkel de vragen te tonen die relevant zijn of de lay-out of vraagstelling aan te passen naargelang de mogelijkheden van een respondent. Ook kan men op basis van eerdere antwoorden (zelfs van eerdere meetmomenten) bepaalde vragen laten verschijnen of juist verbergen, zodat men steeds het juiste pad door de vragenlijst volgt en geen dubbele informatie aanlevert. Dit biedt de mogelijkheid om de tijdsinvestering voor de respondent zo beperkt mogelijk te houden, aangezien een studiekostenbevraging sowieso behoorlijk tijdsintensief is. De respondent kan de bevraging invullen wanneer hem/haar dit uitkomt; eventueel onderbreken en op een later moment terug aanvragen. Een online survey kan snel verspreid worden naar een grote groep respondenten die geografische zeer verspreid kunnen zijn. Hierdoor wordt het mogelijk om binnen een kort tijdsbestek studiekosten te inventariseren voor een grote groep studenten in Vlaanderen.

Zoals eerder gesteld zal voor de studiekostenmonitor de informant echter verschillen naargelang het onderwijsniveau; en ook dit gegeven kan de keuze voor de bevragsmodus beïnvloeden. Voor het basis- en secundair onderwijs zijn de ouders meestal de meest aangewezen respondent, al kan voor het DBSO de student zelf ook een aanvullende informatiebron vormen. Ook vanuit de directie van onderwijsinstellingen kan er instellingsgebonden kosten aangeleverd worden. Voor het hoger onderwijs en volwassenonderwijs heeft de student dan weer het beste inzicht in zijn/haar studiekosten. Niettegenstaande de specifieke respondent kan verschillen, kunnen we algemeen besluiten dat het voornamelijk volwassen individuen betreft. Deze volwassen respondenten kunnen echter verschillen wat betreft geletterdheid, digitale vaardigheden, leeftijd of socio-economische kenmerken; allen factoren die de keuze voor de bevragsmodus mee beïnvloeden.

3.6 Voorgestelde keuzes naar dataverzameling voor een studiekostenmonitor

In sectie 1.4 beschreven we de factoren die de mogelijke bevragsmethodes kunnen beïnvloeden. Daarbij bleek dat er steeds een afweging zal moeten gemaakt worden tussen de potentieel haalbare respons en de nauwkeurigheid van de geregistreerde antwoorden van respondenten. Centraal staat hier de vereiste dat de studiekostenmonitor in staat moet zijn om betrouwbare gegevens te leveren aan beleidsmakers.

Daarom gebeurt de informatieverzameling voor een studiekostenonderzoek best d.m.v. twee verschillende enquêtes: de ene met als doelgroep directies van de instellingen, de tweede met als doelgroep de lerenden of hun ouders.

De informatie die we van de instellingen nodig hebben, omvat:

- de omvang en de samenstelling van de private studiekosten voor de lerende;
- een aantal instellingskenmerken en elementen van het instellingsbeleid die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten voor ouders.

De informatie die we van de lerende (of haar/zijn ouders) nodig hebben, omvat:

- de omvang en de samenstelling van de private studiekosten;
- een aantal gezinskenmerken die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten

De informatie van de directies wordt best ingewonnen via een online bevraging door middel van een gestandaardiseerde vragenlijst. De bevraging van de lerende in de geselecteerde scholen waarvan ook de directie bevragd wordt, gebeurt tevens online,- aan de hand van een gestandaardiseerde vragenlijst.

Voor de bevraging van de lerende (of haar/zijn ouders) suggereren we om te kiezen voor een **dubbel bevragingsmoment** om zo nauwkeurig mogelijk gegevens te registreren met een zo hoog mogelijke respons. De nauwkeurigheid van registratie kan geoptimaliseerd worden door de bevragingsmomenten zo te kiezen dat de kans op foutieve ingave door de respondent geminimaliseerd wordt. Idealiter gebeurt de eerste bevraging kort na het eerste zwaartepunt van de studiekosten in het begin van het opleidingsjaar. Een vervolgbefragung (follow-up) brengt vervolgens de kosten in kaart die men in het begin van het schooljaar niet kon registreren, omdat ze nog onduidelijk of onvoorspelbaar waren. Door toekomstige respondenten reeds in het begin van het opleidingsjaar – dus voor het maken van de eerste studiekosten- te informeren over de afname van de studiekostenmonitor, kan de accuraatheid van de gegevens verbeterd worden.

De doelgroep van de bevraging betreft in de meeste gevallen de groep lerenden op de verschillende onderwijsniveaus. Voor het deeltijds beroepssecundair onderwijs en diplomagerichte opleidingen binnen het secundair volwassenenonderwijs wordt een andere piste gevolgd. Hier zullen zowel de instellingen als de lerenden bevraged worden om zoveel mogelijk betrouwbare gegevens te verzamelen, en de respons zo hoog mogelijk te houden. Onderstaande tabel 3.4 geeft een overzicht van de optimale timing van de bevraging voor de verschillende onderwijsniveaus.

Tabel 3.4 Optimale timing bevraging naar studiekosten

	Start opleidingsjaar	1ste bevraging	2 ^{de} bevraging
BAO	Begin september	November (begin) (ouders)	Mei (ouders)
BUBAO	Begin september	November (begin) (ouders)	Mei (ouders)
SO	Begin september	November (begin) (ouders)	Mei (ouders)
BUSO	Begin september	November (begin) (ouders)	Mei (ouders)
HO	Midden /eind september	November (eind) (studenten)	Vervolgenquête: mei Erasmus + stage: mei (of later) (studenten)
HBO5	Begin september	November (studenten)	Mei (studenten)
DBSO	Begin september	Oktober (instellingen)	December (lerenden)
SVWO	Begin september	November (instellingen)	December (lerenden)

In wat volgt presenteren we een overzicht van de voorgestelde dataverzameling per onderwijsniveau rekening houdend met de hierboven geschetste twee-fase steekproeftrekking en mixed-methode dataverzamelingsstrategie. We bespreken ook verschillende strategieën om de respondenten te rekruteren. Dergelijk meervoudige werkwijze is aangewezen om de populatie

überhaupt te kunnen bereiken, maar ook omdat de ervaring leert dat deelnemers rekruteren voor een onderzoek dat een aanzienlijke inspanning vraagt heden geen eenvoudige opdracht is.

In onderstaande tabel (tabel 3.5) wordt een samenvatting gepresenteerd van de gewenste steekproefomvang voor elk onderwijsniveau, afzonderlijk op instellings- en respondentniveau indien van toepassing.

Tabel 3.5 Gewenste steekproefomvang

Onderwijsniveau	Gewenste steekproefomvang		
	Onderwijsinstellingen	Respondenten Initiële bevraging	Respondenten Follow-up bevraging
Gewoon basisonderwijs	60	1 500	375
Gewoon secundair onderwijs	100	3 000	750
Buitengewoon basisonderwijs	30	360	90
Buitengewoon secundair onderwijs	30	720	180
Hoger onderwijs	nvt	2 800	2 800
HBO5	nvt	250	250
Onderwijsniveau	Gewenste steekproefomvang		
	Onderwijsinstellingen	Respondenten eerste bevraging	Respondenten tweede bevraging
Deeltijds secundair beroepsonderwijs	10	100 modules	500
Secundair volwassenenonderwijs	10	100 modules	500

Noot: nvt = niet van toepassing

Gegeven de complexiteit van de studiekostenmonitor naar doelgroep toe, lijkt een combinatie van bevraging modi het meest aangewezen. Dit moet het mogelijk maken om de kosten beheersbaar te houden terwijl de responsgraad en datakwaliteit gemaximaliseerd wordt. Op niveau van de onderwijsinstellingen, met uitzondering van de instellingen hoger onderwijs, is een algemene strategie aangewezen, waarbij de informatie naar de online bevraging, bij voorkeur via gepersonaliseerde, e-mailberichten aan de directe wordt gericht met een digital en telefonische rappel indien de respons uitblijft. Instellingen hoger onderwijs dienen zelf geen informatie aan te leveren; hun medewerking beperkt zich tot het verspreiden van de oproep tot deelname onder de studenten. Op niveau van de respondenten lijkt een volledig digitale strategie voor een groot deel van de onderwijsniveaus aangewezen. Hierbij kan het verzoek door de onderwijsinstelling om de bevraging in te vullen alsook het gebruik van gepersonaliseerde berichten vanuit een gekende contactpersoon, de respons door ouders en studenten ten goede komen. Binnen het basis- en secundair onderwijs lijkt het echter aangewezen om voor respondenten in kansarmoede over te

schakelen naar een papieren modus gezien de eerder vermelde beperktere digitale toegang bij deze doelgroep.

3.6.1 Gewoon voltijds basis en secundair onderwijs

De informatieverzameling voor dit studiekostenonderzoek gebeurt d.m.v. twee verschillende enquêtes: de ene met als doelgroep directies van de instellingen, de tweede met als doelgroep ouders met kinderen in het gewoon en buitengewoon basis en secundair onderwijs.

De informatie die we van de instellingen nodig hebben, omvat:

- de omvang en de samenstelling van de studiekosten voor de ouders;
- een aantal schoolkenmerken en elementen van het schoolbeleid die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten voor ouders. Het betreft informatie over:
  - de samenstelling van het globale schoolaanbod (o.a. het aanbod van buitenschoolse activiteiten, het aanbod van extra-murosactiviteiten tijdens de lessen);
  - de schoolstructuur (schoolgrootte volgens aantal leerlingen, aantal vestigingsplaatsen);
  - elementen van het schoolbeleid (maatregelen ten gunste van minderbegoede gezinnen, fondsenwerving, profiel van de school naar ‘doelgroepleerlingen’ zoals migranten, kansarmen, ...);
  - elementen van de schoolomgeving (sociale voordelen).

De informatie die we van de ouders nodig hebben, omvat:

- de omvang en de samenstelling van de studiekosten voor de ouders;
- een aantal gezinskenmerken die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten

De informatie van de directies wordt ingewonnen via een online bevraging door middel van een gestandaardiseerde vragenlijst. De bevraging van ouders in de geselecteerde scholen waarvan ook de directie bevraagd wordt, gebeurt tevens online,- aan de hand van een gestandaardiseerde vragenlijst.

Vanuit de directie-enquête weten we hoe de samenstelling van het schoolaanbod (bv. schoolbus, warme maaltijden, schooluitstappen, ...) eruit ziet, wat de school gratis ter beschikking stelt, tot welke uitgaven zij de ouders verplichten en welk de omvang is van deze uitgaven en welke uitgaven facultatief zijn met hun respectievelijke omvang. Al deze informatie wordt per kostenrubriek en per afzonderlijk leerjaar opgevraagd. Via de bevraging van de ouders weten we welke uitgaven de ouders doen en hoeveel deze uitgaven bedragen.

De bevraging van de ouders gebeurt aan de hand van twee vragenlijsten: een vragenlijst waarin de studiekosten in de loop van de maanden september en oktober worden bevraagd en een follow-up enquête op het einde van het schooljaar over de kosten die voor de ouders niet voorzienbaar waren of niet voorzien werden bij de aanvang van het schooljaar (bv. kosten verbonden aan uitstappen, meerdaagse reizen, ...).

Het tijdstip van de bevraging, begin november, is met name interessant omdat ouders bij het begin van een nieuw schooljaar veel moeten uitgeven aan allerhande schoolbenodigdheden. Begin november liggen deze uitgaven nog fris in het geheugen. Tabellen 3.6 en 3.7 geven de timing van de bevraging aan voor de verschillende kostenrubrieken.

Tabel 3.6 Kostenrubrieken in het basisonderwijs en tijdstip van bevraging

		1 ^{ste} bevraging	2 ^{de} bevraging
1	Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	x	x
2	Print-en kopiekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, ...)	x	x
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen (bv. bijdrage Smartschool), kranten, ...	x	x
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, software,...)	x	x
5	Internetkosten	x	
6	Kledingkosten specifiek voor school (uniform, sportkledij, ...)	x	x
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (boekentas, schaar, teken -en geodriehoek, brooddoos,...)	x	x
8	Kosten van verbruiksmateriaal nodig voor studies (schriften, kaftpapier, schrijfgerei, knutsel -en tekengerief, ...)	x	x
9	Kosten verbonden aan ééndaagse schooluitstappen tijdens de schooluren (schoolreizen, studiebezoek, sportdag, schaatsen...) (inclusief vervoer)		x
10	Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (inclusief vervoer)		x
11	Kosten verbonden aan schoolzwemmen (inclusief vervoer)	x	
12	Kosten verbonden aan toezicht (ochtend-, middag -en avondtoezicht) op schooldagen	x	
13	Kosten verbonden aan buitenschoolse opvang (opvang gedurende schoolvrije dagen en vakanties,...)	x	
14	Kosten voor activiteiten georganiseerd door de school maar NA de schooluren (Spaans, muziek, dactylo, sport,...)	x	
15	Vervoerskosten van en naar school (schoolbus, auto ....)	x	
16	Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)	x	
17	Internaatskosten (verblijfskost, kosten inbegrepen maaltijden, ...)	x	
18	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie,...)		x
	Uitgaven voor extra leermiddelen (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal)	x	x
19	Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, restaurantdag, tombola, sponsorloop, schoolfeest, financiële steun voor goede doelen,....		x
20	Andere eenmalige uitgaven (schooluitstappen buiten de schooluren, klasfoto's, cadeautjes, verjaardag/kerstmis, nieuwsjaarsbrief, carnavalskledij...)		x
21	Andere		

Tabel 3.7 Kostenrubrieken in het secundair onderwijs en tijdstip van bevraging

		1 ^{ste} bevraging	2 ^{de} bevraging
1	Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	x	x
2	Print -en kopiekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, printkosten thuis, ...)	x	x
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen (bv. bijdrage Smartschool), kranten, ...	x	x
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, software, gebruik PC klassen,...)	x	
5	Internetkosten	x	
6	Kledingkosten specifiek voor school (labo-en stofjassen, overalls, uniform, schoeisel, sportkledij, werkkledij, persoonlijke beschermingsmiddelen bv. veiligheidshelm, lasbril, handschoenen,...)	x	x
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (boekentas, woordenboeken, atlas, rekenmachine, passer, muziekinstrumenten, messenset, föhn, kapsterepop, naaimachine, etsnaalden, ...)	x	x
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, kaftpapier, tekenpapier, schrijfgerei, knutsel -en tekengerief (vb. inkt, verf, pastelkrijt), hout, stof, ingrediënten ...)	x	x
9	Kosten verbonden aan ééndaagse schooluitstappen of didactische activiteiten (studiebezoek, bedrijfsbezoek, werkatelier, technische of artistieke opleidingen/workshops, sportdag, schaatsen, zwemmen, voorstelling cultureel centrum,...) (inclusief vervoer)		x
10	Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (studiereizen, internationale uitwisselingsprojecten, ...) (inclusief vervoer)		x
11	Stagekosten of kosten verbonden aan de werkcomponent van het deeltijds leren (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, maaltijden) die NIET worden terugbetaald en bezoldiging via inkomen of subsidies (bv. startbonus)		x
12	Kosten verbonden aan eindwerk/ geïntegreerde proef (GIP) (verplaatsingskosten voor interviews, kopieerwerk, materialen en grondstoffen bij praktisch eindwerk)		x
13	Kosten verbonden aan certificaten en bewijzen nodig voor de opleiding (veiligheidsattest, medische attesten, lassercertificaat, ...)	x	x
14	Kosten verbonden aan studie en opvang (studie buiten schooltijd, ...)		
15	Kosten verbonden aan specifieke schoolgebonden evenementen buiten de schooluren (dactylo, vrijwillige deelname aan scholenkampioenschappen, olympiades, ...)	x	x
16	Vervoerskosten van en naar school (fiets, bromfiets, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, ...)	x	
17	Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)	x	
18	Internaatkosten (verblijfskost, kosten inbegrepen maaltijden, ...)	x	
19	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie, taallessen ...)		x
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	x	x
20	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, ...)		
21	Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, tombola, sponsorloop, financiële steun voor goede doelen, toneel, ...	x	x
22	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje, klasfoto, jaarboek, cadeautjes, kost betaalkaart, specifieke thema-of projectdagen zoals 100 dagen, milieudag,...)	x	x

In de bevraging hebben we dus informatie nodig op twee niveaus: op het niveau van de scholen (voor informatie over de schoolkenmerken en het schoolbeleid) en op het niveau van de ouders (voor gezinskenmerken en de schooluitgaven). Voor de volledige informatie over de variatie in de private studiekosten zijn de beide niveaus belangrijk

Daarom werd geopteerd voor een tweetrapssteekproef. In een eerste trap worden een aantal scholen geselecteerd. De tweede trap betreft een selectie van klassen uit de steekproefscholen uit de eerste trap. We stellen voor om te werken met een gestratificeerde steekproef in twee fasen om zo de respons te optimaliseren en tevens de representativiteit van de uiteindelijke steekproef voor het onderzoek te vergroten. Binnen het gewoon basisonderwijs heeft de eerste onderzoekspopulatie betrekking op de basisscholen in Vlaanderen uit het gewoon onderwijs die Nederlandstalig ‘klassiek’ onderwijs aanbieden. De steekproeflijst voor deze primaire eenheden in het basisonderwijs omvat de populatie aan basisscholen voor het meest recente schooljaar. Momenteel telt Vlaanderen 2 392 basisscholen en 944 secundaire scholen. In lijn met eerder studiekostenonderzoek binnen het gewoon basisonderwijs (Bollens & Poesen-Vandeputte, 2007) wordt er in totaliteit een effectieve respons van 60 basisscholen en 100 secundaire vooropgesteld. Het eerdere studiekostenonderzoek toonde aan dat deze omvang volstond om de grotere variatie in studiekosten betrouwbaar in kaart te brengen.

Binnen de steekproeflijst is het aangewezen om minstens strata te creëren volgens het onderwijsnet, en de omvang van de leerlingenpopulatie omdat eerder studiekostenonderzoek aantoonde dat dit schoolkenmerk een invloed had op de omvang en de samenstelling van de studiekosten voor ouders (Bollens & Poesen-Vandeputte, 2007). Op dit moment zijn er geen indicaties dat andere schoolkenmerken relevant zijn om mee te nemen in deze fase. Methodenscholen met een eigen benadering zoals de Steinerscholen of de Freinetscholen worden gegeven hun specificiteit buiten beschouwing gelaten, alsook de scholen voor buitengewoon onderwijs aangezien deze afzonderlijk worden benadert (zie supra). Een disproportioneel karakter maakt het bovendien mogelijk om een beter zicht te krijgen op de eigenschappen van kleinere (maar toch belangrijke) subpopulaties doordat deze oververtegenwoordigd worden. Voor het secundair onderwijs is het bijkomend aangewezen om strata te creëren volgens de onderwijsvorm in de bovenbouw, waarbij TSO en BSO oververtegenwoordigd worden omdat een grotere variatie in studiekosten tussen studierichtingen te verwachten valt. Hiermee wordt beoogd om een voldoende grote steekproef te bekomen om zinvolle conclusies te trekken binnen en over studierichtingen heen. Bij de selectie van studierichtingen wordt vooral rekening gehouden met de populariteit van de studierichting, indien nodig aangevuld met studierichtingen met atypische (verwacht dure en goedkope) kosten.

De tweede onderzoekspopulatie wordt gevormd door ouders van leerlingen. De steekproeflijst van de secundaire eenheden wordt gevormd door de leerlinglijsten van de steekproefscholen uit de eerste fase. Gezien de wet op de privacy wordt de medewerking van de directeurs van de steekproefscholen gevraagd om de oproep tot deelname aan het onderzoek met de link naar de online bevraging aan de ouders te bezorgen. Aangezien leerjaar een invloed blijkt te hebben op de studiekosten in het basisonderwijs (Bollens & Poesen-Vandeputte, 2007), wordt er bij de verdere trekking gestratificeerd voor dit kenmerk. Indien er meerdere klassen per leerjaar beschikbaar zijn, wordt één klas op toevallige wijze getrokken. Op dit niveau wordt een totale netto steekproefomvang van 1500 en 375 respondenten in het basisonderwijs vooropgesteld voor respectievelijk de initiële en follow-up bevraging.

Aangezien graad en onderwijsvorm een invloed hebben op de studiekosten in het secundair onderwijs (Poesen-Vandeputte & Bollen, 2008), wordt er bij de verdere trekking gestratificeerd voor deze kenmerken. Indien er meerdere klassen per graad en onderwijsvorm beschikbaar zijn,

wordt één klas op toevallige wijze getrokken. Er wordt een totale netto steekproefomvang van 3 000 en 750 respondenten vooropgesteld voor respectievelijk de initiële en follow-up bevraging. Voorgaand studiekostenonderzoek gaf namelijk aan dat met dergelijke steekproefgroottes betrouwbare en robuuste resultaten bekomen werden. Gezien het kleiner aantal observaties zullen de resultaten uit de follow-up bevraging echter minder nauwkeurig zijn (i.e., een groter betrouwbaarheidsinterval rond het gemiddelde), dan deze verkregen via de initiële bevraging. Hiertegenover staat echter dat de kosten in begin van het jaar een groter gewicht hebben (70% van de kosten worden in het begin van het jaar gemaakt; Bollens & Poesen-Vandeputte, 2007), waardoor de kleinere nauwkeurigheid van de follow-up resultaten enigszins gecompenseerd wordt wanneer het totale kostenplaatje wordt becijferd.

Tabel 3.8 Gewenste netto-respons voor gewoon basis en secundair onderwijs

		basis	secundair
Luik 1 bevraging van directies	Beoogde netto respons (# scholen)	60	100
	Beoogde netto respons (# klasgroepen)	540	1000
Luik 2 ouderbevraging	Beoogde netto respons	1500	3000
	Beoogde recruitering voor luik 3	750	1500
Luik 3 follow up ouderbevraging	Beoogde netto respons	375	750

De geselecteerde scholen zullen initieel via email aangeschreven worden met de vraag om hun (niet-) deelname aan het onderzoek te signaleren via een online tool; bij voorkeur betreft het een gepersonaliseerd emailbericht gericht aan de directie. Om de respons te optimaliseren is het aangewezen één digitale herinnering te sturen, maar daarnaast is een telefonische opvolging sterk te overwegen wanneer de bereidheid tot deelname uit zou blijven. Uit onderzoek blijkt dat een telefonische contactname een positieve invloed heeft op de responsgraad (Groves e.a., 2011). Bovendien wordt het op deze manier mogelijk om enig inzicht te bekomen in de reden waarom men weigert deel te nemen; een weigering op schoolniveau zou te wijten kunnen zijn aan een relatief hoge studiekost hetgeen een vertekening met zich meebrengt. Na de selectie van de deelnemende scholen wordt per school nagegaan wat het aandeel is van ses-leerlingen. Scholen met hoge aantikpercentages krijgen de optie om schriftelijke vragenlijsten op te vragen om zo de respons bij deze doelgroep te stimuleren.

In een tweede fase is het aangewezen om binnen elke school de oproep tot deelname aan de studie aan alle of een selectie van ouders van leerlingen te laten bezorgen via de in de school gangbare communicatiekanalen (vb. elektronisch of papier). Hierbij is het aangewezen deze vraag de laten uitgaan van de directie en elke uitnodiging te personaliseren (bijvoorbeeld door gepersonaliseerde emailberichten) aangezien dit de respons kan verhogen. Daarnaast kan de oproep door de school ook verspreid worden via sociale media, indien voor handen. Ook in deze fase is het aangewezen om minstens een digitale herinnering te laten uitsturen door de onderwijsonderstelling. Ouders die bereid zijn om hun medewerking te verlenen, kunnen de bevraging dan invullen. Door de respons nauwgezet op te volgen, wordt het ook mogelijk om bijkomend gerichte responsverhogende maatregelen te ondernemen indien de respons zou uitblijven.

3.6.2 Buitengewoon basis en secundair onderwijs

Gegeven de specifieke onderwijsstructuur, onderwijsmethodiek, schoolpopulatie, wetgeving en reglementering wordt het buitengewoon (basis en secundair) onderwijs afzonderlijk benaderd als onderzoekspopulatie in de studiekostenmonitor.

De informatieverzameling voor dit studiekostenonderzoek gebeurt d.m.v. twee verschillende enquêtes: de ene met als doelgroep directies van de instellingen, de tweede met als doelgroep ouders met kinderen in het buitengewoon basis en secundair onderwijs.

De informatie die we van de instellingen nodig hebben, omvat:

- de omvang en de samenstelling van de studiekosten voor de ouders;
- een aantal schoolkenmerken en elementen van het schoolbeleid die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten voor ouders. Het betreft informatie over:
  - de samenstelling van het globale schoolaanbod (o.a. het aanbod van buitenschoolse activiteiten, het aanbod van extra-murosactiviteiten tijdens de lessen);
  - de schoolstructuur (schoolgrootte volgens aantal leerlingen, aantal vestigingsplaatsen);
  - elementen van het schoolbeleid (maatregelen ten gunste van minderbegoede gezinnen, fondsenwerving, profiel van de school naar ‘doelgroepleerlingen’ zoals migranten, kansarmen, ...);
  - elementen van de schoolomgeving (sociale voordelen).

De informatie die we van de ouders nodig hebben, omvat:

- de omvang en de samenstelling van de studiekosten voor de ouders;
- een aantal gezinskenmerken die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten

De informatie van de directies wordt ingewonnen via een online bevraging door middel van een gestandaardiseerde vragenlijst. De bevraging van ouders in de geselecteerde scholen waarvan ook de directie bevragd wordt, gebeurt tevens online, aan de hand van een gestandaardiseerde vragenlijst.

Vanuit de directie-enquête weten we hoe de samenstelling van het schoolaanbod (bv. schoolbus, warme maaltijden, schooluitstappen, ...) eruit ziet, wat de school gratis ter beschikking stelt, tot welke uitgaven zij de ouders verplichten en welk de omvang is van deze uitgaven en welke uitgaven facultatief zijn met hun respectievelijke omvang. Al deze informatie wordt per kostenrubriek en per type en/of opleidingsvorm opgevraagd. Via de bevraging van de ouders weten we welke uitgaven de ouders doen en hoeveel deze uitgaven bedragen.

De bevraging van de ouders gebeurt aan de hand van twee vragenlijsten: een vragenlijst waarin de studiekosten in de loop van de maanden september en oktober worden bevragd en een follow-up enquête op het einde van het schooljaar over de kosten die voor de ouders niet voorzienbaar waren of niet voorzien werden bij de aanvang van het schooljaar (bv. kosten verbonden aan uitstappen, meerdaagse reizen, ...).

Het tijdstip van de bevraging, begin november, is met name interessant omdat ouders bij het begin van een nieuw schooljaar veel moeten uitgeven aan allerlei schoolbenodigdheden. Begin november liggen deze uitgaven nog fris in het geheugen. De timing van de bevraging voor de verschillende kostenrubrieken is dezelfde als voor het gewoon basis en secundair onderwijs (cfr. Tabellen 3.6 en 3.7).

In de bevraging hebben we dus informatie nodig op twee niveaus: op het niveau van de scholen (voor informatie over de schoolkenmerken en het schoolbeleid) en op het niveau van de ouders

(voor gezinskenmerken en de schooluitgaven). Voor de volledige informatie over de variatie in de private studiekosten zijn de beide niveaus belangrijk.

Daarom werd geopteerd voor een tweetrapssteekproef. In een eerste trap worden een aantal scholen geselecteerd. De tweede trap betreft een selectie van klassen uit de steekproefscholen uit de eerste trap. Ook hier stellen we voor om te werken met een gestratificeerde steekproef om zo de respons te optimaliseren en tevens de representativiteit van de uiteindelijke steekproef voor het onderzoek te vergroten. De steekproeflijst voor deze primaire eenheden omvat het scholenbestand van het Departement Onderwijs voor het meest recente schooljaar. Momenteel telt Vlaanderen 195 basisscholen en 114 secundaire scholen buitengewoon onderwijs. Aangezien studiekosten in het buitengewoon onderwijs mogelijks sterk kunnen variëren naargelang de onderwijstypes of opleidingsvormen, is relatief gezien een grotere steekproefomvang op schoolniveau aangewezen. Daarom wordt in totaliteit een effectieve respons van 30 basisscholen buitengewoon onderwijs vooropgesteld, disproportioneel gestratificeerd over de acht onderwijstypes. Analooq is een netto-respons van 30 secundaire scholen buitengewoon onderwijs, disproportioneel gestratificeerd over de vier opleidingsvormen, aangewezen. Het voorgestelde disproportioneel karakter maakt het mogelijk een beter zicht te krijgen op de eigenschappen van kleinere (maar toch belangrijke) subpopulaties doordat deze oververtegenwoordigd worden.

De tweede onderzoekspopulatie wordt gevormd door ouders met leerlingen in het buitengewoon onderwijs. De steekproeflijst van deze secundaire eenheden wordt gevormd door de leerlinglijsten van de steekproefscholen uit de eerste fase. De potentiële respondenten, namelijk de ouders van de leerlingen, worden wederom via de onderwijsinstelling benadert. In het buitengewoon onderwijs wordt geen jaarklassensysteem gehanteerd, maar wordt gewerkt met pedagogische eenheden die leerlingen met eenzelfde onderwijsbehoefte samenbrengen. Het aantal en het niveau van pedagogische eenheden is afhankelijk van de aanwezige leerlingenpopulatie binnen de school, waardoor een toevallige selectie van leerlingen in het buitengewoon basisonderwijs te verkiezen valt. Er wordt vooropgesteld dat 12 leerlingen binnen elk van de 30 deelnemende scholen daadwerkelijk deelnemen. Aangezien binnen het secundair buitengewoon onderwijs een opleidingsvorm heterogeen kan samengesteld zijn wat betreft de onderwijstypes, is het aangewezen om een voldoende grote steekproef per opleidingsvorm te bekomen om zodoende betrouwbare resultaten te bekomen. Daarom wordt vooropgesteld dat binnen de 30 scholen, 24 leerlingen effectief zullen deelnemen gestratificeerd naar opleidingsvorm. In totaliteit wordt voor het buitengewoon onderwijs dus een netto steekproefomvang van 1 050 leerlingen beoogt, waarvan 360 basisschool- en 720 secundaire leerlingen. Voor de follow-up bevraging wordt vooropgesteld dat een vierde van deze initiële steekproef van ouders opnieuw zal deelnemen.

Tabel 3.9 Gewenste netto-respons voor buitengewoon basis en secundair onderwijs

		basis	Secundair
Luik 1 bevraging van directies	Beoogde netto respons (# scholen)	30	30
	Beoogde netto respons (# klasgroepen)	120	240
Luik 2 ouderbevraging	Beoogde netto respons	360	720
	Beoogde recruitering voor luik 3	180	360
Luik 3 follow up ouderbevraging	Beoogde netto respons	90	180

De geselecteerde scholen zullen initieel via email aangeschreven worden met de vraag om hun (niet-) deelname aan het onderzoek te signaleren via een online tool; bij voorkeur betreft het een gepersonaliseerd emailbericht gericht aan de directie. Om de respons te optimaliseren is het aangewezen één digitale herinnering te sturen, maar daarnaast is een telefonische opvolging sterk te overwegen wanneer de bereidheid tot deelname uit zou blijven. Na selectie krijgen de deelnemende scholen de optie aangeboden om schriftelijke vragenlijsten te bekomen, indien de scholen aangeven dat dit responsverhogend kan werken.

In een tweede fase is het aangewezen om binnen elke school de oproep tot deelname aan de studie aan alle of een selectie van ouders van leerlingen te laten bezorgen via de in de school gangbare communicatiekanalen (vb. elektronisch of papier). Hierbij is het aangewezen deze vraag de laten uitgaan van de directie en elke uitnodiging te personaliseren (bijvoorbeeld door gepersonaliseerde emailberichten) aangezien dit de respons kan verhogen. Daarnaast kan de oproep door de school ook verspreid worden via sociale media, indien voor handen. Ook in deze fase is het aangewezen om minstens een digitale herinnering te laten uitsturen door de onderwijsinstelling. Ouders die bereid zijn om hun medewerking te verlenen, kunnen de bevraging dan invullen. Door de respons nauwgezet op te volgen, wordt het ook mogelijk om bijkomend gerichte responsverhogende maatregelen te ondernemen indien de respons zou uitblijven.

3.6.3 Hoger onderwijs en Hoger beroepsonderwijs

In het modulair opgebouwde hoger onderwijs en hoger beroepsonderwijs wordt een andere werkwijze toegepast. Voor modulaire opleidingen dient de kost van een opleiding bepaald te worden aan de hand van som van de kosten van de opleidingsonderdelen in het normatieve modeltraject.

Nu zal de registratie van de kosten op het niveau van de aparte opleidingsonderdelen de bevragingslast van de respondenten enorm verhogen. Om deze bevragingslast enigszins te beperken dient er binnen de bevraging een koppeling gemaakt te worden tussen de respondent en zijn opgenomen opleidingsonderdelen. De integratie van de individuele opleidingsonderdelen binnen de studiekostenmonitor kan gebeuren op verschillen wijzen en is afhankelijk van de informatie die reeds centraal bij de administratie of bij de onderwijsinstellingen aanwezig is (cfr. sectie 3.3). Bij zo'n werkwijze dient aan studenten in een eerste fase gevraagd te worden of zij willen meewerken aan het onderzoek, om het vervolgens in een tweede fase de eigenlijke survey te sturen waarin hun individueel studieprogramma is opgenomen. Het is echter hoogst onzeker of alle instellingen bereid zouden zijn mee te werken aan een zo'n koppeling.

In sectie 3.3 werd een alternatief uitgewerkt dat erin bestaat om de uitgewerkte modeltrajecten voor de opleidingen en de daarin onderscheiden fasen als basis te nemen. Dan dient de respondent enkel aan te geven in welke fase van het traject hij/zij opleidingsonderdelen opneemt samen met het aantal studiepunten voor verplichte en keuzevakken (binnen elke fase). Daarnaast wordt de student ook gevraagd voor welke onderdelen hij/zij een vrijstelling heeft. Binnen de bevraging wordt de respondenten gevraagd om de strikte en ruime studiekosten toe te wijzen aan de fase waarin de opleidingsonderdelen behoren in het modeltraject, samen met het onderscheid of deze kosten gemaakt werden voor verplichte- dan wel keuzevakken. Studenten die opleidingsonderdelen herhalen, wordt gevraagd de kosten voor deze onderdelen niet te rapporteren, maar enkel de kosten van die opleidingsonderdelen die ze voor de eerste maal opnemen.

De kost van de opleiding wordt dan bepaald als de kost van de verschillende fasen in het modeltraject waarbij de kost van een fase in het modeltraject berekend wordt op basis van de informatie die deelnemers hebben opgegeven over de kost per studiepunt van de

opleidingsonderdelen die ze opgenomen hebben binnen deze fase. Voor sommige deelnemers kan dit de volledige fase zijn, voor andere deelnemers zal dit slechts een gedeeltelijke fase zijn. Het is dan ook belangrijk dat de bevraging gebeurt op het moment dat het individueel studieprogramma ingediend is. De eigenlijke bevraging gebeurt in 2 fasen, in november wordt luik 1 van de studentenbevraging uitgezet, in mei wordt dit gevolgd door een follow-upbevraging. Tabellen 3.10 en 3.11 geven de timing van de bevraging aan voor de verschillende kostenrubrieken.

Tabel 3.10 Kostenrubrieken in het hoger onderwijs en tijdstip van bevraging

		1 ^{ste} bevraging	2 ^{de} bevraging	extra bevraging
1	Kosten van cursusmateriaal (cursussen, studieboeken, .)	x	x	
2	Print -en kopiekosten (papier, inktpatronen...)	x	x	
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen, kranten...	x	x	
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, licenties, software, ...)	x	x	
5	Internetkosten	x		
6	Kledingkosten specifiek voor studie (labo-en stofjassen, handschoenen, overalls, schoeisel, beschermingskledij, sportkledij,...)	x	x	
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (codex, woordenboek, rekenmachine, studiegereedschap, tekentafel, medische apparatuur, proefbuizen, muziekinstrumenten, camera, ...)	x	x	
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, mappen, schrijfgerei, metalen, hout, chemische stoffen, hechtdraad, ingrediënten,...)	x	x	
9	Kosten verbonden aan ééndaagse of meerdaagse studiereizen, studiebezoeken, verplichte lezingen,(incl. vervoer)		x	
10	Kosten verbonden aan de deelname aan uitwisselingsprogramma's (huisvestingskosten, vervoerskosten, verzekeringen, voeding, ontspanning en vrije tijd, cursussen, materialen, grondstoffen, andere kosten)			x
11	Stagekosten (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, kledij, maaltijden, extra materialen) die NIET worden terugbetaald			x
12	Kosten verbonden aan eindwerk, eindverhandeling (verplaatsingskosten, aankoop gespecialiseerde literatuur, kopieerwerk, werkmateriaal, materialen en grondstoffen bij praktisch eindwerk, kosten verbonden aan publiceren)		x	
13	Inschrijvingskosten(enkel inschrijvingsgeld!)	x	x	
14	Kosten voor ontspanning / vrije tijd of student gerelateerde extra-curriculaire activiteiten (lidmaatschap studentenclub, onthaalweekend, sportkaart, cultuurkaart, competentiecursussen, conferenties, debatten ...)	x		
15	Vervoerskosten van en naar de lesplaats (fiets, bromfiets, auto, abonnement openbaar vervoer, Campuskaart, helm, slot, parkingkaart, ...)	x		
16	Voedingskosten (zelf koken, maaltijden studentenrestaurant, broodjeswinkel, vieruurtjes, drankjes, ...)	x		
17	Huisvestingskosten (maandelijkse huur, vaste kosten, onderhoudskosten, inrichting kot, andere kosten)	x	x	
18	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen medestudenten, repetitoren, ,...)		x	
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	x	x	
19	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, ...)			
20	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje, jaarboek,...)			

Tabel 3.11 Kostenrubrieken in HBO5 en tijdstip van bevraging

		1 ^{ste} bevraging	2 ^{de} bevraging
1	Kosten van cursusmateriaal (cursussen, studieboeken,..)	x	x
2	Print -en kopiekosten (papier, inktpatronen...)		
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen, kranten...	x	x
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, licenties, software, ...)	x	
5	Internetkosten	x	
6	Kledingkosten specifiek voor studie (labo-en stofjassen, handschoenen, overalls, schoeisel, beschermingskledij, sportkledij,...)	x	x
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (codex, woordenboek, rekenmachine, studiegereedschap, tekentafel, medische apparatuur, proefbuizen, muziekinstrumenten, camera, ...)	x	x
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, mappen, schrijfgerei, metalen, hout, chemische stoffen, hecht draad, ingrediënten ...)	x	x
9	Kosten verbonden aan ééndaagse of meerdaagse studiereizen, studiebezoeken, verplichte lezingen... (inclusief vervoer)	x	x
10	Kosten verbonden aan de deelname aan uitwisselingsprogramma's (huisvestingskosten, vervoerskosten, verzekeringen, voeding, ontspanning en vrije tijd, cursussen, materialen, grondstoffen, andere kosten)	x	x
11	Stagekosten en kosten verbonden aan werkplekleren (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, kledij, maaltijden, extra materialen) die NIET worden terugbetaald		x
12	Kosten verbonden aan projectwerk (verplaatsingskosten, aankoop gespecialiseerde literatuur, kopieerwerk, werkmateriaal, materialen en grondstoffen bij praktisch projectwerk) die NIET worden terugbetaald		x
13	Inschrijvingskosten (administratiekosten, inschrijvingsgelden)	x	
14	Kosten voor ontspanning / vrije tijd of student gerelateerde extra-curriculaire activiteiten	x	
15	Vervoerskosten van en naar de lesplaats (fiets, bromfiets, auto, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, parkingkaart, ...)	x	
16	Voedingskosten (zelf koken, maaltijden studentenrestaurant, broodjeswinkel, vieruurtjes, drankjes, ...)	x	
17	Huisvestingskosten (maandelijkse huur, vaste kosten, onderhoudskosten, inrichting kot, andere kosten)	x	
18	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen medestudenten, repetitoren,...)		x
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	x	x
19	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, ...)		
20	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje, jaarboek, ...)		

Aangezien we voor het hoger onderwijs vooropstellen om de volledige studentenpopulatie te benaderen via alle onderwijsinstellingen, is er voor dit onderwijsniveau slechts sprake van één onderzoekspopulatie. Momenteel telt het professionele en academisch hoger onderwijs 224 255 studenten, redelijk gelijkmatig verdeeld naar finaliteit. Aangezien deze populatieomvang vergelijkbaar is met het secundair onderwijs, stellen we een voorop minstens een gelijkaardig aandeel van de totale populatie te bereiken. Concreet lijkt een totale netto steekproefomvang van ongeveer 2 800 studenten hoger onderwijs aangewezen. Aangezien het academisch onderwijs uit een aanzienlijk groter aantal studierichtingen is opgebouwd, hetgeen hoogstwaarschijnlijk verschillen in studiekosten tot gevolg zal hebben, beogen we 2/3 van deze totale steekproef te realiseren in het academisch hoger onderwijs en 1/3 in het professioneel hoger onderwijs. Het hoger beroepsonderwijs (i.e. HBO5 verpleegkunde, hoger beroepsonderwijs van het volwassenenonderwijs) telt momenteel 25 624 inschrijvingen, verdeeld over een beperkt aantal opleidingen. Conform het beoogde aandeel van de totale populatie voor het hoger onderwijs, is een totale netto-steekproef van ongeveer 250 studenten aangewezen.

In tegenstelling tot het gewoon basis- en secundair onderwijs zullen de studiekosten vermoedelijk meer gelijkmatig verdeeld zijn over een academiejaar, waardoor het aangewezen om een grotere steekproefomvang voorop te stellen voor de follow-up bevraging. Om een accurate inschatting te kunnen maken met het nodige detail, bekomen we idealiter eenzelfde steekproefomvang dan op het initiële bevragingmoment. Omdat het onwaarschijnlijk zal zijn dat alle respondenten bereid zullen zijn om aan beide bevragingen deel te nemen, zal het aangewezen zijn in de tweede semester van het academiejaar een aanvullende gestratificeerde steekproeftrekking uit te voeren om de gewenste steekproefomvang te realiseren. Hierdoor wordt het principe van een rotating panel survey gehanteerd omdat een deels overlappende steekproef uit dezelfde populatie op de verschillende meetmomenten wordt bekomen. Deze strategie biedt de mogelijkheid om de steekproef zo accuraat mogelijk te blijven weerspiegelen wanneer een uitval over meetmomenten te verwachten is.

3.6.4 Deeltijds secundair beroepsonderwijs en de diplomagerichte opleidingen in het secundair volwassenenonderwijs

Voor het deeltijds beroeps secundair onderwijs en de diplomagerichte opleidingen in het secundair volwassenenonderwijs dient de data via verschillende respondenten verzameld te worden, waarbij de primaire data bekomen wordt via de instellingen en aanvullend data verzameld worden via studenten. Daartoe is een gestratificeerde steekproef in twee fase wederom het meest aangewezen. De steekproeflijst voor de eerste onderzoekspopulatie uit de populatie aan instellingen (CDO, CVO) voor het meest recente schooljaar. Zowel in het DBSO als in het SVWO beogen we een netto steekproefgrootte van 20 instelling-opleidingen (10 opleidingen in elk 2 instellingen).

Tabel 3.12 Gewenste netto-respons voor DBSO en SVWO

		DBSO	SVWO
Luik 1 bevraging van directies	Beoogde netto respons (# scholen)	10	10
	Beoogde netto respons (# modules)	100	100
Luik 2 ouderbevraging	Beoogde netto respons	500	500

In de eerste fase zullen de instellingen telefonisch aangezocht worden voor deelname aan het onderzoek. Vervolgens wordt in overleg met de instelling besproken voor welke 2 opleidingen de studiekosten voor het gehele opleidingstraject in kaart worden gebracht. Samen met de instelling wordt een bevragingplan en een concrete timing opgesteld. De eerste bevraging (bij de instelling) vertrekt dus van de bestaande informatie bij de instelling en bevat studiekosten die vallen onder de categorie “strikte studiekosten”. Onder strikte studiekosten vallen de kosten die door de instelling (CDO, CVO) worden aangerekend aan de leerlingen of cursisten (drukwerk, uitstappen, inschrijvingsgeld, etc.).

Bij deze bevraging van de instelling worden ook een aantal instellingskenmerken en elementen van het instellingsbeleid bevraagd die relevant kunnen zijn voor de omvang van de studiekosten voor de lerende. Het betreft informatie over:

- de instellingsstructuur (aantal leerlingen);
- elementen van het instellingsbeleid (maatregelen ten gunste van minderbegoede gezinnen, fondsenwerving, profiel van de school naar ‘doelgroepleerlingen’ zoals migranten, kansarmen, ...);
- elementen van de instellingsomgeving (sociale voordelen).

Vervolgens wordt, per instelling en opleidingsonderdeel, en vertrekkend van de verstrekte info uit de eerste fase een sjabloon uitgewerkt om een overzicht van de kosten te kunnen voorleggen aan de cursist (en haar/zijn ouders). De lerenden (en haar/zijn ouders) kunnen dit overzicht van de strikte studiekosten vervolgens aanvullen. Daarnaast zullen ook de andere categorieën bevraagd worden: ruime studiekosten, leefkosten, andere kosten, etc. De bevraging wordt zo laagdrempelig mogelijk opgesteld en wordt schriftelijk afgenomen om een betrouwbare respons en resultaten te garanderen. Aan de instelling wordt gevraagd de afname van de tweede bevraging te faciliteren, indien mogelijk door integratie van de resultaten van deze bevraging in de lessen PAV. Tabellen 3.13 en 3.14 geven de timing van de bevraging aan voor de verschillende kostenrubrieken.

Tabel 3.13 Kostenrubrieken in het DBSO en tijdstip van bevraging

		bevraging (instellingen)	bevraging (cursisten)
1	Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	x	x
2	Print -en kopiekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, printkosten thuis, ...)	x	x
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen (bv. bijdrage Smartschool),...	x	x
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, software, gebruik PC klassen,...)	x	x
5	Internetkosten	x	
6	Kledingkosten specifiek voor school (beschermingskledij, sportkledij, werkkledij,..)	x	x
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (messenset, werkmateriaal, kapsterpop, ...)	x	x
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, schrijfgierief, ingrediënten koken, hout, stof,.....)	x	x
9	Kosten verbonden aan ééndaagse schooluitstappen of didactische activiteiten (werkatelier, technische of artistieke opleidingen/workshops, meerdaagse uitstappen, studiebezoek, bedrijfsbezoek, zwemmen, ...) (inclusief vervoer)	x	x
10	Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (inclusief vervoer)	x	x
11	Stagekosten of kosten verbonden aan de werkcomponent van het deeltijds leren (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, maaltijden) die NIET worden terugbetaald en bezoldiging via inkomen of subsidies (bv. startbonus)		x
12	Kosten verbonden aan certificaten en bewijzen nodig voor de opleiding (veiligheidsattest, medische attesten, lassercertificaat, ...)		x
13	Kosten verbonden aan specifieke schoolgebonden activiteiten buiten de schooluren (cursussen bedrijfskunde, rijbewijs op school, ...)		x
14	Vervoerskosten van en naar school (fiets, bromfiets, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, ...)		x
15	Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)		x
16	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie, taallessen ...)		x
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)		x
17	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, , vaccinaties, ...)		
18	Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, tombola, sponsorloop, financiële steun voor goede doelen, toneel, ...		x
19	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje, klasfoto, jaarboek, kost betaalkaart, specifieke thema-of projectdagen,,,...)		x

Tabel 3.14 Kostenrubrieken in het SVWO en tijdstip van bevraging

		bevraging (instellingen)	bevraging (cursisten)
1	Kosten van cursusmateriaal (schoolboeken, werkboeken, cursussen)	x	x
2	Print-en kopiekosten (papier, kopies,...)	x	x
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen, kranten, ...	x	x
4	Kosten voor ICT en toebehoren (laptop, printer, USB-stick, softwarelicenties, ...)	x	x
5	Internetkosten	x	
6	Kledingkosten specifiek voor school (verpleeguniform, schoeisel, sportkledij, persoonlijke beschermingsmiddelen vb. beschermingskledij, helm, handschoenen, ...)	x	x
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (rekenmachine, studiegereedschap, werkgereedschap, beschermingsmateriaal,...)	x	x
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, schrijfgerei, knutselmateriaal, metalen, hout, ingrediënten, ...)	x	x
9	Kosten verbonden aan ééndaagse of meerdaagse studiereizen, studiebezoeken, ... (inclusief vervoer)	x	x
10	Inschrijvingsgeld (inschrijvingsgeld, opleidingscheques, beroepsgerichte premie,...)	x	x
11	Stagekosten (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, kledij, maaltijden, extra materialen) die NIET worden terugbetaald en bezoldiging via inkomen of subsidies (bv. startbonus)		x
12	Kosten verbonden aan eindwerk, eindverhandeling (verplaatsingskosten, aankoop gespecialiseerde literatuur, kopieerwerk, werkmateriaal, materialen en grondstoffen bij praktisch eindwerk)		x
13	Vervoerskosten van en naar de lesplaats (fiets, bromfiets, auto, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, parkingkaart, ...)		x
14	Voedingskosten (zelf koken, maaltijden studentenrestaurant, broodjeswinkel, vieruurtjes, drankjes, ...)		x
15	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen medestudenten, repetitoren, logopedie,...)		x
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)		x
16	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, EHBO-hulp, ...)		
17	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje,...)	x	x

Beleidssamenvatting

Jaarlijks worden er door de gemeenschap aanzienlijke bedragen aan het onderwijs besteed. Nochtans is het voor ouders geenszins gratis om hun kinderen te laten deelnemen aan onderwijs. Zo werd voor het schooljaar 2005-2006 geschat dat de gemiddelde studiekosten in het gewoon basisonderwijs in Vlaanderen circa 327 euro bedroegen (Bollens & Poesen-Vandeputte 2007). Voor het schooljaar 2006-2007 werden de gemiddelde studiekosten in het gewoon secundair onderwijs in Vlaanderen geschat op 979 euro (Poesen-Vandeputte, M. & Bollens 2008). In het Eurostudent onderzoek tenslotte werden de kosten voor studenten hoger onderwijs in 2008-2009 geschat op meer dan 6000 Euro per jaar (Wartenbergh 2009).

Wanneer men deze bedragen vergelijkt met de geschatte studiekosten in vroeger onderzoek (Francken e.a. 1983; Denys & Cossey 1987; Van Hooreweghe e.a. 1989; Bollens e.a. 2000; Fripont & Bollens 2001; Groenez & Bollens 2001) blijkt bovendien dat gedurende de beschouwde periode de studiekosten aanzienlijk sneller toenamen dan wat kon worden verwacht op basis van de stijging van het algemeen prijspeil. De evolutie van de studiekosten kende gedurende deze periodes met andere woorden een geheel eigen dynamiek. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn wijzigingen in technologische evoluties (ICT, telecommunicatie, ...), wijzigingen in de welvaart en veranderingen in didactische inzichten. Dit betekent dat een loutere indexering van de laatst beschikbare schatting van de studiekosten na verloop van een aantal jaren mogelijk leidt tot een aanzienlijke onderschatting van de werkelijke studiekosten.

Met dit onderzoek krijgt men een instrumentarium en een methode aangereikt die toelaat om de studiekosten voor de verschillende onderwijsniveaus in Vlaanderen op te volgen. De huidige scope van de studiekostenmonitor omvat de studiekosten voor het kleuter -en lager onderwijs (gewoon en buitengewoon), secundair onderwijs (gewoon en buitengewoon, voltijds en deeltijds), hoger onderwijs en volwassenenonderwijs (HBO5 en diplomagerichte opleidingen in het secundair volwassenenonderwijs).

Het betreft hier een ontwikkelingsstudie waarbij voor de diverse onderwijsniveaus aangepaste instrumenten werden ontwikkeld en getest. De afname van dit instrument op de verschillende onderwijsniveaus maakt geen deel uit van de scope van de onderzoeksopdracht. Om de toekomstige beleidsrelevantie van de resultaten van de studiekostenmonitor voor beleidsmakers te maximaliseren werd rekening gehouden met de verschillende typen kosten die deelnemers aan het onderwijs kunnen maken.

Zo werd voor elk van de onderwijsniveaus een studiekostenrubricering uitgewerkt. De studiekostenrubricering is een meer verfijnde oplijsting van de verschillende typen studiekosten die een onderwijsgebruiker zou kunnen maken op een bepaald onderwijsniveau. Aan de hand van de studiekostenrubrieken en voorbeelden, wordt binnen de studiekostenrubricering een zo exhaustief mogelijk overzicht gegeven van de korf van goederen en diensten waarvoor onderwijsgebruikers op een bepaald onderwijsniveau studiekosten zouden kunnen maken. De classificatie van studiekosten onder studiekostenrubrieken en categorieën, is van belang voor de studiekostenmonitor, gezien ze

zinvolle vergelijkingen van bepaalde typen kosten tussen verschillende onderwijsniveaus, studiegebieden en opleidingen mogelijk maakt.

Hierbij werd ook maximaal rekening gehouden met de specifieke regelgeving op de verschillende onderwijsniveaus. Zo werd voor het gewoon basisonderwijs een studiekostenclassificatie uitgewerkt die het mogelijk maakt om de resultaten van de studiekostenmonitor te koppelen aan (naleving van) de principes in het kader van kostenloosheid en kostenbeheersing in het basisonderwijs. Tot slot is het belangrijk aan te geven dat de ontwikkelde bevragsinstrumenten het mogelijk maken een uitspraak te doen over de meerkost van (inclusief) onderwijs voor personen met een functiebeperking.

In dit onderzoek wordt vertrokken van de maximale korf van goederen en diensten, waarvoor onderwijsgebruikers studiekosten kunnen maken, om te vermijden dat een te enge normatieve afbakening in de beginfase van dit onderzoek zou leiden tot een vertekening van de werkelijke studiekost bij de uiteindelijke bevragingen. Deze studiekostenrubricering werd tijdens een verdiepingsfase en de testfase voorgelegd aan de onderwijsgebruikers en experts en op basis van hun feedback verder ontwikkeld. Zo werd de rubricering verder verfijnd en afgebakend door het toevoegen van “typische voorbeelden” en het aanpassen of toevoegen van nieuwe rubrieken (studiebegeleidingskosten, internetkosten, kosten voor certificaten, medische kosten, kosten voor schoolactiviteiten na de schooluren...).

Voor verschillende kostenrubrieken werd nagegaan of er beschikbare en betrouwbare informatie aanwezig was bij administratieve databronnen of instellingen die op termijn kan gebruikt worden voor het invullen van het kostenplaatje. Voor de verschillende elementen (inschrijvingskosten, vervoerskosten, huisvestingskosten, “papieren kost”) dienden we echter vast te stellen dat de bestaande gegevens op dit moment nog geen substituut zijn voor een bevraging van instellingen of gebruikers. Ook de bestaande bijdrageregelingen zijn onvoldoende gestandaardiseerd en precies om een alternatief te vormen.

De kostenrubriceringen werden vervolgens gehanteerd als basis voor de ontwikkeling van de vragenlijsten per onderwijsniveau. Dit heeft geleid tot erg gedetailleerde en bijgevolg ook omvangrijke vragenlijsten, die wel het volledige kostenplaatje in kaart kunnen brengen, maar anderzijds ook een hoge bevragslast kunnen genereren bij de respondenten. Gezien een hoge bevragslast ook haar impact heeft op de respons, is het aan te raden om bij de effectieve bevraging de bevragslast voor de respondent verder te reduceren; bv. via het reduceren van het aantal opgenomen kostenrubrieken of via het clusteren van bepaalde items binnen de bevraging. Bij het clusteren van bepaalde items dient steeds een afweging gemaakt te worden tussen de gewenste precisie en de resulterende bevragslast voor de respondenten. We verduidelijken volgens welke principes men bepaalde type kosten kan clusteren eens het gewenste niveau van precisie is bepaald.

Bij de uitwerking van de bevragsinstrumenten verduidelijken we hoe de aard van de studiekosten de bevragingstechniek aanstuurt. We geven toelichting bij de opbouw en structurering van de ontwikkelde bevragsinstrumenten en geven ook aan wat de wenselijke technische vereisten van een studiekostenmonitor zijn om de bevraging voor respondenten en onderzoekers zo gebruiksvriendelijk mogelijk te maken. Vervolgens bespreken we de mogelijkheden voor dataverzameling. Zo wordt toegelicht welke methoden van steekproeftrekking en bevraging het best geschikt zijn voor de verschillende onderwijsniveaus om representativiteit te garanderen en valide uitspraken over studiekosten mogelijk te maken. Tot slot werken we per onderwijsniveau een concreet bevragsplan uit. Hierbij worden ook strategieën geformuleerd voor de rekrutering van de deelnemers.

Voor voldoende informatie over de variatie in de private studiekosten hebben we informatie nodig op twee niveaus: op het niveau van de scholen (voor informatie over de instellingskenmerken en het instellingsbeleid) en op het niveau van de ouders (voor gezinskenmerken en de uitgaven). Daarom gebeurt de informatieverzameling voor een studiekostenonderzoek best d.m.v. twee verschillende enquêtes: de ene met als doelgroep directies van de instellingen, de tweede met als doelgroep de lerenden of hun ouders. Voor de bevraging van de lerende (of haar/zijn ouders) suggereren we om te kiezen voor een dubbel bevragingsmoment om zo nauwkeurig mogelijk gegevens te registreren met een zo hoog mogelijke respons. De nauwkeurigheid van registratie kan geoptimaliseerd worden door de bevragingsmomenten zo te kiezen dat de kans op foutieve ingave door de respondent geminimaliseerd wordt. Idealiter gebeurt de eerste bevraging kort na het eerste zwaartepunt van de studiekosten in het begin van het opleidingsjaar. Een vervolgbevraging (follow-up) brengt vervolgens de kosten in kaart die men in het begin van het schooljaar niet kon registreren, omdat ze nog onduidelijk of onvoorspelbaar waren.

Voor onderwijsniveaus die lineair georganiseerd zijn (opeenvolgende leerjaren) kan de kost per jaar bevraagd worden. De kost van de opleiding is dan de som van de kosten verbonden aan de verschillende jaren, voor een onderwijsgebruiker die de opleiding voor de eerste keer aanvat. Daarentegen zijn modulaire onderwijsniveaus opgebouwd uit verschillende opleidingsonderdelen of modules. De trajecten die onderwijsgebruikers volgen zijn flexibel en individueel. Voor modulaire opleidingen wordt de kost van een opleiding daarom bepaald aan de hand van som van de kosten van de individuele opleidingsonderdelen in het normatieve modeltraject. Daarbij wordt uitgegaan van een hypothetische student die een eerste maal de opleiding aanvat en alle opleidingsonderdelen van de opleiding éénmaal opneemt en aflegt (dus geen vrijstellingen en geen herhaling van opleidingsonderdelen).

Met een performant monitoringsinstrument zal de overheid beter als voorheen in staat zijn om de omvang van studiekosten van onderwijsniveaus, studiegebieden of opleidingen in kaart te brengen, waardoor een beter onderbouwd en ondersteunend beleid voor onderwijsgebruikers mogelijk wordt. De overheid speelt immers een belangrijke rol bij het bepalen van de hoogte van de private studiekosten. Enerzijds bepaalt ze door de hoogte van de publieke financiering, het residu dat de instellingen zullen aanrekenen aan de gebruikers. Anderzijds kan de overheid d.m.v. regulering bepalen binnen welke marges dit kan of moet. Indien geoordeeld wordt dat dit residu voor bepaalde maatschappelijke groepen nog te hoog is, of omdat men de participatie van deze groepen wil bevorderen, zijn er tenslotte nog een aantal tweedelijnsinstrumenten ter compensatie van de private directe en indirecte kosten (plafonneren van inschrijvingsgelden, (gedeeltelijke) vrijstellingen, studietoelagen, premies, opleidingscheques, opleidingskrediet en loopbaankrediet, betaald educatief verlof, ...).

Periodieke informatie over de studiekosten vanuit het perspectief van de individueel lerende kan informatief zijn voor tal van beleidsinstrumenten binnen het onderwijs. Zo kan men aan de hand van de resultaten van het instrument nagaan in welke mate de grote spreiding die op het niveau van individuele leerlingen in studiekosten bestaat, kan worden toegewezen aan elementen waar beleidsmatig in te grijpen valt, zoals het niveau van de opleiding, het studiegebied, de studierichting en de instelling, dan wel aan andere factoren zoals smaakverschillen, waar beleidsoptreden overbodig is. Anderzijds geven de verschillen in studiekosten die toegewezen kunnen worden aan de studiegebieden en opleidingen ook informatie voor een eventuele bijsturing van de

werkingsmiddelen die aan de respectievelijke onderwijsniveau's/studiegebieden/-richtingen worden toegekend.

De verschillen in studiekosten die toegewezen kunnen worden aan instellingen leveren verder informatie op voor de kostenbeheersing en het principe van de redelijke kostprijs voor de bijdrageregeling in het leerplichtonderwijs. Een opsplitsing van de studiekosten naar rubrieken levert dan weer nuttige informatie op voor een actualisering van de OD/ET-lijst en voor de evaluatie van de omvang van de dubbele maximumfactuur, de bijdrageregeling en de basisuitrusting. De kennis van de evolutie in de studiekosten is ook van belang voor de kostenheersing in het secundair onderwijs. Zo is kennis van de studiekosten in de 1° graad van het secundair onderwijs nuttig in de discussie over de invoering van een maximumfactuur voor de 1° graad.

Bibliografie

- Bollens, J. and Poesen-Vandeputte, M. (2007). Studiekosten in het basisonderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben. HIVA-KU Leuven, p. 141.
- Bollens J. (2003a), De financiering van het levenslang leren, Programma Beleidsgericht Onderzoek, Hiva, Kuleuven
- Bollens, J., Vleugels, I., De Vos, H., and Verhaeghe, J.P. (2000). Studiekosten in het basisonderwijs, Wat het kost om schoolgaande kinderen te hebben. HIVA KULeuven.
- Brick, J. Michael, and Douglas Williams. "Explaining rising nonresponse rates in cross-sectional surveys." *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science* 645.1 (2013): 36-59.
- Cel Ouderbetrokkenheid, netoverstijgende cel van de ouderkoepels (2011a), Ouders over de maximumfactuur, Rapport van focusgroepen met ouders
- Cel Ouderbetrokkenheid, netoverstijgende cel van de ouderkoepels (2011b), Rapport online bevraging, Kostenbeheersing en leerlingendossiers
- Cel Ouderbetrokkenheid, netoverstijgende cel van de ouderkoepels (2011c), Rapport focusgroepen secundair onderwijs Schoolkosten en leerlingendossier
- Denys J. & Cossey H. (1987), Studiekosten in het secundair onderwijs: eindrapport, K.U.Leuven – HIVA, Leuven.
- Francken L., Hedeboom G. & Ringoot M. (1983), Studiekosten in het secundair onderwijs: eindrapport, K.U.Leuven – HIVA, Leuven.
- Fripont, I. and Bollens, J. (2001). Studiekosten in het secundair onderwijs, Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben. HIVA-KULeuven, p. 155.
- Groenez S., Heylen V. & Nicaise I. (2010), De opbrengstvoet van investeringen in het hoger onderwijs: een verkennend onderzoek, Eindrapport OBPWO-project 06.03
- Groenez S. & Bollens J. (2001), Studiekosten in het hoger onderwijs, Tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid (5-6), 2000-2001, p. 413-422
- Groves, R. M., Fowler Jr, F. J., Couper, M. P., Lepkowski, J. M., Singer, E., & Tourangeau, R. (2011). *Survey methodology* (Vol. 561). John Wiley & Sons.
- Poesen-Vandeputte, M. and Bollens, J. (2008), Studiekosten in het secundair onderwijs. Wat het aan ouders kost om schoolgaande kinderen te hebben, HIVA-KULeuven.
- Shih, T. H., & Fan, X. (2008). Comparing response rates from web and mail surveys: A meta-analysis. *Field methods*, 20(3), 249-271.
- Van Hooreweghe B. & Van Regenmortel T. (1989), Basisonderwijs: gratis onderwijs? Een onderzoek naar de kosteloosheid van het kleuter- en lager onderwijs in Vlaanderen, Leuven: HIVA, 135 p.
- Wartenbergh F., Brukx D., van den Broek A., Jacobs J., Pass J., Hogeling J., van Klingereren M. (2009), Studentenmonitor Vlaanderen, Socio-economische kenmerken 2009, ResearchNed Nijmegen

- BIJLAGE

bijlage 1 Classificatie studiekostrubrieken

	Classificatie kostenrubrieken: BAO, BUBAO	strikte studiekosten	ruime studiekosten	leefkosten
1	Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	X		
2	Print-en kopiekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, ...)	X		
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen (bv. bijdrage Smartschool), kranten, ...	X	X	
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, software,...)		X	
5	Internetkosten		X	
6	Kledingkosten specifiek voor school (uniform, sportkledij, ...)	X		
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (boekentas, schaar, teken -en geodriehoek, brooddoos,...)	X		
8	Kosten van verbruiksmateriaal nodig voor studies (schriften, kaftpapier, schrijfgerei, knutsel -en tekengerief, ...)	X		
9	Kosten verbonden aan ééndaagse schooluitstappen tijdens de schooluren (schoolreizen, studiebezoek, sportdag, schaatsen...) (inclusief vervoer)	X		
10	Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (inclusief vervoer)		X	
11	Kosten verbonden aan schoolzwemmen (inclusief vervoer)	X		
12	Kosten verbonden aan toezicht (ochtend-, middag -en avondtoezicht) op schooldagen		X	
13	Kosten verbonden aan buitenschoolse opvang (opvang gedurende schoolvrije dagen en vakanties,...)		X	
14	Kosten voor activiteiten georganiseerd door de school maar NA de schooluren (Spaans, muziek, dactylo, sport,...)		X	
15	Vervoerskosten van en naar school (schoolbus, auto ....)			X
16	Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)			x
17	Internaatskosten (verblijfskost, kosten inbegrepen maaltijden, ...)			x
18	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie,...)		x	
	Uitgaven voor extra leermiddelen (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal)	x	x	
19	Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, restaurantdag, tombola, sponsorloop, schoolfeest, financiële steun voor goede doelen,....		x	
20	Andere eenmalige uitgaven (schooluitstappen buiten de schooluren, klasfoto's, cadeautjes, verjaardag/kerstmis, nieuwsjaarsbrief, carnavalskledij...)		X	
21	Andere		X	

Classificatie kostenrubrieken BAO naar categorieën in de regelgeving

		ODET	scherpe max	minder scherpe max	bijdrage regeling	basisuit rusting	andere
1	Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	x					x
2	Print-en kopiekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, ...)	x					
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen (bv. bijdrage Smartschool), kranten, ...		x		x		x
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, software,...)	x					x
5	Internetkosten	x					x
6	Kledingkosten specifiek voor school (uniform, sportkledij, ...)		x		x	x	
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (boekentas, schaar, teken -en geodriehoek, brooddoos,...)	x				x	
8	Kosten van verbruiksmateriaal nodig voor studies (schriften, kaftpapier, schrijfgerei, knutsel -en tekengerief, ...)	x				x	
9	Kosten verbonden aan ééndaagse schooluitstappen tijdens de schooluren (schoolreizen, studiebezoek, sportdag, schaatsen...) (inclusief vervoer)		x				
10	Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (inclusief vervoer)			x			
11	Kosten verbonden aan schoolzwemmen (inclusief vervoer)	x	x				
12	Kosten verbonden aan toezicht (ochtend-, middag -en avondtoezicht) op schooldagen				x		
13	Kosten verbonden aan buitenschoolse opvang (opvang gedurende schoolvrije dagen en vakanties,...)				x		
14	Kosten voor activiteiten georganiseerd door de school maar NA de schooluren (Spaans, muziek, dactylo, sport,...)				x		
15	Vervoerskosten van en naar school (schoolbus, auto ....)				x		x
16	Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)				x		
17	Internaatskosten (verblijfskost, kosten inbegrepen maaltijden, ...)				x		
18	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie,...)						x
	Uitgaven voor extra leermiddelen (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal)						
19	Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, restaurantdag, tombola, sponsorloop, schoolfeest, financiële steun voor goede doelen,....						x
20	Andere eenmalige uitgaven (schooluitstappen buiten de schooluren, klasfoto's, cadeautjes, verjaardag/kerstmis, nieuwsjaarsbrief, carnavalskledij...)				x		x
21	Andere						

	Classificatie kostenrubrieken: SO, BUSO	strikte studiekosten	ruime studiekosten	leefkosten
1	Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	X		
2	Print -en kopiekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, printkosten thuis, ...)	X		
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen (bv. bijdrage Smartschool), kranten, ...		X	
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, software, gebruik PC klassen,...)	X	X	
5	Internetkosten		X	
6	Kledingkosten specifiek voor school (labo-en stofjassen, overalls, uniform, schoeisel, sportkledij, werkkledij, persoonlijke beschermingsmiddelen bv. veiligheidshelm, lasbril, handschoenen,...)	X		
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (boekentas, woordenboeken, atlas, rekenmachine, passer, muziekinstrumenten, messenset, föhn, kapsterpop, naaimachine, etsnaalden, ...)	X		
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, kaftpapier, tekenpapier, schrijfgerei, knutsel -en tekengerief (vb. inkt, verf, pastelkrijt), hout, stof, ingrediënten ...)	X		
9	Kosten verbonden aan één-daagse schooluitstappen of didactische activiteiten (studiebezoek, bedrijfsbezoek, werkatelier, technische of artistieke opleidingen/workshops, sportdag, schaatsen, zwemmen, voorstelling cultureel centrum,...) (inclusief vervoer)	X	X	
10	Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (studiereizen, internationale uitwisselingsprojecten, ...) (inclusief vervoer)	X	X	
11	Stagekosten of kosten verbonden aan de werkcomponent van het deeltijds leren (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, maaltijden) die NIET worden terugbetaald en bezoldiging via inkomen of subsidies (bv. startbonus)	X		
12	Kosten verbonden aan eindwerk/ geïntegreerde proef (GIP) (verplaatsingskosten voor interviews, kopieerwerk, materialen en grondstoffen bij praktisch eindwerk)	X		
13	Kosten verbonden aan certificaten en bewijzen nodig voor de opleiding (veiligheidsattest, medische attesten, lassercertificaat, ...)	X		
14	Kosten verbonden aan studie en opvang (studie buiten schooltijd, ...)		X	
15	Kosten verbonden aan specifieke schoolgebonden evenementen buiten de schooluren (dactylo, vrijwillige deelname aan scholenkampioenschappen, olympiades, ...)		X	
16	Vervoerskosten van en naar school (fiets, bromfiets, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, ...)			X
17	Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)			X
18	Internaatkosten (verblijfskost, kosten inbegrepen maaltijden, ...)			X
19	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie, taallessen ...)		X	
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	X	X	
20	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, , vaccinaties, ...)			X
21	Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, tombola, sponsorloop, financiële steun voor goede doelen, toneel, ...		X	
22	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje, klasfoto, jaarboek, cadeautjes, kost betaalkaart, specifieke thema-of projectdagen zoals 100 dagen, milieudag,...)		X	

	Classificatie kostenrubrieken: DBSO	strikte studiekosten	ruime studiekosten	leefkosten
1	Kosten van schoolboeken, werkboeken en agenda	X		
2	Print -en kopiekosten (bv. losse kopieën uitgedeeld in de les, printkosten thuis, ...)	X		
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen (bv. bijdrage Smartschool),...		X	
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, software, gebruik PC klassen,...)	X	X	
5	Internetkosten		X	
6	Kledingkosten specifiek voor school (beschermingskledij, sportkledij, werkkledij,...)	X		
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (messenset, werkmateriaal, kapsterpop, ...)	X		
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, schrijfgerief, ingrediënten koken, hout, stof,...)	X		
9	Kosten verbonden aan ééndaagse schooluitstappen of didactische activiteiten (werkatelier, technische of artistieke opleidingen/workshops, meerdaagse uitstappen, studiebezoek, bedrijfsbezoek, zwemmen, ...) (inclusief vervoer)	X	X	
10	Kosten verbonden aan meerdaagse schooluitstappen (inclusief vervoer)	X	X	
11	Stagekosten of kosten verbonden aan de werkcomponent van het deeltijds leren (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, maaltijden) die NIET worden terugbetaald en bezoldiging via inkomen of subsidies (bv. startbonus)	X		
12	Kosten verbonden aan certificaten en bewijzen nodig voor de opleiding (veiligheidsattest, medische attesten, lassercertificaat, ...)	X		
13	Kosten verbonden aan specifieke schoolgebonden activiteiten buiten de schooluren (cursus bedrijfskunde, rijbewijs op school, ...)		X	
14	Vervoerskosten van en naar school (fiets, bromfiets, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, ...)			X
15	Voedingskosten (warme maaltijd, broodmaaltijd, drank, koek, fruit, ...)			X
16	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen, logopedie, taallessen ...)		X	
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	X	X	
17	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, ...)			X
18	Kosten verbonden aan steunacties voor de school, oudervereniging of liefdadigheidsdoelen: wafelbak, tombola, sponsorloop, financiële steun voor goede doelen, toneel, ...		X	
19	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje, klasfoto, jaarboek, kost betaalkaart, specifieke thema-of projectdagen,...)		X	

Classificatie kostenrubrieken : HO		Strikte studiekosten	Ruime studiekosten	Leefkosten	Indirecte Kosten
1	Kosten van cursusmateriaal (cursussen, studieboeken, ..)	X			
2	Print -en kopiekosten (papier, inktpatronen...)	X			
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen, kranten...		X		
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, licenties, software, ...)	X	X		
5	Internetkosten		X		
6	Kledingkosten specifiek voor studie (labo-en stofjassen, handschoenen, overalls, schoeisel, beschermingskledij, sportkledij,...)	X			
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (codex, woordenboek, rekenmachine, studiegereedschap, tekentafel, medische apparatuur, proefbuizen, muziekinstrumenten, camera, ...)	X			
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, mappen, schrijfgerei, metalen, hout, chemische stoffen, hecht draad, ingrediënten,...)	X			
9	Kosten verbonden aan ééndagse of meerdaagse studiereizen, studiebezoeken, verplichte lezingen,(incl. vervoer)	X	X		
10	Kosten verbonden aan de deelname aan uitwisselingsprogramma's (huisvestingskosten, vervoerskosten, verzekeringen, voeding, ontspanning en vrije tijd, cursussen, materialen, grondstoffen, andere kosten)	X	X	X	
11	Stagekosten (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, kledij, maaltijden, extra materialen) die NIET worden terugbetaald	X			
12	Kosten verbonden aan eindwerk, eindverhandeling (verplaatsingskosten, aankoop gespecialiseerde literatuur, kopieerwerk, werkmateriaal, materialen en grondstoffen bij praktisch eindwerk, kosten verbonden aan publiceren)	X			
13	Inschrijvingskosten(enkel inschrijvingsgeld!)	X			
14	Kosten voor ontspanning / vrije tijd of student gerelateerde extra-curriculaire activiteiten (lidmaatschap studentenclub, onthaalweekend, sportkaart, cultuurkaart, competentie cursussen, conferenties, debatten ...)			X	
15	Vervoerskosten van en naar de lesplaats (fiets, bromfiets, auto, abonnement openbaar vervoer, Campuskaart, helm, slot, parkingkaart, ...)			X	
16	Voedingskosten (zelf koken, maaltijden studentenrestaurant, broodjeswinkel, vieruurtjes, drankjes, ...)			X	
17	Huisvestingskosten (maandelijkse huur, vaste kosten, onderhoudskosten, inrichting kot, andere kosten)			X	
18	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen medestudenten, repetitoren, ...		X		
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	X	X		
19	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, ...)			X	
20	Indirecte kosten (inkomensderving omwille van studietijd, ..)				X
21	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje, jaarboek)		X		

	Classificatie kostenrubrieken: HBO5	Strikte studiekosten	Ruime studiekosten	Leefkosten	Indirecte kosten
1	Kosten van cursusmateriaal (cursussen, studieboeken,...)	X			
2	Print -en kopiekosten (papier, inktpatronen...)	X			
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen, kranten...		X		
4	Kosten voor ICT en toebehoren (printer, USB-stick, laptop, licenties, software, ...)	X	X		
5	Internetkosten		X		
6	Kledingkosten specifiek voor studie (labo-en stofjassen, handschoenen, overalls, schoeisel, beschermingskledij, sportkledij,...)	X			
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (codex, woordenboek, rekenmachine, studiegereedschap, tekentafel, medische apparatuur, proefbuizen, muziekinstrumenten, camera, ...)	X			
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, mappen, schrijfgerei, metalen, hout, chemische stoffen, hechtdraad, , ingrediënten ....)	X			
9	Kosten verbonden aan ééndaagse of meerdaagse studiereizen, studiebezoeken, verplichte lezingen.... (inclusief vervoer)	X	X		
10	Kosten verbonden aan de deelname aan uitwisselingsprogramma's (huisvestingskosten, vervoerskosten, verzekeringen, voeding, ontspanning en vrije tijd, cursussen, materialen, grondstoffen, andere kosten)	X	X	X	
11	Stagekosten en kosten verbonden aan werkpleklers (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, kledij, maaltijden, extra materialen) die NIET worden terugbetaald	X			
12	Kosten verbonden aan projectwerk (verplaatsingskosten, aankoop gespecialiseerde literatuur, kopieerwerk, werkmateriaal, materialen en grondstoffen bij praktisch projectwerk) die NIET worden terugbetaald	X			
13	Inschrijvingskosten (administratiekosten, inschrijvingsgelden)	X			
14	Kosten voor ontspanning / vrije tijd of student gerelateerde extra-curriculaire activiteiten			X	
15	Vervoerskosten van en naar de lesplaats (fiets, bromfiets, auto, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, parkingkaart, ...)			X	
16	Voedingskosten (zelf koken, maaltijden studentenrestaurant, broodjeswinkel, vieruurtjes, drankjes, ...)			X	
17	Huisvestingskosten (maandelijkse huur, vaste kosten, onderhoudskosten, inrichting kot, andere kosten)			X	
18	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen medestudenten, repetitoren,...)		X		
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	X	X		
19	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, ...)			X	
20	Indirecte kosten (inkomensderving omwille van studietijd,..)				X
21	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje, jaarboek, ...)		X		

	Classificatie kostenrubrieken: SVWO	Strikte studiekosten	Ruime studiekosten	Leefkosten	Indirecte kosten
1	Kosten van cursusmateriaal (schoolboeken, werkboeken, cursussen)	X			
2	Print-en kopiekosten (papier, kopies,...)	X			
3	Kosten voor tijdschriften, (elektronische) abonnementen, kranten, ...		X		
4	Kosten voor ICT en toebehoren (laptop, printer, USB-stick, softwarelicenties, ,...)	X	X		
5	Internetkosten		X		
6	Kledingkosten specifiek voor school (verpleeguniform, schoeisel, sportkledij, persoonlijke beschermingsmiddelen vb. beschermingskledij, helm, handschoenen, ...)	X			
7	Kosten van duurzame uitrusting nodig voor studies (rekenmachine, studiegereedschap, werkgereedschap, beschermingsmateriaal,...)	X			
8	Kosten voor verbruiksmateriaal nodig voor studies (notablokken, schrijfgerei, knutselmateriaal, metalen, hout, ingrediënten, ...)	X			
9	Kosten verbonden aan ééndaagse of meerdaagse studiereizen, studiebezoeken, ...(inclusief vervoer)	X	X		
10	Inschrijvingsgeld (administratiekosten, inschrijvingsgelden)	X			
11	Stagekosten (kosten verbonden aan vervoer, verblijf, kledij, maaltijden, extra materialen) die NIET worden terugbetaald en bezoldiging via inkomen of subsidies (bv. startbonus)	X			
12	Kosten verbonden aan eindwerk, eindverhandeling (verplaatsingskosten, aankoop gespecialiseerde literatuur, kopieerwerk, werkmateriaal, materialen en grondstoffen bij praktisch eindwerk)	X			
13	Vervoerskosten van en naar de lesplaats (fiets, bromfiets, auto, abonnement openbaar vervoer, helm, slot, parkingkaart, ...)			X	
14	Voedingskosten (zelf koken, maaltijden studentenrestaurant, broodjeswinkel, vieruurtjes, drankjes, ...)			X	
15	Studiebegeleidingskosten/buitenschoolse hulp (bijlessen medestudenten, repetitoren, logopedie,...)		X		
	Uitgaven voor extra leermiddelen en ondersteuning (methoden, werkboeken, medicijnen, duurzaam materiaal, vrijwilligers)	X	X		
16	Medische kosten ten behoeve van de opleiding (medische controles, attesten, vaccinaties, EHBO-hulp, ...)			X	
17	Indirecte kosten (inkomensderving omwille van studietijd, ..)				X
18	Andere uitgaven (huur locker/ opbergkastje)		X		